

"ØJNENE KLISTRER TIL DEM..."

- om det at være ung mor i Danmark

Copenhagen Business School 2015

Cand.soc. i Politisk Kommunikation og Ledelse

Kandidatafhandling - afleveret d. 15/05-2015

Af Philip Bern Aller

Vejleder: Steen Vallentin

Engelsk titel

"OUR EYES ARE GLUED TO THEM" - ABOUT BEING A YOUNG MUM IN DENMARK

Antal anslag: 181.467

Antal normalsider: 79,76

UNDERSKRIFT

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to investigate if De unge mødre (DUM) (a Danish reality television series from 2005) have had an influence on young mothers perception on motherhood and young mothers in general. The first part of the thesis will focus on the shaping of the concepts; 'young mother' and 'the motherhood', viewed from Luhmann's perspective. One of the primary focuses will be, how young female students form the concepts and whether DUM have had an influence on which value the concepts are being assigned. The young female students were not just randomly chosen as the object of observation for this thesis – for the last 30 years, the governments' recipe for welfare has been education. This has led to an avalanche of actions, focused on pushing the individual student to start an education earlier, finishing their education faster, and at the same time leading more young people to choose an education. Furthermore it is the educated part of the population that give birth to fewest children, and the average age of the birth of the first child is also highest in this part of the population. Further on the thesis will focus on the social everyday life, with the use of Goffman's theory about Stigma. It will observe how the forming of the motherhood and the young mothers, may have led to a stigmatization of young mothers, and how this stigmatization are perceived by the young mothers in Denmark. The aim is to paint a clear picture of the influence that DUM have had on young women's short and long termed goals.

FORORD

Danmark er en af de bedste velfærdsstater i verden; ideen om at få det ønskede antal børn og den ønskede uddannelse er derfor ikke urealistisk. Ikke desto mindre kan man i disse tider læse et utal af artikler med overskrifter som; *'Danskerne har ondt i forplantningen', 'Vi er holdt op med at reproducere os'* og *'Motiverne til danske aborter: Erhvervsmæssige tryk'* (Google, 2015).

Skønt emnet har fået ekstra spaltepads det seneste år, er problemet langt fra nyt. Min interesse for emnet er dog. Havde en medstuderende kommet til mig og sagt; 'Philip, du kommer til at skrive en afhandling om unge mødre', havde jeg nok haft svært ved at tro det. Men i juni 2013 gav min kæreste, Marie, mig den fantastiske nyhed at jeg skulle være far. Nyheden fyldte mig med glæde og dannede samtidig fundamentet for de iagttagelser denne afhandlingen er bygget på.

Både Marie og jeg var på tidspunktet begge studerende, vi boede sammen i en lille lejlighed i Københavns Nordvestkvarter, vi fulgte reportageserien De Unge Mødre (DUM) og havde sågar en lille hund man kunne putte i tasken. Vores lille lejlighed, vores lille hund og Maries alder på bare 22 år, satte hende i samme kategori som de unge mødre, der sørgede for underholdningen i DUM. Nu har vi så købt en stor lejlighed med tre værelser nær Amagerstrand og Marie er i dag hele 23 år – pointen er, at selv med den lille lejlighed og vores taske-hund, så jeg så absolut ingen sociale ligheder mellem Marie og deltagerne i DUM. Alligevel blev vi tilbudt at deltage i specielforløbet *En Fair Start*, som hjælper kommende forældre **med særlige behov**. Vores "særlige behov" var Maries unge alder. Vi takkede dog ja til tilbuddet; dels grundet min nysgerrighed og dels grundet vores overbevisning om at ekstra konsultationstimer ikke kunne skade.

Kort fortalt har jeg oplevet, hvordan man som unge forældre må indfinde sig under et sæt særlige sociale spilleregler, som jeg tror, i forskelligt omfang, begrænser unges naturlige lyst til at stifte familie. Og spillereglerne var at finde overalt: venners og families falske smil og et fremtvunget tillykke, der syntes at skjule bekymringen over vores fremtid, lægen der nervøst spurgte ind til om det

hele nu også var planlagt, konsultationen hos jordemoderen der konstant var præget af søgningen efter problemet, hvilket endte med at være tabet af vores forældre og vores søgen på at gøre det bedre for vores barn, de forundrede blikke på barselsgangen, der så på os som vi så på deltagerne i DUM – spillereglerne var overalt.

Før graviditeten havde vi lagt et budget, havde undersøgt alt om barsel, barselsklip, børnepenge, mixklip, pladsgaranti, dagplejer, tilskud til vuggestue osv., osv. Alligevel blev vi mødt med en uforståenhed af vores omgivelser, der næsten fik os selv til at betvivle vores valg. Vores søn Valdemar er i dag 15 mdr., han trives og har en kampvægt på godt 13 kilo. Måske har han ikke alt det nyeste og smarteste tøj fra Petit Bateau, men han har sit eget værelse, al den kærlighed han kunne drømme om, forældre der har tid til ham og begge er gang med en god uddannelse. Jeg havde nok aldrig troet, jeg skulle skrive om et emne som dette, nej - men jeg kan i dag ikke forestille mig at skulle skrive om andet.

INDHOLDSFORTEGNELSE

ABSTRACT	2
FORORD	3
FØRSTE KAPITEL – PROBLEMFELT	6
1.1 Velfærd under pres.....	6
1.1.1 Uddannelsespolitik.....	9
1.1.2 Reportageserien De Unge Mødre (DUM)	10
1.1.2 Karrierekvinderne – livet efter uddannelse	12
1.2 AFHANDLINGENS GENSTANDSFELT	13
1.3 PROBLEMFÖRMULERING.....	14
1.4 DE INDLEDENDE OVERVEJELSER OG FREMTIDIGE AFGRÆNSNINGER	14
ANDET KAPITEL – ANALYSESTRATEGI	16
2.1 INDLEDNINGEN	16
2.2 VIDENSKABSTEORI.....	17
2.2.1 Luhmann og den erkendelsesteoretiske konstruktivisme	18
2.2.3 Goffman og den interaktionistiske konstruktivisme	19
2.3 ANALYSESTRATEGISKE FORUDSÆTNINGER	20
2.3.1 Valg af ledeforskel.....	20
2.3.1.1 Valg af kode.....	22
2.4 AFHANDLINGENS KONSTRUKTION AF EMPIRI.....	23
2.4.1 Konstruktionen af empirien fra de kvindelige studerende i aldersgruppen 20-25 år.....	24
2.4.1.1 Unge kvindelige studerendes iagttagelser.....	24
2.5 Konstruktionen af empirien fra de unge mødre i aldersgruppen 15-25 år.....	28
2.6 Rekruttering af kvindelige studerende og unge mødre	31
TREDJE KAPITEL – TEORIAFSNIT	32
3.2 LUHMANN & FORMANALYSEN.....	34
3.2.1 Formanalysen – Det at være formelig.....	34
3.2.1.1 Formanalysen – Det at høre til.....	35
3.3 GOFFMAN & STIGMATISERINGEN	37
3.4 MASSEMEDIERNE og DUM.....	39
FJERDE KAPITEL – ANALYSEAFSNIT	41
4.1 FØRSTE ANALYSE – LUHMANN & FORMANALYSEN.....	42
4.1.1 Kommunikationen i den pædagogiske kode.....	43
4.1.2 Den fortsat formelige kvinde.....	46
4.2. Kommunikationen i kærlighedens kode.....	50
4.3 ANDEN ANALYSE – GOFFMAN & STIGMATISERINGEN.....	57
4.3.1 STIGMAANALYSE 1 - "Jeg er mor og jeg er ung, men jeg er ikke ung mor"	59
4.3.2 STIGMAANALYSE 2 - "Jeg har ændret udseende"	63
FEMTE KAPITEL – DISKUSSIONSAFSNIT	72
SJETTE KAPITEL – KONKLUSIONSFAFSNIT	80
SYVENDE KAPITEL – PERSPEKTIVERINGSFAFSNIT	82
BØGER - LITTEATURLISTEN	83
INTERNETKILDER - LITTEATURLISTEN	84
BILAG - INTERVIEW	Error! Bookmark not defined.
BILAG 1: Interviewguide, studerende.	Error! Bookmark not defined.
BILAG 2: Respondenter opdelt i byer.....	Error! Bookmark not defined.
BILAG 3: Interview, mødre	Error! Bookmark not defined.
BILAG 4: Interview, studerende citater:	Error! Bookmark not defined.
a) Præsentation af respondenter	Error! Bookmark not defined.
b) Citatuddrag fra fokusgruppen.....	Error! Bookmark not defined.

FØRSTE KAPITEL – PROBLEMFELT

Min interesse falder på et emne, der tilmed også synes interessant ud fra et samfundsmæssigt perspektiv. Marie og jeg kunne da sagtens have valgt aborten, for herved at kunne fokusere på vores studier og jobs. Vi kunne sagtens vente med at få børn til Marie var over tredive, og derved jævnaldrende med størstedelen af de andre førstegangsfødende i København. Men vi kunne også risikere, at muligheden for at få børn herved ikke var eksisterende og vi kunne risikere, at vi ikke fik det antal børn, vi egentlig ønskede.

Vi fik vores elskede søn, og vil aldrig fortryde det, men som DF's sundhedsordfører Liselott Blixt, forklarer, føler nogle unge kvinder sig »*nærmest tvunget til at få en abort*« (KL, 2014). I 2014 blev der født 5.960 børn af kvinder i aldersgruppen 16 til 24 år, samme år var antallet af aborter 6.311 i selv samme aldersgruppe. Denne aldersgruppe er den eneste, hvor antallet af aborter er højere end antallet af fødsler (Statistikbanken, 2015). Dette betyder at nogen eller noget påvirker unge kvinder i denne aldersgruppe til at vælge abort fremfor barn. Groft sagt tilhører Marie og jeg "*minoriteten*", der valgte barnet fremfor aborten - skønt den mest optimale alder for graviditet og fødsel, **biologisk set**, er når kvinder er mellem 16 og 25 år, er dette nødvendigvis ikke tilfældet **kulturelt set**.

Før vi ser nærmere på hvad der kulturelt set gør, at unge kvinder i aldersgruppen 16 til 25 år vælger abort fremfor barn, ønskes det kort at belyse de negative samfundsmæssige konsekvenser dette valg medfører.

1.1 Velfærd under pres

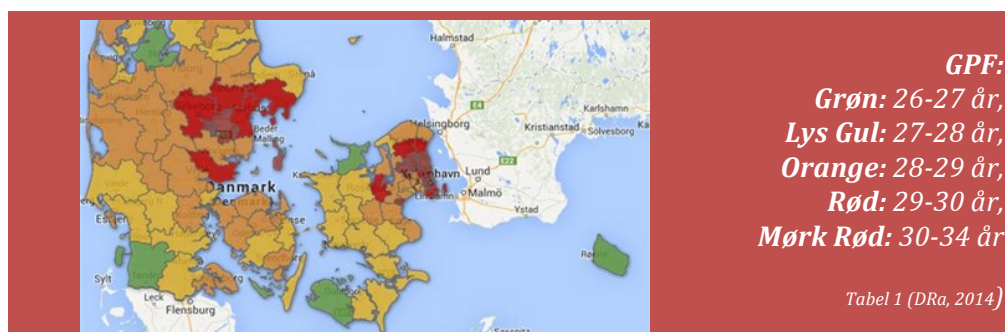
»Når vi føder færre børn, kommer velfærden under pres. Prognoserne viser, at vi får flere ældre og færre nye hænder. Det er et problem« (DR, 2014: 1). Sådan siger Jørgen Goul Andersen, professor i Statskundskab ved Aarhus Universitet. 2013 var endogså året, hvor vi herhjemme ramte det laveste antal fødsler i 25 år. Udviklingen gør, at »*børn mellem 0 og 14 år i den samlede befolkning i 2025 vil være 16,6 pct. mod 18,4 pct. ved årtusindeskiftet. Antallet af arbejdsdygtige og skattepligtige mellem 15 og 59 ændrer sig fra 61,9 pct. til 55,0 pct.*« (DR, 2014:

2). Ifølge publikationen 'Økonomiske Tendenser 2009', er hovedingrediensen i opskriften på velfærd, uddannelse: *»Fremtidens Danmark er et videnssamfund, hvor kloge hoveder på arbejdsmarkedet bliver en knap ressource - I et sådant samfund er uddannelse nøglen til øget vækst og velstand og samtidig det vigtigste middel til at bryde den sociale arv og sikre lige muligheder for alle«* (AE, 2009). Ifølge Lone Schmidt, lektor og forsker i barnløshed, dr.med., er uddannelse dog ikke længere problemet. Problemet ligger snarere i den nedsatte frugtbarhed, de højtuddannende kvinder møder:

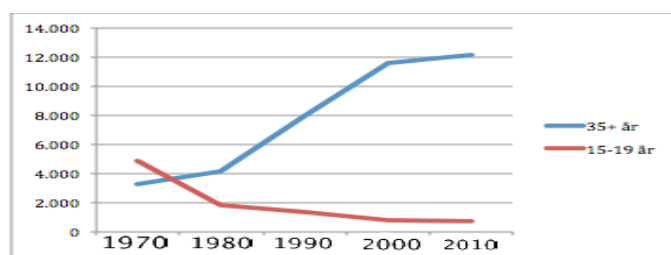
»Når vi spørger de unge, hvad der skal til, før de vil have børn, siger de et godt parforhold og en god økonomi, de skal føle sig modne og have mulighed for en god balance mellem arbejdet og familien. Vi har i 30 år rådet de unge kvinder til at gøre sådan, og vi må sige, at de har hørt efter. Men fertilitetsmæssigt har det været et uhensigtsmæssigt råd. Det er vigtigt at gøre kvinderne opmærksom på den aldersbetingede nedsatte frugtbarhed nu. De skal vide, at deres prioritering indeholder den risiko, at de aldrig kan få børn. Vi ved, at højtuddannede kvinder udskyder deres fødsler, og der er stor fare for, at mange af dem vil ryge ud over grænsen« (B, 2008).

Statens råd til ungdommen har de sidste 30 år været uddannelse først, børn efter. Verner Nissen, studievejleder på University College, påpeger da også fordelene ved at få børn mens man er forholdsvis ung, men siger samtidigt også, at det ikke er en dårlig idé at vente med at få børn til efter endt uddannelse: *»Tager du en mellemlang videregående uddannelse, er det ikke nogen dårlig idé at vente med at få børn til efter sidste eksamensdag, selvom det generelt er godt at få børn, mens man er forholdsvis ung«* (folkeskolen, 2014).

Samfundets og Nissens råd om at vente med at få børn til efter sidste eksamensdag, er blevet taget godt imod og forstået blandt de unge. Århus, København og Roskilde er byer, der huser nogle af landets største universiteter og er samtidigt også byer, hvor gennemsnitsalderen på førstegangsfødende (GPF) er højst (Jf. tabel nedenfor).

Min egen viden om frugtbarhed var, som så mange andre jeg har spurgt, at jo højere alder, des mindre frugtbarhed. Som læseren også senere vil blive præsenteret for, mødte jeg også holdninger som disse: »*Mine forældre fik selv mig da de var over tredive, så jeg er ikke bekymret. Slet ikke*« (Interview, studerende Ilse). Fra hvor skulle denne bekymring også opstå? Som en indgang til emnet læste jeg samtlige, eller så godt som, værker omhandlende seksualundervisning i folkeskolen fra 1960 til dags dato igennem, og her bliver frugtbarhed eller barnløshed ikke nævnt. Karin Erb, der er chefbiolog ved Fertilitetsklinikken på Odense Universitetshospital, bekymres over udviklingen, og hun mener, noget bør gøres: »... det med at trække et gummi på kender vi alt til. Blandt den lidt yngre del af befolkningen kommer det formentlig bag på mange, at det kan være sværere at få børn, når man passerer de 30 år« (Birk, 2013). Det kom i hvert fald bag på mig. Som 25-årig er procentchancen for at blive gravid ved samleje **34 pct.**, som 35-årig er denne kun **12 pct.** Som nedenstående graf illustrerer, er teenagefødsler stærkt faldende og 35+ fødsler stærkt stigende; faktisk udgør teenagefødsler blot **1,3 pct.** af alle fødsler i Danmark, hvorimod 35+ fødsler i dag udgør hele **20 pct.** (S, 2011).

»Forskere beskriver danskernes faldende frugtbarhed som en **folkesygdom**. Omkring **20 pct.** af alle par, der forsøger at blive gravide, oplever infertilitet, og tæt på hvert 10. barn undfanges i dag på en fertilitetsklinik. Det skyldes primært, at danske kvinder er for gamle, når de forsøger at blive gravide« (Information, 2014). Skønt denne "folkesyge" kan iagttages i hele Vesten, er Danmark et af de lande i Europa, hvor GPF er højst. Tilbage i 1965 var gennemsnitsalderen **22,7 år**, i 2013 var denne hele **29,1 år**.

Der fødes i Danmark i gennemsnit **1,73 børn pr. kvinde**, og skal vi som samfund reproducere os selv, skal det tal op på **2,1 børn pr. kvinde**. (DR, 2014: 1) Interessant for min videre indsnævring i afhandlingen, er, at kvinder faktisk ønsker langt flere børn, end de ifølge statistikken vil føde; faktisk ønskes der i

gennemsnit **2,5 børn pr. kvinde** (Birk, 2013). Som fremvist hidtil har uddannelse en vigtig indflydelse på den stigende GPF, men som jeg kort redegjorde for i min indledende motivation, fremkom der også skeptiske blikke fra fremmede, der ingen viden havde om Marie og min uddannelse. Søren Ziebe, formand hos Dansk Fertilitetsselskab, påpeger, at dette kan skyldes den måde, vi i dag kommunikerer om unge mødre på:

»Den måde, vi taler om det her på, er igennem tv-programmer som De unge mødre (DUM). Og det er en stigmatiserende måde at forholde sig til børn på. Hvis man får et barn som 22-årig i dag, så tænker omgivelserne, at der må være noget i vejen. At vi må have de sociale myndigheder ind over« (Etik, 2013).

Da GPF er højest blandt de højt uddannede, ønsker afhandlingen herfor at undersøge, hvad de unge kvindelige studerende forstår ved begrebet 'ung mor' og 'moderskab', samt hvilken indflydelse DUM og uddannelsespolitikken har på denne forståelse. Herfor ønskes det kort at beskrive nogle af uddannelsesområdets reformer og regler, der kan have påvirket unge kvinders forhold til 'det at blive mor', samt DUM som fænomen.

1.1.1 Uddannelsespolitik

Nøglen til velfærden, uddannelse, er en dyr en af slagsen. Alene udgiften til SU i 2014 var på 17 milliarder kr. (Politiken, 2009). Jeg har selv været studerende et godt stykke tid og ved derfor også, at staten jævnligt kommer med udspil, der har til formål at få de studerende gennem uddannelsen hurtigst muligt. I denne sammenhæng beskrives her de reformer og regler, der kunne tænkes at påvirke unge kvinder, til at fravælge at få børn under uddannelse.

1,08-reglen: *»Hvis man søger ind på en universitetsuddannelse senest to år efter studentereksamen, kan man fra næste sommer gange sit gennemsnit med 1,08« (Information, 2008).* Sådan blev tiltaget beskrevet og opfordrer herfor unge til at gå hurtigt i gang med deres videregående uddannelse.

SU-reformen *»Øgede krav i SU-systemet til de studerende om fremdrift på videregående uddannelser: Med de nuværende regler får studerende, der er forsinkede eller inaktive, først stoppet udbetalingen af SU efter 12 måneder. Fremover kan studerende kun være 6 måneder forsinket, før SU-udbetalingen*

stoppes» (SU, 2013), »Bonus til færdige før tid: Studerende, der bliver færdige med deres videregående uddannelse på under normeret tid, kan få et bonusstipendium. For hver kalendermåned, man har gennemført hurtigere, får man, hvad der svarer til halvdelen af SU-stipendiet til udeboende på videregående uddannelser. Det vil sige 2.877 kr.« (SU, 2013).

Det ses, at politikerne ikke blot kommunikerer, at unge skal hurtigt i gang med den videregående uddannelse, men de opfordres også til at gennemføre uddannelsen hurtigst muligt. Ser vi ovenstående i lyset af, at seksualundervisningen omhandler det at beskytte sig mod at få børn, behøver man ikke læse mellem linjerne for at finde frem til budskabet: Tag en uddannelse og stift en familie senere – det er i hvert fald den sikre vej, hvis du gerne vil have de ønskede antal SU-klip og retten til at gange dit snit op og herved have de samme vilkår, som dine medstuderende.

GPF stiger og reglerne på uddannelsesområdet bliver strammer, og som socialdemokraten Flemming Møller Mortensen siger, er det *»værd at undersøge det her nærmere. Hvor kommer den tanke om, at det er vigtigt først at få en uddannelse, fra?»* (KL. 2014). Antagelsen er selvfølgelig, at den dels kommer fra politikernes egen kommunikation, og dels gennem andre faktorer, såsom fx DUM.

1.1.2 Reportageserien De Unge Mødre (DUM)

Jeg *anser* det som en selvfølgelighed, at uddannelsespolitikken har en direkte indflydelse på de kvindelige studerendes uddannelsesmæssige valg og *antager*, at DUM har en indflydelse på den måde, unge kvinder forholder sig til moderskab på. Denne antagelse begrundes af Stig Hjarvard, medieforsker fra Københavns Universitet, der beskriver disse programmer som en løbende livshjælp, der bidrager med praktiske tips og en opdatering af, hvad der er gældende normer i samfundet:

»I gamle dage havde vi en far og en mor, kirken og kongehuset til at fortælle os, hvordan vi burde leve vores liv, men de institutioner har jo slet ikke den autoritet til at normsætte vores liv længere. Derfor har vi brug for at finde andre rådgivere, der kan fortælle os, hvordan vi skal mestre en række sociale roller. Lige fra at lave sund mad til hvordan vi skal indrette vores bolig og opdrage vores børn. Medierne giver os de råd« (Politiken, 2005).

Den *rådgivende* DUM er en reportageserie, der følger unge mødre i hverdagens mange udfordringer. Første afsnit blev lanceret d. 21. september 2005 og er i dag den mest succesfulde reportageserie Danmarks historie. Dette til trods for, at kun 771 kvinder under 20 år fik barn i 2012 sammenlignet med, at dette tal i 1964 var 10.032, synes fænomenet ikke længere at være stort, skønt det lader til, at dækningen af fænomenet aldrig har været større (Seksualoplysningsudvalget, 1968; 12) (Politiken, 2013).

Af den håndfuld unge mødre DUM benytter i reportageserien, fremstår de fleste uselvstændige, utilregnelige, usympatiske, uintelligente og tilnærmelsesvis uvirkelige. Så uvirkelige, at jeg unægtelig kunne tro, at de udvalgte deltagere i programmet repræsenterer den gennemsnitlige unge mor i Danmark. Grundet DUM's massive succes og det brede kendskab til reportageserien antager jeg indledningsvist, at DUM har en direkte indflydelse på vores forståelse af begrebet 'ung mor'. Dette kan derfor sagtens have påvirket unge kvinder til at fravælge barnet, for ikke at blive en del af "ung mor-fænomenet". Som Sundhedsordfører Özlem Sara Cekic siger: *»tiltagene de laver fra Christiansborg, har en betydning for den hverdag, som borgerne har derude. Og det er klart, at når man med den ene hånd signalerer, at man skal gennem en uddannelse så hurtigt som muligt, og at unge mødre bliver fremstillet som tabere i medierne, så har det en betydning på holdningen til, hvornår man skal have børn«* (DR, 2014).

Den tyske sociolog Niklas Luhmann påpeger da også, at en stor del af det, vi ved *»...om vores samfund, ja om den verden, vi lever i, ved vi fra massemedierne.«* (Luhmann, 2002: 9) Samtidigt ved vi så meget om massemedierne, at vi ikke kan tro på dem som kilder: *»...vi værger os og har en mistanke om manipulation, hvilket imidlertid ikke fører til nævneværdige konsekvenser«* (Luhmann, 2002: 9). Hvis min antagelse er, at DUM har en direkte indflydelse på unge kvinders forhold til moderskab, hvordan hænger det så sammen med, at selv samme kvinder er velvidende om, at DUM er manipulation?

Inden jeg går videre ser jeg det nødvendigt at forklare, hvad afhandlingens forståelse af en ung mor er. For skønt det at være ung mor forbindes med noget negativt i ovenstående, tillægges begrebet i afhandlingen ingen anden mening end hvad adjektivet nu en gang betyder; moderen befinder sig på et stadie, hvor hun ikke længere er barn, men stadig udvikles. I afhandlingen defineres unge

mødre herfor blot som en 15-25-årig kvinde med barn. Hernæst kan de unge mødre inddeles i to kategorier: *sårbare unge mødre* og *ressourcestærke unge mødre*.

1.1.2 Karrierekvinderne – livet efter uddannelse

Inden jeg kaster mig over afhandlingens egentlige genstandsfelt, ønskes det kort at præsentere en lidt anderledes indgangsvinkel til afhandlingens diskussion.

Et fænomen jeg ønsker at medtage i afhandlingen er nemlig kvindernes mål og holdninger både før og efter uddannelsen.

Selve afhandlingen har som allerede fremvist til formål at analysere unge kvindelige studerendes iagttagelser under uddannelsen. Efterfølgende ønskes det at diskutere disse anden ordens iagttagelser, op mod eksterne undersøgelser af både unge og ældre kvinders tanker om moderskabet. Det bliver som nævnt kommunikeret i reformer og regler, at unge hurtigt skal i gang med uddannelsen og hurtigt skal igennem den, og som Helle Thorning Schmidt ydermere udtrykker det, er det i hendes øjne et *»spild, at veluddannede kvinder går hjemme«* (AFD, 2013). Der laves tilmed regler og reformer i familie- og socialpolitikken, der har til formål at holde kvinderne på arbejdsmarkedet. Anne Vang (S), forhenværende børne- og ungdomsborgmester i Københavns Kommune, sætter gang i den kommende diskussion med sin kommentar om *»at man i Danmark debatterer, om det er børnemishandling, hvis børn bliver passet hjemme«* (Politiken, 2012).

Den danske familie- og socialpolitik har som målsætning at kvinder **skal** arbejde, helst på fuldtid, også selvom de har små børn: *»Dermed presses børnene i institution meget tidligt og i meget stort omfang, hvilket de ikke har godt af«*, mener familieforsker Anette Borchhorst (Politiken, 2012). Den betalte selvpasningsordning blev helt fjernet i 2014, hvilket ses som et klart budskab fra staten; kvinder skal hurtigst muligt tilbage på arbejdet efter fødsel. Spørgsmålet er blot, om det er, hvad de vil? (Politiken, 2012).

Som det indledningsvist ses i statens kommunikation syntes barnet altid nummer to, enten efter skole, uddannelse eller arbejde. Men hvad hvis kvinderne selv kunne bestemme?

Jeg inddrager i denne forbindelse bogen 'Køkken eller karriere' af Lone Ryg Olsen. Bogen tager udgangspunkt i det svære valg kvinder må tage: vil de satse

på familien eller karrieren? Dette perspektiv suppleres op med en undersøgelse udarbejdet af Copenhagen Business Academy. Undersøgelsen omhandler de 17- til 20-åriges mulige oprør med karriereræset. Ovenstående skulle bidrage til en nuanceret og relevant diskussion omhandlende kvinders forståelse af moderskabet.

»Det er værd at undersøge det her nærmere. Hvor kommer den tanke om, at det er vigtigt først at få en uddannelse, fra?« **Sundhedsordfører Flemming Møller Mortensen** (KL, 2014).

1.2 AFHANDLINGENS GENSTANDSFELT

Overordnet set har selve afhandlingen to genstandsfelter: *unge mødre* og *unge kvindelige studerende*. De unge kvindelige studerende er i aldersgruppen 20 til 25 år. De skal være studerende, da jeg indledningsvist kan iagttage, at uddannelse er en væsentlig faktor for udskydelsen af 'det at stifte familie'. De skal være i aldersgruppen 20 til 25 år, da det antages at de mange aborter i denne målgruppe er påvirket af den gængse forståelse af unge mødre, samt at de nævnte reformer og tiltag på uddannelsesområdet er tiltænkt selv samme. De skal endogså være bosiddende i Københavnsområdet, da det indledningsvist antages at GPF er højest i denne landsdel, grundet kvinders høje ambitionsniveau.

Afhandlingens næste genstandsfelt, er unge mødre. Dette genstandsfelt begrundes med, at formålet er at iagttage hvilken indflydelse det har at 'unge mødre i medierne bliver fremstillet som en flok tabere' på både unge mødre og kvindelige studerende. Mødrene skal være i aldersgruppen 16 til 25 år, da det ifølge førnævnte forskning var her, de fleste problemer var at finde hos unge mødre og samtidig også her, procentdelen af aborter var størst. Mødrene kan være bosiddende overalt i landet, da det er ønskeligt at iagttage, om en eventuel stempling af unge mødre som mindreværdig, er geografisk bestemt.

Genstandsfeltet har foretaget den sidste indsnævring af det felt, det ønskes at belyse, hvilket herfor leder mig videre til afhandlingens problemformulering.

»Vi bliver nødt til at se på, hvad det er for en kultur, vi har fået, når vi tilsyneladende venter så lang tid med at få børn, at vi bliver infertile«
Sundhedsordfører Liselott Blixt (KL, 2014).

1.3 PROBLEMFORMULERING

Hvordan kan reportageserien De Unge Mødres rolle beskrives i forhold til den påvirkning serien har på unge kvindelige studerendes forhold til 'moderskab' og 'unge mødre'?

Ud fra ovenstående problemformulering ønskes det at iagttage kommunikationen omkring fænomenet 'unge mødre'. Iagttage hvordan kommunikationen påvirker kvindelige studerende til træffe nogle bestemte valg og hvordan det medvirker til at der stilles nogle krav og sættes nogle forventninger til den enkelte.

Som Marlene Grøftehauge skriver i sin bog om unge mødre: »Øjnene klistrer til dem i bussen, i lægens venteværelse, i Netto. Øjne, der spørger: Er du nu også gammel nok til at være mor?« (Grøftehauge, 2004: 7). Selve forståelse af det at 'være gammel nok til at være mor' ønskes herfor at belyses. Er det blot et spørgsmål om alder? Er det et spørgsmål om uddannelse, karriere og job? Er det et spørgsmål om, hvad der ses som rigtigt og forkert i de fællesskaber den unge kvinde indgår i? Er det et spørgsmål om ikke at ville ende som deltagerne i DUM? Eller er det et spørgsmål om noget helt femte?

1.4 DE INDLEDENDE OVERVEJELSER OG FREMTIDIGE AFGRÆNSNINGER

Før afhandlingens analysestrategi præsenteres, ønskes det at belyse afhandlingens overordnede afgrænsninger. Første overordnede afgrænsning går på, hvad årsagen til et muligt ændret syn på unge mødre skyldes;

Det ønskes ikke at undersøge, hvorvidt finanskrisen, terrortruslen, IRAK-krigen eller andet har haft en indflydelse på den negativitet, der antages at være

forbundet med unge mødre. Skønt jeg dog er opmærksom på, at mange sandheder kan være knyttet til en evt. ændring i holdning til unge mødre, ønskes det blot at påvise DUM og uddannelsespolitikens indflydelse.

Det kan måske virke en smule famlende at vægte DUM højere end utrygheden ved en ny mulig finanskrisen, men egen motivation og iagttagelser som nedenstående bekræfter indledningsvist, at der findes eksempler hvor unge mødre stemples som mindreværdige.

Tobias Sohn

- 25 år, far til to og læser *leisure management*

»Det er underligt, for når jeg kommer gående med ungerne, så kigger folk på mig, som om jeg skulle have en medalje for ikke at være stukket af. Det er åbenbart flot at blive far i en ung alder og påtage sig rollen. Til gengæld så udefrakommende på Kasandra, som om hun burde lære at samle benene« (B, 2014).

Kasandra

- 25 år, mor til to og læser til pædagog.

»Vores familier og venner var nervøse for, om vi nu også blev sammen, fik en uddannelse, kom ud at rejse og så videre, mens fremmede pegede og hviskede, når jeg kom trillende med barnevognen. Det blev særligt slemt, når jeg gik tur med Noah, mens jeg var højgravid med Rosalina« (B, 2014).

Jeg begrundet endogså mit valg med medieforskeren Stig Hjarvards udtalelse om, at der aldrig har *»været så mange livsstilsprogrammer på tv, og at vi bruger løs af dem alle sammen. Udsendelserne fungerer nemlig som en slags **socialrådgivere**, der bistår folk med at holde rede på samfundets normer«* (Politiken, 2005). Jeg er derfor sikker på, at inddragelsen af DUM kan give en nuanceret analyse af unge kvindelige studerendes holdning til moderskabet.

»Nogle unge kvinder føler sig jo nærmest tvunget til at få en abort. Vi har stadig næsten 15.000 aborter årligt. Det kunne være rart, hvis nogle af de børn blev født« **Sundhedsordfører Liselott Blixt** (KL, 2014).

Ydermere har jeg afgrænset mig fra at beskæftige mig med kvindelige studerende i mindre byer, ældre mødre og ældre ikke-mødre og sågar mænd i alle former og facetter.

Når jeg afgrænser mig fra at undersøge ikke-mødre i mindre byer, skyldes det som nævnt, at gennemsnitsalderen her ikke er 'alarmerende' høj, og at det derfor ikke menes at være disse kvinder, forskere og politikere henvender sig til, når de udtrykker deres bekymring om den stigende GPF (DRa, 2014). Når jeg afgrænser

mig fra ældre mødre og mænd er det for at sikre substans i afhandlingen, da jeg frygtede for en overfladisk analyse, hvis jeg havde inddraget flere genstandsfelter. Ikke desto mindre er jeg bekendt med, at jeg ved at inddrage den valgte yngre generation og en ældre generation kunne have haft belyst DUM's indflydelse på forskellige aldersgrupperinger, hvilket kunne være interessant af mange grunde. Dette kunne ydermere også have inddraget klasselæren, forældrene etc. Med andre ord har et utal af vinkler været overvejet og er blevet afgrænset for at sikre substans.

ANDET KAPITEL – ANALYSESTRATEGI

2.1 INDLEDNINGEN

En indledende antagelse er, at ikke alle unge mødre er som de deltagende mødre i DUM. Jeg kan derfor kun tro, at Marie og jeg ikke er et særtilfælde. Kan tilmed kun tro, at forskningen omhandlende de mange problemer der er forbundet med det at være ung mor, ikke er forbundet med alle unge mødre. Jeg behøver dog ikke blot at tro, at noget eller nogen har påvirket Marie, hvilket iagttages klart i hendes følgende udtalelse: *»Det er sjovt – når jeg står i en elevator med en anden mor og dennes barnevogn, føler jeg mig ikke som en 'rigtig' mor. Jeg føler at alle kigger på mig og tænker: så er storesøster ude og lufte sin lillebror.«* (Interview, kæresten Marie)

Sjovt? Måske, om ikke andet interessant. Hvad er det der gør, at Marie i nogle situationer ikke ser sig selv som en rigtig mor og hvad kan betegnes som en rigtig mor? Eksistere der krav og mål som helst ses opfyldt, før kvinder begynder at stifte familie. Eller er det som nævnt, blot et spørgsmål om at være gammel nok? Til at belyse dette, inddrages Niklas Luhmanns systemteori og Erving Goffmans analyse af det (sen)moderne hverdagsliv. Hensigten er dog ikke at verificere eller afkræfte de førnævnte undringer, for som kommende afsnit vil belyse, arbejdes der ud fra konstruktivismen;

Ideen om et universelt og objektivt udgangspunkt, hvorfra der kan fældes en endelig sandhedsdom, findes ikke. Det kommende afsnit har til formål at belyse, hvorledes den konstruktivistiske tilgang påvirker afhandlingens udfoldelse; metodisk såvel som teoretisk. (Videnskab, 2011a).

2.2 VIDENSKABSTEORI

Når jeg ikke kan bidrage til en endegyldig sandhedsdom, skyldes det »at virkeligheden på afgørende vis formes af vores erkendelser af den« (Fuglsang et al., 2013: 42). Måden hvorpå virkeligheden formes afgøres af de briller hvormed der iagttages. Brillerne kan være kulturelt, socialt eller situationsprægede, hvilket gør, at to briller ikke nødvendigvis iagttager ens. Afhandlingens syn på verden er ligeledes konstrueret, hvilket vil sige, at jeg frem for alt må redegøre for det iagttagende blik med hvilket, jeg som anden ordens iagttager, iagttager med. Hvordan jeg iagttager, er herfor en stor del af afhandlingens metodeovervejelser, som vil blive indlejret i afhandlingens analysestrategiske konditionering af iagttagelsen.

Når virkeligheden formes af vores erkendelse af den, kan der argumenteres for, at metoderegler ikke kan finde sted i den konstruktivistiske tænkning, da »metoderegler ofte abonnerer på et korrespondenskriterium for sandhed« (Calmar Andersen, 2005: 46). Denne tænkning tages der i afhandlingen afstand fra. Jeg begrundet benyttelsen af metodereglerne, uden at abonnere på ovenstående sandhedskriterium, med ambitionen om at bidrage til den videnskabelige kommunikation (Calmar Andersen, 2005: 46). Jeg skal under mine metodeovervejelser herved have for øje at redegøre for, hvilke kriterier empirien bliver til på og forpligter sig på (Voxted, 2006: 75).

Skønt det i den konstruktivistiske tænkning menes, at verden er konstrueret, diskuteres det »inden for socialkonstruktivismen (...), om både den fysiske og den sociale virkelighed er en konstruktion« (Calmar Andersen, 2005: 46). Når jeg berører fødsler, børn, graviditet m.m., har jeg at gøre med noget meget substantielt, kropsligt og fysisk. At udråbe sig selv som radikal konstruktivist, ville nok være at skyde forbi. Sandt nok er det, moderskabet bliver gjort til og hvad unge mødre føler når de går på strøget med barnevognen, social konstrueret, hvorfor jeg hævder, at det er muligt at »foretage en ontologiske distinktion mellem det sociale og den fysiske virkelighed«. Herved argumentere jeg for benyttelsen af den moderate ontologiske konstruktivisme. (Calmar Andersen, 2005: 46) Jeg sondre mellem genstandsfeltets ontologi (Unge mødre), og så den viden, jeg kan erhverve fra samfundspolitiske sammenhæng (epistemologien). (Fuglsang et al., 2013: 177).

Den analysestrategiske ramme sætter dagsordenen for hvilke spørgsmål, der skal stilles og, vigtigere endnu, *hvordan* disse skal stilles. Afhandlingens primære strategi er at iagttage andres iagttagelser som iagttagelser for netop at vise, hvordan genstanden konstrueres (Andersen, 1999: 12- 14).

2.2.1 Luhmann og den erkendelsesteoretiske konstruktivisme

Som afhandlingen allerede har afsløret, vil afhandlingens videnskabsteoretiske ståsted belyses fra en luhmanniansk vinkel, nærmere bestemt en luhmanniansk formanalyse: *»I et videnskabsteoretisk perspektiv er der tale om et alternativ til årsags- og motivforklaringer. Systemet består af kommunikative elementer der henviser til hinanden inden for en heldhed«* (Fuglsang et al., 2013: 249). Systemerne iagttages som helheder, der er lagt ned over virkeligheden og bearbejder den på en bestemt måde. Den unge mors handlinger kan kun forklares ud fra det eller de systemer, der er tilskrevet hende. I afhandlingen er en menneskelig handling en accept eller afvisning af kommunikationstilbud.

Luhmanns systemteori bygger endogså på en konstruktivistisk tilgang, da systembegrebet er en teoretisk konstruktion og ikke en egenskab ved virkeligheden (Fuglsang et al., 2013: 254). Kort sagt konstrueres et system ud fra de funktioner, der udføres.

Når min forståelse af *iagttagelse* hentes fra Luhmanns systemteori gøres det ikke uden implikationer; valget påvirker hvorfra jeg iagttager, og hvordan jeg iagttager. Særligt påvirker det afhandlingens analytiske blik, da der herved skal blikkes i forskelstænkning. Hvorved enhver iagttagelse kun kan ses i lyset af en bestemt forskel (Andersen, 1999: 109). Afhandlingens forståelse af iagttagelse er: *»en operation med en forskel med henblik på at angive den ene, og ikke den anden side af forskellen«* (Luhmann, 1997: 16). Herfor argumenteres det for, at Luhmann er *operativ konstruktivist*, da erkendelse betragtes som en operation der markerer en forskel. Luhmann afviser dog ikke, at der findes en virkelighed, men påpeger, at hvad *»menneskelig erkendelse angår, så går dens eneste vej til virkeligheden gennem det, Luhmann benævner selvreference«* (Voxted, 2006: 72). Hæfter vi os fx ved *familie*, kunne 'Mor' fx mærkes – men en mor kan kun mærkes indenfor en ramme af en forskel. Her kan den anden side af forskellen være en far, en barnløs, en datter, en arbejdende, en ung mor eller noget helt sjette. Forskellens anden side gør simpelthen udfaldet af, hvordan en mor

iagttages, og derved også hvordan en mor overhovedet kan træde frem som genstand for en iagttager (Andersen, 1999: 109). Blikket for iagttagelsen er derfor med til at forme, hvordan genstanden for iagttagelsen træder frem, og hvorledes dette medfører en blindhed overfor det, der ikke træder frem. At *»blindhed er en betingelse for at iagttage«* (Luhmann, 1997, 17) leder mig videre til forståelsen af *den blinde plet*. Som iagttager, på anden orden, opererer iagttagelse altid ud fra en blind plet, som for iagttageren, mens iagttagelsen finder sted, er usynlig. (Andersen, 1999: 114).

2.2.3 Goffman og den interaktionistiske konstruktivisme

Erving Goffman har analyseret hverdagslivets dramaturgi i en symbolsk interaktionistisk konstruktivisme. Afhandlingen vil benytte Goffman til at belyse *»det komplekse rollespil, hvorigennem det sociale liv reproduceres«* (Rasborg, 2013: 418). Udgangspunktet i Goffmans tænkning om det (sen)moderne hverdagsliv ligger i, hvordan samfundet skaber og reproducerer sig selv via den sociale interaktion (Rasborg, 2013: 418). Goffman beskriver via sin teatermetaforik hvordan det moderne samfund er opsplittet i en række 'stages/scener', hvorpå det sociale liv udspilles.

»Ligesom skuespilleren kan vi ifølge Goffman være front stage og back stage. Front stage søger vi, som led i vores selvopretholdelse, at formidle et bestemt billede af os selv overfor "publikum". Vi spiller en "rolle", der er vores officielle visitkort til omverdenen. Back stage kan vores handlinger, tanker og følelser imidlertid meget vel adskille sig fra rollen, idet vi her ikke er underlagt den samme tvang til at kontrollere vores adfærd« (Rasborg, 2013: 419).

Parallelt med måden, hvorpå vi formidler os selv, står måden, hvorpå vi fortolkes. For som Goffman udtrykker det, støtter vi os til førstehåndsindtryk og omformer dem til normative forventninger og retfærdige krav til det subjekt, vi møder. Formålet med inddragelsen af dette interaktionistiske perspektiv er at iagttage, hvordan subjekter fortolkes ud fra deres *tilsyneladende sociale identitet*, og hvordan denne identitet skygger over deres *faktiske sociale identitet* (Goffman, 2009: 44). Som jeg indledningsvist berørte antog jeg, at der eksisterede en fejlfortolkning af unge mødre på baggrund af den viden, vi har tillært os fra DUM. Herfor kan begrebet *tilsyneladende social identitet* benyttes til at klarlægge om dette er tilfældet, og herfor også om det medfører en stempeling af de unge mødre som eksempelvis mindreværdige, dumme etc. I grove træk vil

afsnittets fokus være centreret omkring stigmatiseringsprocesserne, hvorigennem unge mødre muligvis stemples som social afvigende fra normen (Rasborg, 2013: 420).

2.3 ANALYSESTRATEGISKE FORUDSÆTNINGER

I det videre forløb i mine indledende overvejelser er vi nu nået til de analysestrategiske forudsætninger. Dette afsnit har til formål at reflektere over min analysestrategi og belyse, hvordan jeg som *»systemteoretisk iagttager opgiver tanken om at genspejle realiteten og i stedet erstatte den med metodologiske krav om at specificere den måde, man har konstrueret iagttagelsen af sin genstand på«* (Voxsted, 2006: 74).

Metodologiens grundelementer bliver til specifikationer af hvilken teori og hvilke iagttagelseskriterier, der anvendes til at frembringe forskellige iagttagelser. Dette begrundes med, at den optik, teoriens begreber anlægger, har betydning for; *»hvad der behandles som tilstrækkeligt indlysende kendsgerninger«* (Voxsted, 2006: 74). Jeg vil herfor skabe størst mulig gennemsækelighed i de kommende begrebslige valg, der træffes og fremstille dem som kontingente beslutninger - altså at forholdet kunne have været noget andet, for hertil at argumentere for valget (Voxsted, 2006: 75, 214). Overordnet set vil det betyde, at min iagttagelse er styret af de teoretiske valg, jeg har foretaget mig og mere genstandsnært af ledeforskelle. For eksplicit at redegøre for valget af ledeforskelle, benytter jeg Niels Åkerstrøm Andersens forståelse af begrebet fra bogen 'Diskursive analysestrategier' (Andersen, 1999).

2.3.1 Valg af ledeforskel

Afhandlingens formanalysen skal iagttage hvilke symbolsk generaliserede medier, der formes gennem de studerendes iagttagelser af moderskabet og unge mødre (Kure, 2011: 23). Argumentet for valget af formanalysen ligger i at *»det synes (...) som om, at alle valg og redegørelser for valg af ledeforskelle hos Luhmann begynder med en formanalyse af selve ledeforskellen«* (Andersen, 1999: 128). Formanalysen vil undersøge, hvorvidt og/eller hvordan der i iagttagelserne af målgruppen lokaliseres en bestemt forskel ud fra

formanalsens ledeforskel: markeret/umarkeret. Derfor opgiver jeg, som systemteoretisk iagttagere, tanken om en genspejling af realiteten og erstatter den med metodologiske krav om at specificere den måde, hvorpå jeg konstruerer iagttagelserne af afhandlingens genstande på (Voxted, 2006: 74). For at starte konstruktionen af iagttagelserne, vil jeg kort opridse hvad afhandlingen indtil videre har fremskrevet om moderskabet.

Som Lone Schmidt berettede, opstillede unge kvinder mål, der skulle opfyldes, før det at stifte familie kunne komme på tale: *et godt forhold mellem familie og arbejde, en god økonomi, et godt parforhold og det at føle sig moden*. Samtidigt blev det beskrevet af Özlem Sara Cekiç, at unge mødre blev fremstillet *som tabere i medierne*, og Søren Ziebe berettede, at man i samfundet opfattede det, at en 22-årige skulle *være mor, med at det var noget galt*. Dette gør, at jeg indledningsvist kan iagttage visse mønstre i den offentlige kommunikationen om moderskabet og unge mødre. Henholdsvis kommunikationen omkring at unge kvinder gerne vil være dannelsesmæssigt **bedre** end det, de fx ser hos deltagerne i DUM og kommunikationen om, hvorvidt det overhovedet er muligt at **'høre til'** som ung mor, når unge mødre i medierne bliver fremstillet som tabere og ens omgivelser automatisk tror der er noget galt, hvis man vælger at blive ung mor. Mønstrene vil danne grundlaget for afhandlingens to ledeforskelle, hvorigennem iagttagelserne af afhandlingens to genstandsfelter fortages:

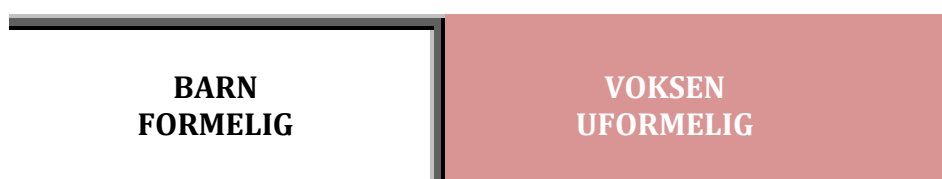
Ovenstående begreber/modbegreber fungerer som omdrejningspunkterne for den kommende formanalyse. De to ledeforskelle muliggør, at jeg kan iagttage hvordan kvindelige studerende vægter den ene eller den anden side af forskellen i kommunikationen. Jeg forkaster således det traditionelle forhold mellem teori og empiri – formålet bliver derfor ikke at teste teoretiske hypoteser. Samtidigt erkender jeg, at ingen af ovenstående begreber eller modbegreber har en adgang til realiteten. De to ledeforskelle muliggør blot, at beskrive, hvordan jeg har konstrueret min iagttagelse for at nå frem til mine udsagn om realiteten (Voxsted, 2006: 75).

2.3.1.1 Valg af kode

Indtil videre er det klarlagt, at måden, hvorpå jeg griber empirien an, har stor betydning for det billede jeg tegner af virkeligheden. Jeg vil i dette afsnit argumentere for afhandlingens valg af koder og belyse kodernes konsekvenser på analysens udfald. Nils Åkerstrøm Andersen bruger i sin artikel 'Medarbejderens pædagogisering' den binære kode *bedre/dårligere* i forbindelse med det pædagogiske system (Andersen, 2002: 22) (Paulsen, 2007: 23). Pædagogikkens generelle symbolske kommunikationsmedie er ifølge Luhmann *barnet*;

»Sondringen barn/voksen er således den iagttagelsesledende forskel i al pædagogisk kommunikation. En kommunikation der sonder mellem potentiale og perfektionering, mellem det, der endnu ikke er færdig formet, men åbent for formning (barn), og det der har fuldendt sin form og derfor ikke længere er formeligt (voksen)« (Åkerstrøm, 2002: 2).

Den binære kode, som barnet bærer, er bedre/dårligere indlæringsmæssigt, og alt bliver betragtet herigennem med henblik på perfektionering (Andersen, 2002: 25). Som jeg dog senere vil argumentere for, er den binære kode i denne afhandling omskrevet til at være bedre/dårligere formelig, men mere om dette senere. Det pædagogiske system benyttes herved til at iagttage kommunikationen om, hvordan mødre forholder sig til moderskabet i forhold til deres sigte mod perfektioneringen.

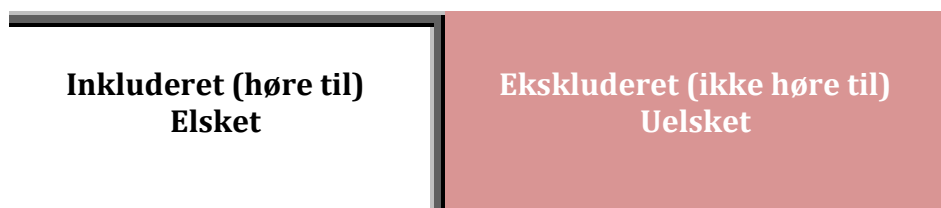
Figur 1.1 viser således, at det at være barn, kan sidestilles med det at være formelig.

Næste iagttagede ledeforskel var inkluderet/ekskluderet. De indledende iagttagelser fremviste hvordan unge mødre blev fremstillet som tabere i medierne og at omgivelserne automatisk tænkte, at noget var galt, hvis unge kvinder valgte at få børn i en tidlig alder. Det antages herfor, at unge mødre har svært ved at 'høre til', når de af fællesskaberne bliver set på som 'tabere'. I Nils Åkerstrøm Andersen og Asmund Borns udgivelse 'Kærlighed og omstilling'

beskrives dette inklusions-/eksklusionsforhold som en kærlighedsrelation (Åkerstrøm & Born, 2001). Det samme antager jeg, gør sig gældende blandt mine respondenter. Dette vil jeg endogså senere komme mere ind på. Til at belyse relationen mellem den unge kvinde og omgivelserne benytter jeg herfor Luhmanns tænkning om kærlighedssystemet; *"I familien er mediet kærlighed, og koden for kommunikationen er elske/ikke-elske"* (Madsen, 2005: 93). Helt grundlæggende betyder relationen, at mødre og kvindelige studerende kan føle sig elskede eller inkluderet i de fællesskaber, de indgår i – det kan være onlinefællesskaber på Facebook, fællesskaber på arbejdspladsen eller uddannelsen.

Særligt inklusion er væsentligt, når vi iagttager differentiering, da inklusion og eksklusion bruges *»til at beskrive den mest grundlæggende form for differentiering i det aktuelle samfund«* (Madsen, 2005: 202). Begreberne inklusion og eksklusion knytter er essentielle i bestræbelsen efter at forstå den sociale accept;

»Det følger heraf, at mennesket, ud fra italesættelsen af sig selv og andre, begynder at se sig selv som aktør, der må finde indpas i det sociale. Der er altså en overgang fra biologisk determineret social adfærd til bevidst selvdetermination i forhold til inklusion i det sociale« (Paulsen, 2007: 109).

Figur 1.2 viser således, at det at være elsket, kan sidestilles med det at være inkluderet.

»Det er et stort problem, at der bliver færre af de hænder, der skal få det her velfærdssamfund til at hænge sammen i fremtiden«

Özlem Cekic.

2.4 AFHANDLINGENS KONSTRUKTION AF EMPIRI

Afhandlingens konstruktion af empiri har til formål at fremvise foregribelsen af afhandlingens genstandsfelter. Følgende afsnit vil herfor beskrive de mange overvejelser og strategier, der ligger til grund for afhandlingens empiri og hvorledes min empiri konstrueres på en særlig måde, grundet valget af teori.

2.4.1 Konstruktionen af empirien fra de kvindelige studerende i aldersgruppen 20-25 år

Først ønskes det at argumentere for afhandlingens første primære empiriske ståsteder, nemlig; iagttagelser af unge kvindelige studerendes. Tematiseringen af mine observationer indebærer logisk nok en afklaring af formålet med undersøgelsen – med andre ord undersøgelsens 'hvorfor':

2.4.1.1 Unge kvindelige studerendes iagttagelser

Iagttagelserne af de studerendes iagttagelser har til formål at skaffe en viden om deres handlen og gøren i fællesskaber, altså *»dels hvordan betydning konstrueres og til stadighed rekonstrueres mellem individer i en gruppe, og dels hvordan sociale processer og relationer i gruppe af personer fører til bestemte forståelser, meninger eller fortolkninger i forhold til et emne«* (Voxted, 2006: 198).

Når jeg ønsker at iagttage, hvordan de studerende kommunikerer og iagttager hinanden, falder et logisk metodevalg på *fokusgruppediskussion*. Særligt interessant er det også, at Bente Halkier forklarer, at fokusgrupperens eventuelle forhandlinger om *»... hvordan budskabet i en tv-udsendelse skal forstås, minder om det, som familier, kollegaer og grupper af venner gør næsten hver dag«* (Halkier, 2002: 11).

Fokusgrupper er herfor en særdeles velegnet metode, der tillader mig at iagttage normer for de studerendes praksisser og fortolkninger. Dog med den forståelse, at jeg med et Luhmannsk perspektiv erkender, at ingen iagttagelser har en privilegeret tilgang til realiteten, særligt heller ikke respondentens livsverden (Voxsted, 2006: 72). Fokus ligger på *»interaktionen mellem deltagerne i gruppen, og undersøgelsen handler om at skabe mest mulig dialog mellem deltagerne«* (Voxted, 2006: 197).

Jeg formoder, når temaet er moderskabet, at emnet kan være en smule følsomt og at deltagerne kan frygte at træde hinanden over tæerne. For at sikre en åben

dialog mellem deltagerne i fokusgruppediskussionen, har jeg valgt at sammenflette metoden med *det foto-eliciterede interview*.

Kort fortalt går metoden ud på, at respondenter selv medbringer to fotografier der beskriver følgende; respondentens forståelse af en ung mor og respondentens forståelse af moderskabet (Rasmussen & Gitz-Johansen, 2005: 9). Skal der ske en erkendelse ud fra ovenstående medbragte fotografier, skal det ske gennem en iagttagelse, der medfører en operation, som tegner en forskel. Forskellen kunne fx være bedre/dårligere formelig, men også bytur/hjemmeaften, lykkelig/såret etc. Jeg er ikke blind for alle forskelle, men er blind for alt, der ikke kommunikerer i kærlighedssystemet eller det pædagogiske system.

Med afsæt i netop de medbragte fotografier foretages derfor en semistruktureret diskussion i fokusgruppen. Denne bliver herfor til en debat omhandlende, hvordan de studerende italesætter det pædagogiske perspektiv gennem den binære kode bedre/dårligere formelig, samt hvordan de studerende italesætter moderskabet gennem den binære kode inkluderet/ekskluderet. Ideen med denne interviewmetode er, at det fremtalte selvbillede kan bidrage til selvrefleksion vedrørende respondenternes forventninger og opfattelser af det kommende voksenliv, ligesom det kan oplyse mig om deres eventuelle sociale og kulturelle bagage (Rasmussen & Gitz-Johansen, 2005: 9).

»...the photographs invited open expression while maintaining concrete and explicit reference points.« (Collier, 1986: 105).

Som den amerikanske antropolog John Collier beskriver det i ovenstående, mindsker jeg, påtaget eller delvist tvungne udtalelser ved brug af fotografier. Da respondenter på forhånd har gjort sig overvejelser om 'den unge mor' og 'moderskabet' uden at vide, hvad fokusgruppediskussionen præcist kommer til at handle om. *»De medbragte fotos kan altså fungere som katalysator for personlige beretninger« (Rasmussen & Gitz-Johansen, 2005: 9).*

Jeg er bekendt med, at når jeg angriber mine respondenter antropologisk har det nogle klare gnidninger med den senere luhmannianske analyse. Ovenstående vil analysere subjekternes gensidige relationer; kultur, identitet og livsverden, hvor disse relationer efterfølgende skal løftes til at handle om forskellige

kommunikationskoder og forskelle. Det antropologiske felt er meget åbent og lægger ikke op til at skulle indsættes i Luhmanns måske meget firkantede kasser. Jeg argumenterer dog for, at jeg ved hjælp af denne metodeform imødekommer flere saglige udsagn, der efterfølgende kan inddeles i temaer. Jeg erkender samtidigt også, at livsverden-begrebet for Luhmann fremstår uvidenskabeligt, i systemteorien eksisterer ikke sådanne forestillinger om *»at det moderne samfund kan indordnes under ét styrende princip, én slags logik eller én slags fornuft, der er overordnet alle andre«* (Madsen, 2005: 92). Jeg arbejder til stadighed ud fra den forståelse, at et system, heri også subjekter/psykiske systemer, kun kan forstå sig selv ud fra sin egen modsætning og herved også opretholder sig selv som subjekt netop ved brug af denne modsætning.

Mit antropologiske arbejde skal derfor se på den studerendes "livsverden" i forhold til det, der sættes som modsætning til denne, samt hvordan den studerende iagttager moderskabet og hvordan hun iagttager modsætningen til dette. Ved at gribe metoden således an, føler jeg ikke der drives direkte vold på Luhmanns systemtænkning. Samtidigt benytter jeg denne metode for netop ikke at lade min empiri styre mig. Skønt jeg teoretisk har gjort mig blind for alt andet end hvad der kan iagttages ud fra mine valgte ledeforskelle, er jeg i praksis en smule mere åben med den antropologiske tilgang. Den antropologiske vinkel tillader mig at iagttage kommunikationen som kommunikationen nu fremtræder, og tillader mig at be- eller afkræfte, om de indledningsvist valgte ledeforskelle og koder er de mest givende.

2.4.1.2 Fremgangsmåden for den fotografiske del

I al sin enkelthed går den foto-eliciterede interview-metode ud på, at jeg som forsker interviewer en respondent ud fra en *»... på forhånd udviklet spørgeguide – men med afsæt i et eller flere fotografier af et miljø som informanten kender til og som forskeren gerne vil vide noget om. Erfaringerne viser, at der almindeligvis gemmer sig en eller flere historier i et fotografi, og at foto og fortællingen bidrager med henholdsvis visuelle og verbale informationer, der tilsammen øger forståelsen og konkretiseringen af det miljø eller den hændelse, de refererer til «* (Rasmussen & Gitz-Johansen, 2005: 31). Selve rammerne og overvejelserne for selve interviewet/diskussionen vil blive gjort på baggrund af metoden for *fokusgrupper*. Overvejelserne vedrørende foto-interviewdelen er ganske simple:

Spørg ind til respondentens medbragte billeder. Brug spørgsmål som »*Kan du fortælle mig om billedet*« og spørg så ind til respondentens fortælling med »*Prøv at fortælle mig lidt mere om...*«. Lad resten af gruppen bidrage; dette skulle ske ganske automatisk, da fotografier lader til at påvirke alle til at deltage. Som Collier beskriver det, er et almindeligt interview »... *often a one-to-one relationship which closes out surrounding people. Photographs appeared to change this pattern, everyone in the room wanted to look, see, and comment*« (Collier, 1986: 106). Ved denne metode kan jeg herfor iagttage det, jeg i systemteorien beskæftiger mig med, nemlig den gensidige relation mellem elementer i helheder (Fuglsang et al., 2013: 232).

2.4.1.3 Planlægning og organisering af fokusgruppediskussionen og det foto-eliciterede interview

Fremadrettet vil de to præsenterede metoder blive kaldt *den fotografiske fokusgruppediskussion*, og følgende afsnit har til formål at beskrive nødvendigheden i de indledende overvejelser omhandlende præsentation af metoden og de fysiske rammer (Rasmussen & Gitz-Johansen, 2005: 37). Dette gøres i og med, at jeg efterfølgende præsenterer fokusgruppediskussionen. Helt basalt set er en fokusgruppediskussion et interview med seks til ti involverede, med en styrer kaldet en moderator og en interviewguide (Rasmussen, Stig & Østergaard, 2005: 92). Jeg arbejder med en semistruktureret fokusgruppediskussionsform, da »*semistrukturerede former for gruppeinterviews involverer en høj grad af interaktion mellem interviewer og interviewpersoner i form af mange direkte spørgsmål og svar, ligesom ved individuelle interviews*« (Halkier, 2002: 11). Denne interaktion er af stor vigtighed for interviewets udfald, særligt ved sammenfletningen af den foto-eliciterede metode og fokusgruppediskussions metoden.

2.4.1.4 Fokusgruppens fysiske rammer

Første overvejelse omhandlende den fysiske ramme var at benytte min centralbeliggende lejlighed i København som lokation, men dette ville have stor betydning for den måde, hvorpå de studerende mødte mig. Det er ikke svært at forestille sig, at en procentdel af gruppen ville føle sig intimideret til at skjule sin eventuelle negativitet overfor unge mødre, havde de set mit hjems store udvalg af børnelegetøj. Det er med andre ord ikke ønskeligt, at respondenten ved, at min

kæreste er ung mor, at jeg er i fast parforhold, at jeg har hund etc. Jeg skal derved bruge et sted udenfor mit private hjem, hvor der er plads og ro nok til at gennemføre et fokusgruppeinterview. Samtidigt er det vigtigt, at lokaliseringen er central, da en lang transporttid højst sandsynligt vil få den travleste del af målgruppen til at melde fra.

Valget faldt derfor på A/B Polensgade 12-14's bestyrelseslokale, da jeg selv sidder i denne bestyrelse og herfor har rådighed over lokalet. Der er her tale om et neutralt, rummeligt og lyst lokale 200 meter fra Metroen og i ti minutters cykelafstand fra Rådhuspladsen.

2.4.1.5 Kombination af fokusgrupper med andre metoder

Bente Halkier argumenterer for, at en kombination af fokusgruppediskussion med andre metoder til dataproduktion tit er at fortrække. Min ovenstående foto-eliciterede metode bliver som nævnt indført i fokusgruppediskussionen og gælder herfor ikke som en egentlig kombination.

Fordelen ved kombinationen er, at forskellige typer data om samme emne kan udgøre et slags tjek på dataenes pålidelighed (Halkier, 2002: 18). Man kunne derfor argumentere for fordelene ved at følge op med individuelle interviews for at forstå, hvordan respondenterne positionerer sig individuelt såvel som kollektivt. Dette vælger jeg dog at afgrænse mig fra. Det ønskelige er i stedet at benytte de iagttagelser, der her er gjort, til at danne grundlag for iagttagelser af afhandlingens næste empiriske ståsted, nemlig iagttagelser af unge mødres iagttagelser.

2.5. Konstruktionen af empirien fra de unge mødre i aldersgruppen 15-25 år

Når mødernes iagttagelser skal studeres, sker det gennem Goffmans teoriapparat. Der arbejdes herfor stadig ud fra den forståelse, at viden konstrueres af den, der iagttager, og at en endegyldig sandhed er uopnåelig. Formålet med denne indsamlingsdel er dog at søge at sige noget mere præcist om afhandlingens andet genstandsfelt, altså hvilken indflydelse reportageserien DUM har på de faktiske unge mødre. Jeg beskæftiger mig nu i større grad med livsverdener end ved de før iagttagende studerende, hvilket forsat argumenterer for brugen af kvalitative metoder. Her foretages endnu en metodisk afgrænsning. For som jeg før fremskrev, benyttede jeg en antropologisk observation-form, hvor skriftlige svar nok metodisk var at foretrække hos Luhmann. Som I nu vil

blive præsenteret for, beskæftiger jeg mig med skriftlige svar, hvor observationsformen rent metodisk nok er at foretrække hos, sociologiens måske mest sensitive observatør af social samhandlen, Goffman (Andersen, 2004: 112). Jeg argumenterer dog for, at dette kan være lukrativt, da formålet med inddragelsen af afvigelsessociologien og Goffman ikke sker i troen på, at en afvigende handling er det, som gør den afvigende, men i stedet i troen på, at den afvigende handling er bestemt ud fra fællesskabets regler, normer og værdier. Disse regler, normer og værdier bliver fastlagt i ovenstående antropologiske observationer af de studerendes iagttagelser af moderskabet. Det ønskes dernæst ”blot” at se på, hvordan de studerendes holdning til moderskabet og unge mødre har påvirket eller påvirker de regler, normer og værdier, der foreligger i fællesskaberne. Disse regler, normer og værdier ønskes belyst af så mange respondenter som muligt og så geografisk spredt som muligt – herfor argumenterer jeg for brugen af en kvantitativ undersøgelsesform med kvalitative svarmuligheder. Et metodisk valg *eller en afgrænsning* foretaget, da jeg hverken har tid eller ressourcer til at foretage fysiske kvalitative interviews rundt omkring i Danmark. Jeg føler endogså, at jeg fandt en god balance mellem den kvantitative lukkethed og den kvalitative åbenhed, hvilket beskrives senere.

Med denne surveyundersøgelse bevæger jeg mig tilmed tættere på det generelle, dog stadig med den forståelse af, at en sandhed om det generelle kun er en sandhed om de deltagende individer i det øjeblik undersøgelsen bliver udført.

Det essentielle ved denne undersøgelse er endogså at belyse, hvorvidt mine forhåndsforestillede indtryk og holdninger vil vise sig at eksistere hos andre end Marie og jeg, og herfor sørge for en naturlig distance til egne dannede holdninger;

»På de fleste områder har vi forhåndsforestillinger om, hvordan virkeligheden hænger sammen. Det er forestillinger, vi har erhvervet os fra teoretiske udsagn, empiriske undersøgelsesresultater eller simpelthen gennem dagligdagserfaringer« (Hansen, 2009: 32).

Jeg ønsker samtidigt også at kunne nå frem til nogle ”hårde” data om stigmatiseringen, hvorfor det er vigtigt at have for øje at *»der er flere problemer forbundet med sådanne fænomener. For det første findes der ikke generelt vedtagne måleskalaer for abstrakte fænomener, som der gør for fysiske fænomener*

som vægt og længde» (Voxted, 2006: 129). Når ideen er at benytte surveyundersøgelse som måleinstrument, bliver mine data bygget på subjektive udsagn snarere end objektive målinger - i positivistisk forstand. Udover at svaret på de spørgsmål jeg stiller bliver subjektive, skal jeg endogså have for øje at forme spørgsmålene, så det faktisk er det ønskede, der bliver besvaret (Voxted, 2006: 129-130). Når jeg spørger respondenterne, om hun har følt sig set ned på offentlige (Netto, Metroen m.fl.) grundet hendes titel som mor. Eller om hun er blevet stemplet som en dårlig mor, på baggrund af hendes alder og/eller udseende - Er det soleklart, hvad der menes med spørgsmålet. Havde jeg i stedet formuleret det således: 'Har du følt dig stigmatiseret som ung mor?' ville jeg kunne løbe ind i problemer, da det ikke er sikkert, at alle forbinder det samme med begrebet 'stigmatisering' og 'ung mor' og begrebet stigmatisering indeholder faktisk flere facetter, hvilket gør, at begrebet må dækkes ved hjælp af flere spørgsmål. Jeg belyste stigmatisering ved brug af nedenstående vinkler:

"Følelsen af accept i fællesskaber", "Følelsen af at blive set ned på i offentlige rum" og "Det at blive stemplet på baggrund af sit ydre". (jf. Voxted, 2006).

Begrebsafklaringen er første skridt mod høj validitet, næste skridt er »*at omdanne den videnskabelige, overordnede definition af begreberne til spørgsmål, som tilsammen dækker hvert delelement i begrebet på en måde, så respondenterne alle forstår det samme ved spørgsmålet»* (Voxted, 2006: 132). For at sikre dette, benytter jeg mig af en multi-item-skala, som vil sige, at jeg stiller flere spørgsmål, der i virkeligheden er det samme spørgsmål, stillet på en række forskellige måder; Har du følt, eller føler du, en manglende accept fra dine medstuderende grundet din titel som mor? Føler du dig ligeværdig med medstuderende uden børn?

Indledningsvist bliver respondenterne spurgt ind til de *faktuelle spørgsmål* såsom alder, antal børn, alder ved barn/børns fødsel, uddannelse, by og civilstatus. Dette leder videre til *holdningsspørgsmålene*. Til besvarelsen af holdningsspørgsmålene benytter jeg mig udelukkende af det, jeg har valgt at kalde **lukkede og åbne spørgsmål**. Spørgsmålene er herfor lukkede i ja/nej-svarformen og åbne i muligheden for at uddybe svaret. Jeg argumenterer for, at når jeg arbejder med livsverdener, er virkeligheden subjektiv og en social konstruktion, og jeg kan herfor ikke nøjes med lukkede ja/nej-svar, da jeg

herudfra ikke ville kunne belyse subjektets livsverden. Spørgsmål stilles som det ses i nedenstående eksempel:

Har du har følt dig set ned på offentlige steder (Netto, Metroen m.fl.), grundet din titel som mor?				
J A	☒	N E J	☐	V E D I K K E
Uddybning/historien:				

2.6. Rekruttering af kvindelige studerende og unge mødre

Selve rekrutteringen af unge mødre og kvindelige studerende forløb via *snowball-sampling*. Processen gjorde det muligt at benytte det yderste af mit netværk (Halkier, 2002: 31). Snowball-sampling er en »... technique for finding research subjects. One subject gives the researcher the name of another subject, who in turn provides the name of a third, and so on« (Atikonson, 2001: 3). Argumentationen for valget af denne metode er simpel: Jeg kommer fra Bornholm. Størstedelen af mit netværk er derved fra Bornholm. Som figur 1 fremviste i afhandlingens indledende afsnit, er gennemsnitsalderen på førstegangsfødende i Danmark den laveste på Bornholm. Denne kulturelle bagage kan have fulgt med den bornholmske kvinde til København, hvilket ikke ville give et retmæssigt billede af fænomenet. Jeg har derved brug for mit netværks netværk for at komme ud til de studerende og mødrene. Respondenterne til den fotografiske fokusgruppediskussionen udgjorde fem kvinder, og det var vigtigt for mig, at de ikke kendte hinanden eller mig på forhånd. Jeg satte indledningsvist følgende mål:

To studerende fra en lang videregående uddannelse, to studerende fra en mellemlang videregående uddannelse og to fra en kort videregående uddannelse.

Jeg benyttede mig af bekendte i mit netværk til at finde personer i deres netværk, der opfyldte ovenstående kriterier. Beklageligt blev en af respondenterne syg på dagen, hvilket medførte at de studerede på korte videregående uddannelser blev underrepræsenteret i diskussionen.

Respondenterne til den kvantitative surveyundersøgelse blev indfanget på nogenlunde samme måde. Jeg skrev til unge mødre i mit netværk og personer, der havde unge mødre i deres netværk, og spurgte om de kendte til fællesskaber

og onlinefællesskaber med unge mødre, hvor de kunne reklamere for min undersøgelse. Da surveyundersøgelsen er online, havde jeg mulighed for at komme ud til mange. Surveyundersøgelsen blev delt på tre Facebook-sider: Unge forældre i København (2.200 medlemmer), Unge mødre under uddannelse (400 medlemmer) og Unge mødre i København (900 medlemmer). Samtidigt blev surveyundersøgelsen lagt op på hjemmesiden MinMave.dk. MinMave.dk er et onlineforum, hvor gravide og forældre kan diskutere og søge råd internt i miljøet. Jeg fik på denne måde 153 besvarelser.

TREDJE KAPITEL – TEORIAFSNIT

Som allerede berørt løb jeg ind i nogle metodiske komplikationer, grundet Goffmans mikrosociologiske analyser af det (sen)moderne hverdagsliv, der skaber og reproducerer samfundet via den sociale interaktion, og systemteoriens tilnærmelsesvist makrosociologiske forståelse af handlinger som sociale processer, der påvirker hinanden i en helhed kaldet et system (Fuglsang et al., 2013: 232 & 418). Groft sagt har jeg som nævnt vendt ovenstående lidt på hovedet, hvorved jeg benytter systemteorien, nærmere bestemt foranalysen, til at belyse relationerne mellem mennesker og de mønstre, der herfor opstår og stigmaanalysen til at belyse det selvsamme, men samtidig også nogle overordnede tendenser omhandlende hvorledes relationerne påvirker samfundet.

Dette virker måske en smule hovedløst, men når jeg beskæftiger mig med marginalisering, hvilket fremgår i valget af bedre/dårligere formelig og inkluderet/ekskluderet som ledeforskelle, falder et helt naturligt valgt på **Niklas Luhmanns** teoriapparat. Systemteorien tillader mig nemlig at iagttage kommunikationen om særlige individer eller gruppers indgåelse eller deltagelse i samfundslivet (Mortensen, 2009: 26). Jeg forstår herfor inklusion som en person eller gruppe, der har en rolle og anderkendes som deltager i et socialt system, mens eksklusion forstås som at personen eller gruppen ikke har en sådan rolle. Med Luhmanns forståelse fralægger jeg mig endogså forståelse af, at inklusion og eksklusion betegnes som henholdsvis positivt og negativt, men ser

alene på skellet mellem deltagelse og ikke-deltagelse i bestemte kommunikationssystemer (Mortensen, 2009: 27). Begreberne inklusion og eksklusion er herfor fast etablerede i Luhmanns teoriapparat, mens marginaliseringsbegrebet synes at spille en anderledes ikke-reflekterende rolle. *»Luhmann taler om marginalisering i relation til de ovennævnte selvforstærkende effekter af eksklusion, som hævdes at føre til marginaliseringer indtil fuldstændig udelukkelse«* (Borch, 2009: 61).

Marginaliseringsbegrebet har mangler set ud fra et teoretisk perspektiv, da der i forhold til Luhmanns generelle begrebsforordning ikke findes et modbegreb. Inklusion og eksklusion udgør sammen en fast form, i hvilken forskellens to sider udelukker hinanden gensidigt. Marginaliseringsbegrebet kan i stedet *»opfattes som en proces, hvor mennesker skubbes ud i marginalitet og videre ud i eksklusion«* (Borch, 2009: 62).

Med Luhmanns teoriapparat tænkes det at analysere, hvornår der iagttages inklusion og eksklusion og hvad moderskabet og unge mødre bliver gjort til, altså om der på et 'mikrosociologisk' niveau kan iagttages en marginalisering af unge mødre blandt de kvindelige studerende. Når det efterfølgende ønskes at iagttage selve marginaliseringen, nærmere betegnet når en egentlig stigmatisering finder sted, overtager **Erving Goffmans** teoriapparat analysen. Hvor jeg med Luhmann kan iagttage marginalisering, altså om en udstødelse/eksklusion finder sted, kan jeg med stigmatiseringsanalysen iagttage måden, hvorpå denne marginalisering finder sted og hvad den indebærer (endogså på et mikrosociologisk niveau). Efterfølgende er målet at benytte disse iagttagelser og sammenholde dem med iagttagelser fra formanalysen for at udtrække nogle makrosociologiske tendenser for marginalisering og stigmatisering af unge mødre i Danmark (Thomsen, kap 4). Goffmans tænkning fangede min interesse, da jeg netop personligt har oplevet forskelle på, hvad Marie og jeg var som forældre, og hvad vi blev gjort til som forældre.

Jeg har følt det, Goffman kalder hverdagens dramaturgi: de komplekse rollespil, hvorigennem det sociale liv reproduceres. (Rasborg, 2013: 420) Jeg iagttog mig selv som værende en del af en slags "skuespillersamfund", hvor jeg forsøgte at opretholde et bestemt billede af Marie og jeg. På baggrund af dette formodede jeg, at det er de fleste forældres interesse ikke at blive set på som dårlige

forældre – hertil formoder jeg dog, at det er af en endnu større interesse for unge forældre i aldersgruppen 15 til 25 år, da mange øjne i forvejen er rettet mod dem. Med Goffmans værk *Stigma* vil jeg groft sagt undersøge forskellen på unge mødres *tilsyneladende social identitet* og deres *faktiske social identitet* og om medvirker til at danne en fælles biografi for unge mødre (Rasborg, 2013: 420).

3.2 LUHMANN & FORMANALYSEN

Som tidligere fremvist er to funktionelle systemer aktuelle for den kommende analyse. Kort sagt er de funktionelle systemer bundet op på, at de studerende fosøger at perfektionere sig selv, konstant at være formlige og at søge den accept, der er at finde i de fællesskaber, hvori de indgår, for derved at opnå følelsen af at høre til i fællesskaberne. De to næstkommende afsnit vil i den forbindelse identificere og redegøre for iagttagelsens markerede side.

3.2.1 Formanalysen – Det at være formelig

Første formanalyse ser på respondenternes forståelse af egen dannelse og forståelse af moderskab igennem ledeforskellen: bedre/dårligere formelig. Her tages som nævnt udgangspunkt i det pædagogiske system, nærmere bestemt Niels Åkerstrøm Andersens tænkning fra artiklen 'Medarbejderens pædagogisering'. Indledningsvist er det vigtigt at fastslå, at jeg netop bruger denne logik, som en måde at reducere kompleksiteten på. Jeg er med andre ord, bevist om at jeg langt fra indfanger alle logikkens pædagogiske nuancer.

I Åkerstrøms tænkning fremgår det, at det moderne samfund er differentieret »i en lang række funktionssystemer med hver deres symbolsk generaliserede medie og hver deres binære koder eller logikker, der udelukker kommunikation funktionssystemerne imellem« (Andersen, 2002: 21). Koden skal være behjælpelig med at iagttage, om der findes et behov for forbedring eller perfektionering af selvet, før det at stifte familie kan komme på tale (jf. Andersen, 2002). Spørgsmålet Åkerstrøm stiller i sit arbejde er: Perfektion til hvad?, hvilket er et glimrende spørgsmål. Som det fremgik af Åkerstrøms tænkning, ligger der i pædagogisering, at man blikker sit eget selv og sin personlighed som barnlig, som noget ufuldstændigt og samtidigt som noget, der »der konstant skal gøres kompatibel med normen om omstillingsevne« (Andersen, 2002: 27). Derfor er det

endvidere også nødvendigt at aflære viden, for forsat at gøre sig modtagelig for ny viden. (Andersen, 2002: 27) Det gøres herfor klart, at opnåelsen af fuldendelse eller statussen som den voksne i det pædagogiske system er ensbetydende med at give afkald på ens formelighed, altså ens *omstillingsevne*, hvilket således gør, at man ikke længere er i stand til at tilegne sig ny viden.

Det er klart at mine meget unge respondenter ikke har et behov for at aflære viden, og iagttog da heller ikke at de kvindelige studerende var nødsaget til at blikke sig selv som barnlige, for at opretholde sin formlighed. Men iagttog som nævnt at mine respondenter blikkede sig selv og andre ud fra forståelsen om formlighed og fastlåshed. På baggrund af mit problemfelt antager jeg, at unge mødre i samfundet kan blive iagttaget som formfuldendte eller fastlåste. Groft sagt som en størrelse, der ikke kommer til at tage en uddannelse, ikke kommer til at gøre karriere og muligvis 'bare' ender som deltagerne i DUM. Som problemfeltet endogså belyste, antages det, at unge i dag er meget længere om at finde sig til rette og stifte familie, hvorfor unge i dag ønsker at være formelige i langt længere tid end tidligere.

Pædagogiseringen i afhandlingen skal derfor ikke alene tænkes i ledeforskellen barn/voksen, men snarere i formelige/uformelig eller bedre/dårligere formelig.

3.2.1.1 Formanalysen – Det at høre til

Afhandlingens anden formanalyse iagttager 'det at høre til' og moderskabet igennem ledeforskellen: inkluderet|ekskluderet. Her tages der som nævnt udgangspunkt i kærlighedssystemet. Kærlighed skal hos Luhmann forstås som et symbolsk generaliseret kommunikationsmedie, som forenkler kommunikationen ved at benytte en bestemt kode for selve kommunikationen (Luhmann, 1995: 58) (Paulsen, 2007: 131). Ligesom mediet penge forøger sandsynligheden for transaktioner mellem handlende, forøger kærlighedens koder sandsynligheden for transaktioner, der udgør kærlighed mellem to personer (Gorm, 1994: 66).

Når afhandlingen søger at belyse moderskabet i kærlighedssystemet, er dette kommunikationsmedie netop uddifferentieret med henblik på at gøre kommunikationen sandsynlig og skabe en forståelse gennem at overvinde et tærskelproblem (Luhmann, 1995: 61).

»...mediet kærlighed (er red.) ikke i sig selv en følelse, men tværtimod en kommunikationskode, ifølge hvis regler man kan udtrykke, danne, simulere, pådutte eller frakende andre følelser og med alt dette indstille sig på de konsekvenser, dette får, når en tilsvarende kommunikation bliver realiseret« (Luhmann, 1995: 60).

Der er derved tale om en særlig form for kommunikation, der skal medvirke til at overvinde ens tærskelproblem ved benyttelse af højst personlig kommunikation (Luhmann, 1995: 61). Derved bliver den talendes søgen netop at adskille sig fra andre individer; dette kan ske ved at gøre sig selv til tema eller ved at gøre sit forhold til en sag til kommunikationens omdrejningspunkt (Luhmann, 1995: 61). En anden væsentlig iagttagelse er, at *»... kærlighed kan, paradoksalt udtrykt, intensivere kommunikationen ved i vidt omfang at give afkald på kommunikationen«* (Paulsen, 2007: 133). Ved iagttagelse af kærlighedskommunikation ses derfor kommunikation uden egentlig kommunikation: *»Der kræves med andre ord ikke nogen kommunikativ handling, ingen spørgsmål, ingen bønner fra den elskedes side, for at den elskende skal kunne stemme sig i forhold til denne; oplevelsen af den elskede skal helst umiddelbart udløse den elskendes handling«* (Luhmann, 1995: 61). I stedet iagttages der forventninger, der ikke nødvendigvis kan udtales i koder.

Som Harste Gorm skriver i 'Kærlighedens paradoksale system' *»Kommunikation rummer en dobbelt kontingens, der knytter sig til forventningerne og forventningerne«* (Gorm, 1994: 70). Ifølge Luhmann forudsætter al kommunikation, at der findes en flerhed af usikkerhedsmomenter, da kontingens består i, at der også er andre muligheder eller at noget kunne have været anderledes. Fx 'han elsker mig, men han kunne også elske en anden' (Gorm, 1994: 70). Det er netop denne usikkerhed, der skal belyse frygten for at blive ekskluderet eller ikke længere at høre til.

Samtidigt er kærlighed selvreferentiel og refleksiv. Kærlighed beror derved også på, at kærlighed vil kunne blive gengældt hvilket gør, at usikkerhed og sikkerhed er koblet sammen. Netop kærlighedstækningen er som nævnt hentet fra Åkerstrøm og Borns bog 'Kærlighed og omstilling'. Bogen stiller skarpt på forholdet mellem medarbejderen og organisationen og ser denne relation som en kærlighedsrelation. Som jeg senere vil komme ind på er organisationsbegrebet, det begreb der med flest ligheder til fællesskabs- og venskabsbegrebet, kan findes

i systemteorien. Afhandlingens forståelse af fællesskab og venskab er herfor hentet herfra, og min antagelse er således, at den enkelte kvindelige studerendes forhold til fællesskabet skal være åbent, indebære fælles 'visioner' eller idealer for fremtiden og bære præg af en gensidig involvering (Andersen & Born, 2001). Når mine respondenter er kvindelige studerende kan det måske virke en smule skævt at antage, at disse kvinder skulle indfinde sig i en kærlighedsrelation. Men kærlighedssystemet udgør en vigtig del af vores hverdag, *»ikke blot af vor småborgerlige kærlighedskarussel, men også af en lang række andre sociale interaktioner«* (Harste, 1994: 65), hvilket gør mediet relevant for denne analyse. Det jeg dog ønsker at lægge særlig vægt på i kærlighedssystemet, er følelsen af at 'høre til' i et fællesskab. Jeg argumenterer herfor, at der er ligheder mellem det at være elsket i et fællesskab, og det at 'høre til' i et fællesskab.

3.3 GOFFMAN & STIGMATISERINGEN

Til belysning af stigmatiseringen benyttes Goffman hovedværk Stigma, der må anses som værende et af de mere betydningsfulde værker, når der er tale om afvigende social identitet. Goffman beretter, at samfundet opstiller måder hvorpå mennesker i samfundet kan inddeles i kategorier. I disse kategorier besluttet hvilke egenskaber, der i samfundet kan opfattes som sædvanlige og naturlige for medlemmerne (Goffman, 2014: 43): *»Når vi således står over for et fremmed menneske, vil vi sandsynligvis allerede på basis af hans umiddelbare udseende være i stand til at forudsige, hvilken kategori han tilhører, samt hvilke egenskaber han besidder, eller kort sagt; hans sociale identitet«* (Goffman, 2014; 44). Ifølge Goffman kan stigma eller stigmatisering herfor defineres således: I et samfund har man nogle normer, der er almindelige og som tilhører de normale. Ud fra disse tillægges individer værdi, alt efter om deres handlinger og/eller udseende stemmer overens med samfundets normalbillede (Goffman, 2014; 44).

Som tidligere nævnt vil mit arbejde med Goffmans teori bære præg af Goffmans teoretiske forståelse af den *tilsyneladende sociale identitet* og den *faktiske sociale identitet* (Goffman, 2009: 44). Individets faktiske handlinger og baggrund udgør dennes faktiske sociale identitet, mens den umiddelbare fremtræden og udstråling udgør dennes tilsyneladende sociale identitet. Der kan derfor opstå uoverensstemmelser mellem den faktiske sociale identitet og den tilsyneladende

sociale identitet. Dette sker, når vi dømmes subjekter ud fra hvad vi tror og ikke ud fra, hvad vi ved om denne. Et eksempel kan her findes i Maries tidligere udsagn om, at hun ikke følte sig som en rigtig mor, når hun stod placeret med en ældre mor i en elevator. Marie ser den ældre mor som værende en bedre eller mere "rigtig" mor ud fra hendes udseende. Måske dømmes den ældre mor ligeså Marie som en dårligere mor, grundet hendes udseende – og måske er det i virkeligheden omvendt.

Når jeg derved i afhandlingen iagttager en stigmatisering af et individ iagttager jeg, at et individ går fra at tilhøre normalen til at blive iagttaget som et nedvurderet individ (Goffman, 2009: 44). Stigmatiseringen kan inddeles i tre forskellige former:

- *Kropslige vederstyggeligheder* i form af forskellige fysiske misdannelser.
- *Karaktermæssige fejl* i form af viljesvagthed, dominerende eller unaturlige lidenskaber, forræderiske og kompromisløse overbevisninger eller uhæderlighed.
- *Tribale* (slægtsbetingede) i form af race, nation og religion. (Goffman, 2009: 44)

Alle ovenstående tilfælde af stigmatisering bygger på de samme sociologiske træk; *»Et individ, som nok ville være blevet accepteret uden vanskelighed i almindeligt socialt samkvem, besidder en egenskab, der ikke kan undgå at tiltrække opmærksomhed, og som får de af os, der møder ham, til at vende os fra ham og se bort fra hans øvrige egenskaber«* (Goffman, 2014: 46).

Den stigmatiserede afviger fra de forventninger der forefindes, hvilket gør individet uønsket. Dem der derimod ikke afviger negativt fra de specielle forventninger der forefindes, betegner Goffman som normale: *»Vi tror naturligvis, at den person, der er belastet med et stigma, ikke er et rigtigt menneske«* (Goffman, 2014: 47). Denne antagelse gør, at vi udøver forskellige former for diskrimination, hvilket begrænser den pågældendes udfoldelsesmuligheder.

Vi er tilmed tilbøjelige til at tillægge individer en række defekter på basis af vores sjette sans og vores synskhed. Disse defekter besværliggøre den sociale accept, samtidigt med at den stigmatiserede vil føle en fremtidig usikkerhed omkring, hvordan han/hun vil blive identificeret. Usikkerheden er et *»grundlæggende træk ved social stigmatisering, (...) den stigmatiserede manifesterer sig i en følelse af manglende accept fra de 'normales' side«* (Møller, 2009: 43).

Goffman vil endogså benyttes til at iagttage, hvornår stigmatisering vil finde sted på baggrund af andet end den sjette sans, nemlig på baggrund af symboler. Goffman benytter sig af stigmasymboler og prestigesymboler, altså henholdsvis negative og positive symboler, der kan springe frem i permanente eller frivillige former (Goffman, 2014: 85). Disse symboler skal benyttes til at iagttage, hvornår en ung mors barn fungerer som et symbol og om andre effekter kan forstås som symboler.

3.4 MASSEMEDIERNE og DUM

Da et af analysens antagelser netop er, at DUM har en stor indflydelse på både mødrenes og de studerendes holdning til unge mødre, vil der i det følgende kort blive redegjort for afhandlingens, eller rettere Luhmanns, forståelse og brug af begrebet massemedier.

Massemedierne ses som et uddifferentieret system, der organiseres omkring en særlig kode nemlig information/ikke-information. Det vil sige, at enhver hændelse, der kan iagttages som information, udgør en potentiel nyhed. Koden er herved med til at bestemme, hvad mediesystemet anskuer som relevant information. Denne information optræder dog som værende bestemt af omgivelserne og ikke af systemet selv (Eskjær, 2010: 4).

»Den selekterede information tilskrives omverdenen, hvilket tillader mediesystemet at ignorere egne selektioner. Dette er imidlertid kun muligt, fordi systemet på forhånd har defineret sit mulighedsområde (dvs. hvad der kan iagttages som information) og dermed konditioneret, hvilke slags informationer der kvalificerer sig som relevante« (Eskjær, 2010: 4).

Systemet selv er ikke i stand til at bestemme, hvad der anskues som information og hvad der anskues som ikke-information. Information, der grundet nyhedsværdiens eller underholdningsværdiens tab over tid bliver til ikke-information, forekommer for mange nyt og underholdende og derved stadig som information. Det interessante ved massemedierne er derved, at *»sætninger anvender mange ord, altså mange sondringer for at sige noget bestemt. Men kun det, der på kort eller lang sigt bliver i hukommelsen gør en forskel«* (Luhmann, 1996: 30). Iagttagelsen af mine respondents iagttagelser af DUM bliver derfor essentiel, da det netop er deres erindringer, der forudsætter stigmatiseringen. Fx

kunne jeg, som I senere vil blive præsenteret for, iagttage, at alle respondenterne i den fotografiske gruppediskussion så deltagerne i DUM som dårlige mødre, men at jeg selv, efter at have set en stor del af de 486 afsnit af DUM, kunne observere at der faktisk var en del deltagende gode mødre også. Indholdet i DUM er herfor irrelevant. Det som kan iagttages at blive i respondenternes hukommelse er det relevante. Næste overvejelse er systemets programmer, som strukturerer, hvad medierne anser som information/ikke-information (Eskjær, 2010; 4). Luhmann arbejder her med tre forskellige programtyper: *nyheder*, *reklame* og *underholdning*. Livsstilsprogrammer og dokusoapen som fx DUM, iagttages i min afhandling som underholdning. Medieforsker Mark Ørsten fra Roskilde Universitetscenter udtaler sig således:

»Reality-serier manipulerer mere med virkeligheden af hensyn til dramaet og fremdriften i fortællingen. På den måde bliver sociale problemer i højere grad gjort til et freakshow, hvorimod dokumentaren i højere grad sigter mod at skabe debat eller ændre den virkelighed« (tv2, 2010).

Der, hvor underholdningsprogramtypen bliver interessant for afhandlingen, er i forståelsen af *begyndelser og slutninger*. Det forudsættes nemlig, at tilskueren kan iagttage en begyndelse og en slutning i den fiktive verden. Dette sker fordi tilskueren oplever en anden realitet både før og efter underholdningen har fundet sted. *»Han udskiller næsten automatisk underholdningens tid fra den tid, der angår ham selv«* (Luhmann, 1996: 70). På den måde skabes der i situationen to parallelle realiteter: den reale realitet og den fiktive realitet. Det antages, at når iagttagelser bliver gjort i den fiktive realitet, dannes der samtidigt erindringer, der er tilpassede og formede af fortællingen. Dette antages, da DUM er forsynet med detaljer, som er iagttagere bekendt (Luhmann, 1996: 70).

Det er dog vigtigt, at denne fiktive realitets opgave ikke skal forstås *»som værende at stille dækkende informationer om verden til rådighed; derved får man fejl af deres svigt, deres realitetsforvrængning og deres meningsmanipulation – som om det kunne være anderledes«* (Luhmann, 1996: 123) – med andre ord, altså ikke må forstås som en slags socialrådgiver. Massemedierens præference for *»information, der taber sin overraskelsesværdi ved publicering og som altså hele tiden transformeres til ikke-information, gør det tydeligt, at massemediernes funktion består i den bestandige skabelse, og bearbejdning af irritation. – og hverken i forøgelse af erkendelsen eller i socialisation eller opdragelse i retning af*

konformitet med normer» (Luhmann, 1996: 123). Interessant er det herfor at irritation faktisk kan skabe realitet (Luhmann, 1996: 124). Dette kan belyse, hvorfor mine respondenter selekterer mellem manipulationerne i en sådan grad, at alle deltagerene i DUM for dem er dårlige mødre.

Jeg antager også, at mine respondenter, før de sætter sig og ser DUM, ved, at unge mødre findes i Danmark og at de endogså har en idé om, at der kan foreligge grundlæggende problemer ved unge mødres evne til at klare opgaven som mor. Underholdningsprogramtypen må herfor i høj grad regnes for en viden, som hos respondenterne allerede er til stede, og at underholdningen ligger i, at respondenterne kan hæve sig over denne viden (Luhmann, 1996: 77). Dette kender vi nok alle sammen: selvtilfredsheden ved at blive bekræftet i, at nogen gør det dårligere end en selv. Dette kalder Luhmann det *typiske*. Havde de "gode" unge mødre i DUM været gode i en sådan grad, at de var hævet over tilskueren selv, kunne det ske i retning af det *ideale*. Her kunne respondenterne blive underholdt i det eksklusive liv, rige unge mødre levede. Underholdningen ville da ligge i, at respondenterne iagttager fænomenet uden at sætte lignende krav til sig selv, fordi det jo ikke kan forventes af ham/hende. Sådanne efterfølgelsesværdige, unge mødre blev dog ikke iagttaget i DUM hvilket igen kan begrunde, at kun de typiske unge deltagende mødre i DUM forblev i respondenterens hukommelse.

Når respondenterne selekterer i den viden DUM udsender i en sådan grad, at alle deltagende mødre i DUM iagttages som dårlige mødre, bliver det problematisk, at DUM fungerer som en »*slags socialrådgiver, der bistår folk med at holde rede på samfundets normer*» (Politiken, 2005). Det er jo netop kun det, der underholder nok som irriterer nok, og som herfor kan danne samfundets normer. Dette ønskes belyst i stigmatiseringsanalysen, da jeg antager at deltagerne i DUM kan medvirke til at sætte en fælles biografi for unge mødre.

FJERDE KAPITEL – ANALYSEAFSNIT

Analyseafsnittet er opdelt i to overordnede analysedele, henholdsvis formanalysen og stigmatiseringsanalysen. Formanalysen vil tage udgangspunkt i den bestemte form for pædagogisk kodet og kærlighedskodet kommunikation - denne fremgangsmåde vil give mig nogle effektive redskaber til at fremhæve de grundrationaler, der indgår i diskussionen om unge mødre og moderskabet. I den efterkommende stigmatiseringsanalyse vil det analyseres, om holdningen til moderskabet og DUM har medført en stigmatisering af unge mødre i Danmark, og hvordan denne træder frem i kommunikationen.

4.1 FØRSTE ANALYSE – LUHMANN & FORMANALYSEN

I de kommende formanalyser vil læserne blive præsenteret for respondenterne; Ilse, Sally, Kamilla, Sanne og Janne. Løbende vil deres uddannelse, status og holdning blive præsenteret - ønskes en mere detaljeret beskrivelse af respondenterne, kan denne findes i bilag 5 afsnit A.

Da først kommende formanalyse vil beskæftige sig med pædagogiseringen af den kvindelige studerende, ønskes det følgelig at definere brugen af begrebet dannelse;

»At dannes er ikke at tilegne sig en fast kulturel kapital, som derefter kan forrentes som en livsvarig og værdifast pension. Dannelse er en variabel kapital, som må plejes og fornys, og som arbejder med en flyderamme af forskelle, så figuren 'et dannet menneske' befrier sig fra et bestemt indhold. Man er ikke dannet i kraft af et bestemt pensum, men i kraft af en måde at iagttage sin egen og andres iagttagelse.« (Thyssen, 2001: 68)

Jeg benytter mig herved af Ole Thyssens forståelse, og tolker derfor ikke dannelse, som et opstillet ideal, men som et ideal individet konstant må omformulerer for at tilpasse dets mål og retning. Dannelse er et pædagogisk dannelsesbegreb med fokus på konstant tilpasning og udvikling, som Thyssen endogså kalder den 'refleksive fortælling'. *»Fortællingen bliver den dannede sammenhæng i en refleksiv kæde af valg med både synlige og usynlige præmisser, og at finde sin identitet er at fremstille sig selv i en fortælling, som også er en fortælling om kontingens«.* (Thyssen, 2001: 76)

4.1.1 Kommunikationen i den pædagogiske kode

Første skridt i analysen bliver at se på målet for fuldendelse, for som, den 22-årige næste færdiguddannede socialrådgiver, Sanne påpeger, er der *»en masse krav, krav som bare er der. Uden de egentligt bliver italesat«*, og den 23-årige Kamilla, der er læser til fysioterapeut, siger er kravet jo *»at vi skal have uddannelse først, før man ligesom sådan skal stifte familie. Men alligevel skal vi også være unge?«* (Interview, studerende Sanne & Kamilla)

Det ønskes herfor at undersøge, hvad der påvirker mine respondenter til at omformulere idealerne for deres personlige mål, på baggrund af nogle ikke-italesatte krav der 'bare findes derude'. De såkaldte krav omformes til nogle opstillede eller forestillede pædagogiske mål, og som jeg senere vil argumentere for; stiller respondenterne tilmed samme krav til personer der indgår i dennes fællesskaber. Disse mål iagttages som forestillede, da jeg hverken kan iagttage DUM's indflydelse eller uddannelsespolitikken reformer og regler som deciderede krav, men snarere råd og vejledning. Når mine respondenter stiller de selv samme krav om målopfyldelse, til de personer der indgår i deres fællesskaber, sker det som nævnt i den binære præference bedre/dårligere, hvor *»...man ikke kan blikke mennesker med koden bedre/dårligere uden samtidig, at eksaminere dem og sortere dem efter deres grad af perfektion i forhold til det opstillede eller forestillede pædagogiske mål«* (Andersen, 2002: 25). Her italesættes netop den pædagogiske dannelse. Det pædagogiske blik gør herved jeg kan tydeliggøre nogle tendenser i kommunikationen, da det jo antages at vi eksaminere hinanden, hvilket medvirker til at idealerne konstant må omformuleres. Det menes ikke her, at mine respondenter nødvendigvis blikker fx unge mødre, sig selv eller andre studerende som dårlige, men netop som dårlig formelig eller som fastlåste. Hvor den bedre formelige stadig kan varetage rollen som studerende, til stadighed har mulighed for at få en god karriere osv. For at komme tilbage til de krav, som blev iagttaget som 'bare værende derude', ønskes det kort at inddrage Einar Baldursson, lektor i arbejds- og organisationspsykologi ved Aalborg Universitet. Dette gøres for at belyse den samfundsdebat, der foreligger om netop unges dannelsesforløb. Baldursson påpeger således:

»at mens de unge er aktive 24 timer i døgnet på Facebook, er de mere fraværende i deres eget liv. Den virtuelle verden er ved at tage magten over den virkelige, og de unge eksisterer kun i det omfang, de bliver observeret og overvåget. I dag har de unge udviklet et behov for at blive overvåget, de opsøger selv de forhold, som kontrollerer dem. De søger undertrykkelsen. Og det er ikke kun Facebook, der plager de stressramte unge. Kravet om at være perfekt gennemsyrrer de unges hverdag alle de steder, de socialiserer sig. For eksempel i skolesystemet er der en langt højere grad af sammenligning og konkurrence. Alle søger de samme mål. Og hvis de unge ikke kan blive det, de ønsker, føler de, det er, fordi de har slået fejl som menneske« (Politiken, 2013).

Det iagttages herfor, at de krav både unge mødre og unge studerende iagttager ifølge Baldursson er krav, der kun eksisterer i det omfang at de lader sig overvåge de steder de socialiserer sig, og herved sætter krav til sit eget selv om at fremstå tilnærmelsesvist perfekt. Jesper Tækker har ud fra Luhmanns tænkning og medieteorien iagttaget de sociale og mediemæssige betingelser for måder, hvorpå man i den digitale tidsalder har kunnet danne og fremstille sig selv, hvilket også er med til at belyse, hvor disse krav opstår. Tækker påpeger i sin artikel *'Selvets dannelse – 6 stadier på vejen mod selvrefleksivitet'*, at det sociale ofte er medieret, hvilket gør at medier må analyseres *»i forhold til, hvad vi gennem dem kan iagttage i forhold til eget og andres selv. Selverkendelse er et spejlkabinet, hvor man ser sig selv i de andre og de andre i sig selv, hvor man identificerer sig og distancerer sig, efterligner og kontraherer«* (Tækker, 2007: 106).

Ovenstående kaster lys over, hvorfra kravet opstår, men belyser ikke hvad der ligger i kravet om perfektionering eller det Luhmann kalder det fuldendte. Jeg må iagttage de unge kvindelige studerendes iagttagelser for at iagttage, hvordan de knytter an til eget og andres selv.

Hvilke mål ser respondenterne helst opfyldt, før de kan gå fra det den 23-årige antropologistuderende, Ilse beskrev som "ego-teenageren", til det hun senere beskrev som en *»...sådan rigtig ansvarlig voksen«*? (interview, studerende Ilse).

Den tidligere påstand om, at DUM fungerer som en slags socialrådgiver, og at dannelse er et ideal individet konstant må omformulerer for at tilpasse dets mål og retning, åbner netop op for pædagogisering af den kvindelige studerende.

Det, der lægges i de krav, mine respondenter påpegede påvirkede deres holdning til hvornår de ønskede af stifte familie, illustreres tydeligt i respondenteren Sannes følgende udtalelse: *»Jeg synes det har rykket sig meget. I starten tænkte jeg, når jeg*

har fået en uddannelse. Nu har jeg så næste min uddannelse, så tænker jeg nu skal jeg også lige have et godt arbejde – det skal jeg have et stykke tid, så jeg er sikker på gode barselspenge. Jeg skal også være helt sikker på min kæreste er den rette, og han kan leve op til mine forventninger om en far. Vil også gerne have et større sted at bo. Føler hele tiden grænsen rykker sig» (Interview, studerende Sanne). Sanne italesætter sin egen dannelse netop med henblik på fuldendelse eller perfektionering. Det ses herfor, at hun iagttager sig selv som stadig formelig og herfor langt fra fastlåst. Hun bruger koden formelig/uformelig ved at knytte an til kodens positive præferenceværdi (hvordan hun som "egoteenager" stadig er bedre formelig og herfor til stadighed har sigte mod at perfektionere sig). Det ses her, hvordan respondenterne benytter det pædagogiske blik til at blikke sig selv i det førnævnte spejlkabinet, og som Åkerstrøm ydermere skriver er »*det pædagogiske kommunikationssystem, set fra samfundets andre kommunikationssystemer, ydelse sortering*« (Andersen, 2002: 25).

Når den 24-årige historiestuderende Sally udtaler at hun godt forstår: »*at de (deltagerne i DUM red.) får tvangsfjernet deres børn, altså mange af dem magter jo ikke opgaven. Jeg forstår bare ikke hvordan det kan tage så lang tid*« (Interview, studerende Sally), ses det, at hun netop eksaminere andres dannelsesforløb. »*Sortering af mennesker er simpelthen en nødvendig følge af pædagogisk kommunikation*« (Andersen, 2002: 25). Sally reflekterer over hvad der sker, hvis hendes tolkning af de konstant tilpassede idealer, ikke ses opfyldt hos sig selv og andre (Andersen, 2002: 25).

Det ses endogså hos Sanne, der benytter koden bedre/dårligere formelig til at evaluere venindernes idealer og herfor også deres dannelsesforløb: »*Hvis en veninde kom til mig og sagde hun var gravid, ville jeg ikke tænke over hvor jeg selv stod. Jeg tænker mere; er hun i et fast forhold, hvordan har hun det, hvor bor hun, er hendes økonomi stabil*« (Interview, studerende Sanne). Sanne mente det var vigtigt, at veninde havde opfyldt de ovenstående mål da, det kan være svært, når først man er blevet forælder. Herfor mener Sanne at man, når man bliver mor i en ung alder, ikke længere er fuldt formelig, hvilket gør at den unge mor er mere eller mindre fastlåst i sit dannelsesforløb. Ideen om fastlåsheden beskriver

Åkerstrøm også i sin analyse af medarbejderens pædagogisering. For som han skriver er der forbundet ulemper ved at opnå denne status som fuldendt, da der skelnes mellem *»det, der endnu ikke er færdig formet, men åbent for formning, og det der har fuldendt sin form og derfor ikke længere er formeligt«* (Andersen, 2002: 24).

4.1.2 Den fortsat formelige kvinde

Som ovenstående fremviste, så mine respondenter ikke unge mødre som værende fuldt formelig. Herved antages det at de deltagende mødre i DUM af mine respondenter iagttages som, tilnærmelsesvist fastlåste i deres form. Dette skal forstås på den måde, at den unge mors muligheder for at tage en uddannelse og få en 'fed' karriere iagttages som begrænset af respondenterne. Herved var disse mødre langt fra idealerne for mine respondenter fuldendte tilstand. Respondenterne ville, kan jeg roligt sige, opnå langt mere, end hvad deltagerne i DUM havde opnået.

Ser vi igen på den pædagogiske kommunikation og anknytningen til kodens positive præferenceværdi, opstilles her respondenternes egne mål for deres fuldendelse eller perfektionering: Kamillas var: *»Villa, vovse og Volvo. Selvfølgelig manden jeg vil have i mit liv«*, Sannes mål var: *»Hus, have, to børn, en hund og en masse penge. Rigtigt mange penge. To biler. Han skal også være tidligt hjemme«*, den 22-årige pædagogikstuderende Jannes mål var: *»Dejligt arbejde fra otte til to, dejligt hus, to unger løbende rundt i haven«*, Ilses mål var: *»Mit drømmescenarie ville være at arbejde på et projekt i en periode, og i mellemtiden tage ud og rejse, måske bo i udlandet. Min mand skulle gøre det samme. Købe en båd eller en bil man kunne bo i, rejse hele verden rundt.«* og Sallys mål var: *"Stor lejlighed i København og en i Barcelona. To børn og et job der tillader at jeg rejser meget. Gerne et job der kræver jeg rejser meget. Selvfølgelig en god mand også"* (Interview, studerende Alle).

Ikke overraskende er respondenternes mål og retning ikke ens. Fx udbrød Ilse kort efter Janne havde præsenteret sin ønskelige fremtid med hus, have, otte-til-to-job, mand og børn: *»Jeg får det helt dårligt ved tanken om at det skulle være mig. Det ville jeg slet ikke kunne«* (Interview, studerende Ilse). Det interessante ligge ej heller i forskelligheden, men i lighederne; Det at have en uddannelse, det at eje et hus, en husbåd eller lejlighed, det at have en god mand og det at have et

godt job. Disse fællestræk ligger langt fra de iagttagede idealer hos deltagerne i DUM. Ingen af deltagerne opfylder nogen af ovenstående fælles eller individuelle krav. Mine respondenter ytrede som nævnt også en forståelse af, at unge mødre aldrig ville opfylde disse. Når den pædagogiske kommunikationen iagttages som bedre/dårligere formelig iagttages det herfor også, at dannelse bliver til et spørgsmål om 'os og dem'. For skønt jeg indledningsvist klarlagde at dannelse var en individuel proces, med et konstant omformeligt personligt mål. Ses det også at der findes nogle krav i fællesskaberne om hvilke individuelle mål den enkelte skal stille og opfylde. Dannelse bliver med andre ord også til et inklusions- og eksklusionsbegreb.

En anden væsentlig iagttagelse, er at der synes at eksistere to opstillede omformelige idealer hos mine respondenter, hhv. det langsigtede og kortsigtede mål. Hvilket gør at målopfyldelsen både kan være vejen mod at fuldende respondenteren som individ, og på den anden side kan de opfyldte mål være noget, som bevarer respondenteren ufuldendt. Det ses fx i følgende udtalelse af Ilse: *»Hvis jeg får stillet det ultimatum børn nu eller aldrig, ville jeg nok vælge ikke at få børn«*, og forsætter: *»Langsigtet er målet med mit liv helt klart at få børn og få en familie, men kortsigtet så handler det meget mere om hvad jeg har lyst til; tage på eventyr, få en spændende uddannelse, og få nogle oplevelser som ung«*. (Interview, studerende Ilse)

Ilse's kortsigtede mål kan derfor spænde ben for hendes langsigtede mål, da hendes langsigtede mål er at få tre børn og at hun samtidigt først regner med at ville stifte familie om ti år. Hvis Ilse bruger for meget tid som den formelige "ego-teenager", påvirker det hendes langsigtede formelighed. Blandt Danmarks kvinder ønskes der i gennemsnittet 2,5 børn, men realiteten er, at der i gennemsnit kun fødes 1,73 børn pr. kvinde i Danmark (Birk, 2013). Hvis dette ses i lyset af, at op mod **25 pct.** af alle par, der forsøger at blive gravide, oplever infertilitet. Tæt på hvert 10. barn i dag undfanges ved hjælp af kunstig befrugtning. Bekræfter det, at der foreligger en mulighed for at de studerendes mange selvrealiserende mål kan være medvirkende til at de langsigtede mål ikke bliver en realitet (Birk, 2013).

Overordnet set kan jeg iagttage, at mine respondenter stiller sig selv følgende spørgsmål: Hvad er mit mål med livet? Hvordan hænger mine mål sammen med de mål, andre i mine fællesskaber sætter for mig?

Respondenternes personlige mål blev påvirkede af fællesskabernes mål i langt højere grad, end jeg indledningsvist havde forventet. Som Ole Thyssen påpeger i sin luhmannianske artikel 'Selvdannelse', bliver denne påvirkning til et spørgsmål om, hvordan der i fællesskaberne iagttages nogle normer. De normer leverer ubeslutede præmisser for respondenternes beslutninger (Thyssen, 2007: 22). Respondenterne er styrede af normerne eller lader sig i hvert fald styre af disse. Dette iagttages klart i førnævnte udtalelse af Kamilla: *»Vi bliver lidt farvede syntes jeg. For kravet er jo at vil skal have uddannelse først, før man ligesom sådan skal stifte familie. Men alligevel skal vi også være unge?«* (interview, studerende Kamilla). Om det er reformerne på uddannelsesområdet eller påvirkningen af DUM, der styrer Kamilla vidste hun egentligt ikke, hun påpeger bare, at hun føler der stilles krav.

Alle mine respondenter var dog enige i, at fx gode karaktere var vigtige både for ens videre forløb på uddannelsesområdet, men også som et socialt redskab: *»Det er vel ingen hemmelighed at det giver en opløftning, at prale med et 12-tal«* (Interview, studerende Kamilla).

Da snakken gik på karakterer og det at 'prale med sit eget' i gruppediskussionen, faldt fokus på Facebook. Karaktersystemet og Facebook kan umiddelbart godt tåle sammenligning. Begge benyttes til at måle sig selv og at måle sig selv i forhold til andre. Facebook er særlig interessant, da det her er muligt let at formidle sine bedrifter med sin omverden. Som nævnt lader mine respondenter sig jo overvåge, og i høj grad på Facebook, hvilket fremgår i Jannes udtalelse: *»Skal jeg være ærlig, ville jeg helst bare skrive at jeg læste på UCC, men jeg skulle opgive retningen. Havde det ikke godt med at folk skulle se jeg bare læste til pædagog«*. (Interview, studerende Janne)

Skønt Janne ikke havde lyst til at dele denne information, følte hun samtidigt at hun blev nød til det. På sammen måde har man ikke altid lyst til at dele ens karakter med fx klassen. Situationen kan bare gøre, at man føler sig tvunget til det. Det er herfor ikke alene er uddannelsespolitikens reformer og regler, der

styrer respondenternes retning og ideal, men respondenterne og fællesskaberne selv er med til at opsætte forventninger til hinanden.

Som Åkerstrøms analyse af 'medarbejderens pædagogisering' fremviste, medførte denne pædagogisering nogle radikale konsekvenser, hvilke på mere eller mindre samme facon var gældende hos mine respondenter. *»For det første bliver forholdet mellem form og medie et indre selv-forhold«* (Andersen, 2002: 26).

Som netop beskrevet er det ikke længere blot instanser eller personer i respondentens omverden, der kommunikerer om denne som medieækvivalent til barnet. Særligt DUM og Facebook faciliterer, at respondenterne kan gøre sig selv til medie. (Jr. Andersen, 2002) Dette skal forstås på den måde, at staten som nævnt, i 30 år har rådgivet studerende til at tage en uddannelse og vente med at få børn, men at vi nu ser at den kvindelige studerende selv søger viden fra de "rådgivende" massemedier, og selv former sine idealer og bestemmer sin retning. Det bevirker, at respondenterne må kodificere sit selvforhold pædagogisk. Der ligger herfor en forventning om, at respondenterne skal forholde sig, til sig selv som objekt for dannelse i koden bedre/dårligere formelig.

Som tidligere iagttaget pålægger fx DUM et pædagogisk blik, som respondenterne anlægger på sig selv, hvilket gør at respondenterne opfordres til konstant at korrigere sig selv gennem selverkendelse med henblik på perfektion (Jr. Andersen, 2002). Spørgsmålet er blot; perfektion til hvad? Det som Facebook og DUM sætter fokus på er netop formeligheden. Så når fx Sanne siger, at hendes mål for hvornår hun vil stifte familie *»har rykket sig meget hen ad vejen«* (Interview, studerende Sanne), viser hun netop, at hun konstant blikker sig selv som formelig for forsat at være formelig. Hos fx Ilse lå formeligheden i, at hun som individ kunne udfolde sig og skabe et eventyr for sig selv, hvilket hun ikke kunne med et barn under armen: *»Uddannelse eller børn, sådan tænker jeg faktisk ikke. Jeg tænker ungdomsliv eller børn. Jeg ville ikke kunne have mit ungdomsliv samtidigt med at skulle være mor«* (Interview, studerende Ilse). Det at stifte familie ville herfor sætte en stopper for Ilse's formelighed. Som nævnt forstås dannelse som et ideal individet konstant må omformulerer for at tilpasse dets mål og retning, hvilket mine respondenter ikke ser muligt hvis man bliver ung mor.

Netop eksemplet med Ilse er årsagen til, at mange forskere udtrykker deres bekymring. Bl.a. Lone Schmidt, læge og forsker i fertilitet og familiedannelse, forklarer, at man desværre *»over hele Europa (kan, red.) se en tendens til, at unge i 20'erne har forlænget teenageperioden, så de oplever sig selv som unge, indtil de bliver 30«* (AFD, 2014).

Når mine respondenter programmerer egen læring må respondenter hertil også selv tage konsekvensen af eventuelle fejlprogrammeringer (Andersen, 2002: 27). Der sker en slags selvsortering, der opgøres i opgaver, som respondenter kan bestride og ikke kan bestride. Fx ses det i min empiri, at mine respondenter sagtens kan bestride uddannelse, arbejde, sociale arrangementer m.m., men ikke kan bestride det at skulle stifte familie. Konsekvensen af en evt. fejlprogrammering kunne være, at den enkelte ikke får det antal børn, hun ønsker. Dette vil jeg som nævnt i diskussionen forsøge at belyse ved at inddrage observationer af kvinder fra erhvervslivet.

4.2. Kommunikationen i kærlighedens kode

Da jeg iagttog relationerne mellem mine respondenter iagttog jeg endogså, at relationen tog form som en kærlighedsrelation. Derfor inddrog jeg, måske lidt atypisk, Niels Åkerstrøm Andersens og Asmund Borns tænkning fra værket 'Kærlighed og omstilling'. Som afsnittet herfor vil belyse iagttages det, at den pædagogisk kodede kommunikation tilmed overkodes af den kærlighedskodede kommunikation.

I grove træk går Born og Åkerstrøms tænkning ud på følgende: *»Den relevante medarbejder får her skikkelse som den ergagerede og passionerede medarbejder, der – for at forblive inkluderet i organisationens – må markere kærlighedens plusværdi gennem foregribelse af organisationens behov og ønsker, gennem en indoptagelse af organisationens verdenssyn og gennem en accept af organisationen som medarbejderens 'signifikante anden'«* (Kure, 2011: 1). Skønt denne tænkning er udarbejdet med henblik på at sige noget om medarbejderens dannelse og udvikling i en organisation, begrundes jeg min brug af ovenstående tænkning med, at *»kærlighed er blevet den ultimative form for social integration af hele det enkelte menneske i et funktions- og arbejdsdelt samfund«* (Gorm, 1994: 70). Ydermere beretter Jesper Tækker også at organisationsbegrebet er det

begreb der i Luhmanns teoriapparat kommer tættest på fællesskabs- og venskabsbegrebet. Jeg benytter tænkningen og dels elsket/ikke-elsket som en indgangsvinkel til analysen. Jeg ønsker hertil at fremhæve, at kærlighedslogikken ikke sort på hvidt skal forstås som elsket/ikke-elsket, men nærmere 'det at høre til'/'det ikke at høre til'. Jeg benytter koden til at forstå anerkendelsen i de fællesskaber, hvori mine respondenter indgår (Tækker, 2010: 2). I iagttagelserne af de kvindelige studerende så jeg netop at disse lig medarbejderne havde skikkelser af engagerede og passionerede deltagere i fællesskaberne. Ligeledes at de kvindelige studerende markerer kærlighedens plusværdi gennem foregribelsen af fællesskabets behov og ønsker, for derved at opnå følelsen af at 'høre til'.

Dette blev særligt iagttaget hos Janne. Da Janne blev bedt om at uddybe, hvad det var hun frygtede ved at få et barn under uddannelse, svarede hun således: *»Jeg ville frygte hvad andre ville tænke om mig, mine veninder. Tænk hvis folk ikke troede på mig? Troede at jeg kunne varetage opgaven. Det ville jeg frygte«* (Interview, studerende Janne). Sammenligner vi denne udtalelse med hendes tanker forbundet med det at dele sit valg af uddannelse på Facebook, ses det herfor, at Janne er bevidst om de krav og mål der findes i fællesskaberne - og at hun samtidigt frygter ikke at kunne opfylde dem. Hvis hun ikke opfylder de krav der sættes, frygter hun at hun ikke længere 'høre til' i fællesskaberne. Jeg argumenterer herfor for, at Janne markerer kærlighedens plusværdi gennem foregribelse af fællesskabernes behov og ønsker.

Netop i ovenstående ses det, at den kærlighedskodede kommunikation overkodes af den pædagogiske kommunikation. Janne foregriber fællesskabets behov og ønsker gennem indoptagelsen af fællesskabets verdenssyn, hvortil hendes pædagogiske dannelsesforløb bliver begrænset af hendes frygt for ikke at høre til.

Som tidligere nævnt er det endogså muligt at iagttage kommunikation uden kommunikation i kærlighedens kode så der ikke kræves: *»nogen kommunikativ handling, ingen spørgsmål, ingen bønner fra den elskedes side, for at den elskende skal kunne stemme sig i forhold til denne«* (Luhmann, 1995: 61). Dette er ikke muligt med den pædagogiske kode, hvilket gør kærlighedens kode ekstra relevant for den pædagogiske dannelse. Når der er tale om kommunikation uden

kommunikation, tænkes der særligt på forventninger der bliver pålagt respondenterne. Som beskrevet i afsnittet om den pædagogisk kodede kommunikation, blev der iagttaget forventninger fra staten i form af reformer og regler, men der blev samtidigt også iagttaget nogle forventninger dannet på baggrund af fx DUM, som ikke nødvendigvis blev iagttaget i kommunikationen. Som det ses i kommende udtalelse, påpeger Sanne, at det i dag ikke antages som nok 'bare' at være mor:

»Jeg tror sagtens man kan være ung mor, og klare det godt. Se bare på vores forældre. Men samfundet har udviklet sig. Så i dag er det ikke nok bare at være ung mor« (Interview, studerende Sanne).

Sandt nok iagttages her nogle forventninger, der faktisk er synlige i kommunikationen. Men disse forventninger er nogle, der bliver kommunikeret til gruppen under forudsætningen af anonymitet og i en gruppe uden kendte ansigter. Sanne har ikke lavet et opslag på Facebook, hvor hun påpeger, at for forsat at kunne være hendes veninde og forsat blive inviteret med til hendes fester kræves det, at du som kvinde er mere en 'bare' en ung mor. Jeg antager herved at Sanne ligeså opstiller nogle forventninger til sit fællesskab, som ikke udtales i koder. Kamilla påpeger samtidigt, at:

»... hvis en veninde kom og fortalte mig at hun skulle være mor, ville jeg tænke: godt det ikke er mig. Jeg tror, fordi jeg har den holdning at jeg ikke selv er klar lige nu, så ville jeg også være bekymret over om hun var det« (Interview, studerende Kamilla).

Formålet med ovenstående udtalelse er ikke at iagttage Kamillas bekymring for de individer, der indgår i hendes fællesskaber, men i stedet at belyse at også hun opstiller forventninger. Forventninger der er bygget på hendes eget opstillede ideal for hende personlige dannelse, og som angiver at unge kvinder nok ikke burde få børn.

Sanne udtrykker på samme måde som Kamilla lignende bekymringer for sine nærmeste, skulle de blive gravide: *»er de i et fast forhold, hvordan har de det, hvor bor de, er deres økonomi stabil?« (Interview, studerende Sanne).* Forventninger fra ens omgivelser, som Janne selv forklare hun frygtede, medvirker hun altså selv til at skabe.

Dette bringer mig videre til næste iagttagelse, nemlig at: *»kommunikation forudsætter at der er en flerhed af usikkerhedsmomenter, idet kontingens består i,*

at der også er andre muligheder« (Gorm, 1994: 70). I det almindelige kærlighedsforhold kender vi nok alle den usikkerhed, der er forbundet med at være i et forhold; utroskab, skilsmisser etc. Ligeledes iagttog jeg som nævnt usikkerheden for ikke længere at høre til i fællesskaberne. Fordi Janne fx hører til et fællesskab den ene dag, er det ikke en selvfølge at hun hører til dagen efter. Hun frygtede netop, at 'det bare at læse til pædagog' ville gøre hende uønsket i hendes fællesskaber og i værste fald ekskludere hende helt. Som nævnt udtrykte Janne endogså sin bekymring ved at få barn tidligt således: *»Det der afholder mig fra at bliver mor i dag, er selvfølgelig økonomi, men også det med at hvad andre ville tænke om mig«* (Interview, studerende Janne). Jannes bekymring for at blive uønsket er faktisk velbegrundet. Som fremvist tidligere blev alle unge mødre, iagttaget som sårbare unge mødre, grundet der manglede formelighed.

Tilmed kan det i nedenstående ses, hvad mine respondenter tillægger unge mødre at værdi:

- *»I og med der har været det der TV-program DUM, den hænger sådan lidt ved, ligeså snart man siger det, så det har da helt sikkert nogle negative konventioner, men øhmm man kan også bruge det i andre kontekster, end at referere til det program. Så jeg ser begrebet både negativt og positivt. Men det er klart, i den offentlige diskurs, får det en negativ klang grundet det program. Og jeg har ikke engang set programmet«* (Interview-studerende Ilse).
- *»Hvorfor unge mødre er et negativt begreb, er netop fordi man i tv-serien ser at de ikke tilsidesætte deres egne behov«* (Interview-studerende Sanne).
- *»Jeg synes helt klart at ung mor er et negativt begreb«* (Interview-studerende Sally).

Indtil videre er det således blevet fremvist at respondenterne frygtede ikke at opfylde de krav der blev sat dem i fællesskaberne. Samtidigt med at de sætter selvsamme krav til de individer der indgår i deres fællesskaber. I forlængelse af dette kan det nævnes, at Janne, selv oplevede det at blive set ned på som "mor", da hun gik en tur med sin nevø, men at hun samtidigt også selv *»kigger en ekstra gang, når (hun, red.) ser en ung mor på gaden«* (Interview, studerende Janne). Janne begrundet det med at hun finder det interessant om den unge mor nu også kan varetage opgaven som mor. Min pointe her er blot, at respondentens egne kommunikation og kommunikation uden egentlig kommunikation, der ligger i forventningerne til andre, skaber en usikkerhed for ikke selv at høre til i fællesskaberne.

Når det ønskes at se nærmere på, hvordan unge mødre ikke formår at tilpasse sig fællesskabernes krav, benytter jeg mig af Bent Madsens Luhmann-inspirerede bog 'Socialpædagogik - integration og inklusion i det moderne samfund'. I næste afsnit ser vi derfor nærmere på det 'ikke at høre til'. (Madsen, 2005: 203).

4.2.1.1 Primær og sekundær afvigelse

Tænker vi kort dannelsesbegrebet ind i ovenstående, iagttages herved en ny samfundsmæssig problemstilling. *»Dannelse af fællesskaber er en forudsætning for dannelse af individer (...) Når relationen mellem 'barnet' og fællesskabet bliver konfliktfyldt, er det ikke individet alene, der er genstand for forandring. Det sociale miljø er i lige så høj grad forandringens genstand«* (Madsen, 2005: 210). Fællesskabet er derfor af stor betydning for den enkeltes dannelsesforløb.

En udstødelse fra et fællesskab, kan ifølge Madsen medføre at fx en ung mor omformer sit ideal til det dårligere – hvilket kan være et muligt svar på at unge mødre sjældent tager en uddannelse, at der tilknytning til arbejdsmarkedet er svagt osv.

Fællesskabets reaktioner på afvigelsen skaber afvigelsen og fastholder personen i afvigerrollen grundet *»bestemte forventninger til personen og dennes handlinger«* (Madsen, 2005: 220). *»Har selv veninder der har børn, og må indrømme jeg tænkte: shit. Det er godt nok et kæmpe skridt. Er det det rigtige tidspunkt du skal have barn på? Og så tænker jeg: hold kæft, hvor skal jeg bare ikke have et barn lige nu. Jeg kan bare mærke at det er så langt fra det jeg er lige nu«*. Sådan udbrød Ilse, da snakken gik på veninder med børn. Det iagttages, at Ilse reagerer på afvigelsen fra, hvad Ilse definerer som normen. Sally udtaler til samme emne: *»Tror bare ikke vi kunne lave de samme ting mere? Det er svært, ville jo gerne stadig være hendes veninde. Kommer nok også lige an på hvor tæt man er på veninden«*. Reaktionen 'tror bare ikke vi kunne lave de samme ting' fremviser også her en afvigelse. Det at den kommende mor fx ikke kan deltage i fester, iagttages som en primær afvigelse, altså *»et brud på normer om, hvordan man opnår positiv opmærksomhed fra andre mennesker«* (Madsen, 2005: 221).

Afvigelsen tager sin form afhængigt af, hvordan omgivelserne reagerer på den primære afvigelse. Når det iagttages, at Sally muligvis vil udstøde en veninde grundet afvigelsen, forstærkes konflikten mellem hendes veninde og deres fællesskab. Den sekundære afvigelse, som omhandler hvordan den der afviger,

handler i overensstemmelse med det stempel, som omgivelserne har hæftet på afvigelsen, vil blive analyseret i afsnittet omhandlende stigmatiseringen (Madsen, 2005: 221). Her er formålet at benytte Madsens fem faser mod stigmatisering, for netop at belyse den hvorledes den primære afvigelse opstår (Madsen, 2005).

Første fase: Personen iagttages i et socialt spil. Da Janne passede sin nevø, tiltrak hun sig en del opmærksomhed, og *»det var ikke fordi han (nevøen red.) græd eller noget, men de var bare sådan lidt wow«*. Janne, der bevægede sig rundt i København, tiltrak sig omgivelsernes interesse, fordi hun lignede en mor – der blot var 12 år yngre end gennemsnitslige mor i den pågældende kultur.

Første fase bygger herfor på *»iagttagelser i konkrete situationer«* (Madsen, 2005: 222). Anden fase: Personen udpeges og defineres som anderledes. Ilse, som ikke vil betegne sig selv som fordomsfuld, tog sig selv i at iagttage en pige med en barnevogn, der så ret ung ud, hvortil hun tænkte: *»hvordan mon hun klarer det? - hvilket er underligt, fordi det ville jeg ellers aldrig gøre hvis jeg bare så en kvinde med en barnevogn. Så ja, man dømmes da lidt«*. Den unge mor blev herfor iagttaget som en pige med en barnevogn, og Kamilla tillægger pigen med barnevognen værdi i følgende udtalelse: *»Man ser jo bare ofte at 'de' ikke har en uddannelse, ikke har et job, ikke er sammen med faren til barnet. Sådan vil jeg bare ikke ende.«* Informationerne om pigen bliver systematiserede og bliver til en generel karakteristik. (Jf. Madsen, 2005)

Tredje fase: Personen sammenlignes med det normale. Bruddet på normerne er når fællesskabet har en bekymring for en deltagers udvikling på *»grundlag af dets afvigelse fra normaludvikling«* (Madsen, 2005: 223). Som jeg iagttog hos Sally var det netop afvigelsen fra det, hun tænkte som normalen, der medførte, at hun ikke ville tænke en ung mor som en der hørte til i hendes fællesskab. Det er ikke normalen at blive mor i en ung alder og Sally frygtede at veninden ikke længere ville kunne deltage i festlige arrangementer, som andre 'normale' gør i deres alder.

Fjerde fase: Personens adfærd kategoriseres. Fælleskabets iagttagelser har hidtil båret os igennem marginaliseringsprocessen, men for yderligere at kategorisere personen iagttages det, at der søges en ekstern vejledning og rådgivning. DUM blev tidligere iagttaget som en slags *»socialrådgiver, der bistår folk med at holde rede på samfundets normer«* (Politiken, 2005). Som Ilse tilmed også nævnte havde

DUM påvirket hendes holdning til unge mødre. Ud fra DUM iagttages det, at unge mødre sjældent har en uddannelse, deres tilknytning til arbejdsmarkedet er svag, de er ofte på offentlig forsørgelse og lever på grænsen til fattigdom og er sjældent sammen med faren til barnet. DUM's rolle som en "socialrådgiver" giver herfor anledning til yderligere marginalisering og som det fx blev set hos Ilse, vægtes "vejledningen" fra DUM højere end de iagttagelser, der faktisk kan gøres af den pågældende unge mor (jf. Madsen, 2005: 223).

Femte fase: Personen identificeres med en gruppe (Madsen, 2005: 223). Personen, hvis adfærd er blevet kategoriseret, identificeres nu ved at tilhøre en bestemt gruppe i samfundet, nemlig gruppen af unge mødre. Den unge mor afpersonaliseres, hvor det herved er erfaringer og forestillinger om unge mødre, der bestemmer interaktionen med dem (jf. Madsen, 2005). Præcis som iagttaget i Ilse's handling vil den unge mor af sine omgivelser blive bekræftet i, at det at være ung mor er hendes identitet.

Blot for at illustrere, at denne afpersonalisering finder sted, benytter jeg kort et par uddrag fra min empiriundersøgelse af unge mødre. Første unge mor nævner, at hun føler sig dømt på gaden og i *»dagplejen og børnehaven kigger andre forældre på en som om man ikke hører til der«*. Anden unge mor påpeger, at hun et utal af gange har oplevet ikke at blive set på som en rigtig mor, hvilket er *»skrækkeligt, det kræver virkelig tilvænning«*. Tredje unge mor nævner at: *»Nogle gange kan jeg godt føle jeg ikke er 'rigtig' mor, men det er fordi andre synes jeg er meget ung, og derved kan jeg i nogle situationer faktisk have det svært ved, at min søn er MIN søn, især når folk omkring mig bliver mor som 28-30 årig«*, og fjerde unge mor siger: *»Når jeg har haft brug for at være ung for en weekend og lade kæresten eller bedsteforældre passe børnene, indser man, at folk der ser en 22-23-24-25-årig mor i byen med veninderne, automatisk stempler hende som uansvarlig, hvorimod en mor i 30'erne der gør det samme bare er selvrealiserende«* (Interview, mor opsummering).

Jeg vil i næstelige afsnit gå i dybden med den indsamlede data af unge mødre. Her ønskes det blot at påpege at de unge mødre netop føler, at omgivelserne identificerer dem med gruppen af unge mødre.

Sjette fase: Personen tildeles mindreværdige roller. Som allerede nævnt medfører ovenstående, at den unge mor mister kontrol over egen situation, da hun tildeles

en rolle med mindre status (jr. Madsen, 2005). Dette leder mig videre til at se nærmere på stigmatiseringen af unge mødre, der som nævnt sker på baggrund af de forventninger, der dannes i fællesskaberne.

4.3 ANDEN ANALYSE – GOFFMAN & STIGMATISERINGEN

Som formanalysen fremviste faciliterede mine respondenter en pædagogisering af kommunikationen omkring deres dannelse. Ydermere blev det iagttaget, at dette påvirkede respondenternes syn på deltagerne i fællesskabernes dannelsesforløb. Iagttagelserne viste endogså, at den unge mor tildeles en mindreværdig rolle netop da fællesskabets egne normer/idealer ikke ses opfyldt hos den person, der valgte at blive ung mor.

Til at analysere hvad dette medfører, inddrager jeg som nævnt Erving Goffman. I modsætning til Luhmann, er Goffman særligt at foretrække i analyser af det sociale hverdagsliv.

Som jeg kort berørte i ovenstående analyse blev det iagttaget, at individer blev kategoriseret i de fællesskaber, hvori de indgik. Her arbejder Goffman med kategorierne 'de normale', 'de potentielt miskrediterede' og 'de miskrediterede'. De sociale miljøer og fællesskaber, hvor fx de kvindelige studerende befinder sig, er medbestemmende overfor hvilke egenskaber, der kan og skal opfattes som normale.

Endogså i stigmatiseringsanalysen vil begrebet 'forventninger' fylde. Goffman argumenterer for, at man i et møde med et fremmed individ placerer individet i en bestemt kategori, og heraf opstilles også nogle forventninger til de egenskaber, individet besidder.

Særligt interessant for denne afhandling er den identitetskonstruktionen Goffman kalder 'den sociale identitet'. Den sociale identitet er den ene af Goffmans tre identitetskonstruktioner; social, personlig og jeg-identitet. Når det handler om social identitet skelnes der som nævnt mellem *den tilsyneladende sociale identitet* og *den faktiske sociale identitet*. Den tilsyneladende sociale identitet vil få en helt særlig plads i analysen, fordi det netop er heri 'de normales' forventninger til 'de miskrediterede' ligger. Sagt med andre ord: det er i den

sociale identitet vi forstiller os, hvordan en stereotyp handler uden at kende til dennes faktiske sociale identitet (Goffman, 2014: 44).

Ser vi i første omgang på Mor3¹, mor til én, 22 år og sygeplejerskestuderende, uddyber hun, hvorledes hun oplevede overgangen fra 'normal' ung til at være ung med et barn i maven.

»Jeg blev mødt af mange som prøvede at få mig til at ændre beslutning omkring min graviditet. De mente at jeg var for ung til at blive mor. Efter deres mening var jeg ikke ressourcestærk nok til at påtage mig en rolle som mor. De udtrykte bekymring for om rammerne for at have en barn var i orden; Bolig, økonomi, orlov fra studie og bekymringen for om jeg ville færdiggøre det efter endt barsel. De mente ikke at jeg kendte min kæreste nok til at kunne få et barn med ham, da vi sikkert så ville gå fra hinanden. Mange mente heller ikke at jeg havde selvrealiseret mig selv nok. De syntes jeg skulle rejse noget mere, feste og være ung med mine veninder. Nogen sagde ikke disse ting, men jeg kunne mærke det på deres kropssprog og på deres måde at udelukke mig på. De ønskede ikke at høre omkring min graviditet eller mine tanker herom« (Interview, mor, Z-3).

Mor2 læser pædagogik og er ligeledes 22 år og mor til én. Hun følte på samme måde som Mor3 hendes omgivers stempling af hende som mindreværdig:

»... altså der er jo den sædvanlige med 'om man nogensinde bliver til noget.' og lange blikke fra folk når man kommer med barnevognen oplever man meget tit... ved ikke hvad de tænker, men tror ikke ligefrem det er særlig positivt« (Interview, mor, AD,-20).

Det iagttages herved, at det netop er omgivelsernes mål for deres dannelse, der påvirker dem til at betragte kommende unge mødre og unge mødre som mindreværdige. Eksemplet med Mor3 viser, at hun har bevæget sig fra at blive kategoriseret som 'normal' til at blive kategoriseret som *potentielt miskrediteret* under graviditeten, og at Mor20, der oplever de lange blikke på gaden, bliver kategoriseret som *miskrediteret*.

Det ses endogså, at mødrene er bevidste om de usagte forventninger, der bliver sat dem. Forventninger der nærmest ikke kan opfyldes, da de deltagende unge mødre i DUM, havde en større bestemmelse over den faktiske unge mors identitet, end den unge mor selv.

Før jeg bevæger mig videre, ønskes det kort at præsentere det udpluk af respondenter, der danner ramme om den kommende mængde data og

¹ Mor3. Tallet 3 er det nummer den enkelte mor har i det vedhæftede Excel-ark. Efterfølgende henvisning fx Z-3 viser derfor, at der skal ses under respondent nummer 3, kolonne Z.

udmeldelser i stigmatiseringsanalysen. Undersøgelsen er foretaget blandt **153** kvindelige studerende, der har fået barn før eller under uddannelse samt en håndfuld ikke-studerende mødre. Gennemsnitsalderen på mine respondenter ved første fødsel var **20,3 år** og deres nuværende gennemsnitsalder er **22,7 år**. **31 pct.** af respondenterne er ikke længere sammen med faren til barnet. **41,6 pct.** af respondenterne mener det, at de er mødre, definerer dem som person, hvorimod **32,8 pct.** mener, det er deres uddannelse. Samtidigt mener **66,6 pct.** af respondenterne, at deres fællesskab definerer dem ud fra deres titel som mødre fremfor de blot **15,2 pct.** der definerer sig ud fra deres uddannelse. Respondenternes beskæftigelse spænder vidt fra sygeplejerskestuderende, HG-studerende, tandtekniker, informationsvidenskab, jura m.fl. Deres uddannelse og alder m.m. vil løbende blive præsenteret i analysen. Slutteligt opfyldte **8,5 pct.** af mine respondenter de tidligere nævnte mål, som Lone Schmidt påpegede at unge satte sig selv før de ville stifte familie; altså uddannelse, godt parforhold, sund økonomi og en fornuftig balance mellem arbejde og familie.

4.3.1 STIGMAANALYSE 1 - "Jeg er mor og jeg er ung, men jeg er ikke ung mor"

Jeg blev inspireret til at se nærmere på, hvordan respondenterne ønskede at blive betragtet gennem læsning af Simon Østergaard Møllers analyse af 'etnisk stigmatisering og outsideridentitet i Danmark', ligeså udarbejdet på baggrund af Goffmans værk Stigma. Møllers analyse havde til formål at fremvise, hvordan individer med anden etnisk oprindelse end dansk, blev stigmatiseret af de 'normale', og hvordan netop de 'miskrediterede' kæmpede for at opnå status som dansker eller 'normal' (Møller, 2009: 33).

Mine respondents krav om at blive betragtet som en mor fremfor en ung mor fremførte ligeledes nogle grundlæggende problemstillinger ved samfundsdebatten om den stigende alder på førstegangsfødende i Danmark. Det interessante ligger selvfølgelig i, hvorfor det er vigtigt **ikke** at blive betragtet som en ung mor? (jf. Møller, 2009). Ved terminsdatoen betegnede blot **9,2 pct.** af mine respondenter sig selv som en 'ung mor', skønt deres gennemsnitsalder var 20,3. Følgende eksempel er med Mor112. Hun blev mor som blot 18-årig og er på nuværende tidspunkt i gang med en gymnasial uddannelse. Hun er stadig sammen med faren til barnet, hendes søn er to år og ifølge hende selv opfyldte hun kun målet om et godt parforhold, da hun nåede terminsdatoen. Mor112 vil

ikke betegne sig selv som ung mor, hverken nu eller for to år siden, og siger samtidigt: *»Jeg synes bare ikke man kan definere en god mor efter alder. En ung mor på 20 kan være bedre end en mor på 40. Det er værdier og forståelse det handler om, i mine øjne. Jeg ville personligt aldrig være en gammel mor«* (Interview-mor 112-AL).

En smule modstridende ønsker Mor112 ikke at blive betegnet som en ung mor samtidigt med at hun mener, at en ung mor faktisk kan være bedre end en ikke-ung mor. Hun kan tilmed ikke forstå den negativitet der er omkring begrebet 'ung mor'. Ikke nok med at respondentens situation kan forstås som en social identitetsproblematik og at Mor112's selvidentifikation står i kontrast til omverdenens kategorisering af hende, iagttages det samtidigt, at hendes opfattelse af sig selv som en mor, forhindrer hende i at realisere sig selv som ung mor (jf. Møller, 2009). Dette skal forstås på den måde, at Mor112 som nævnt ser mange positive værdier i statussen som ung mor, men at hun ikke tør gøre krav på disse værdier, da hun ikke tør associere sig med det at være ung mor. Samtidigt er iagttagelsen af Mor112's udsagn omhandlende alderens manglende betydning på modenheden i konflikt med mine iagttagelser af de adspurgte studerendes forståelse af dannelsesforløbet. For som den studerende Kamilla udtrykker det, er det hendes overbevisning, at en 18-årig ikke kan varetage rollen som mor for *»sind skal også være færdigudviklet, før man kan tage sig af et andet menneske på den måde«* (Interview, studerende Kamilia), og fortsætter: *»... jeg ville gerne have færdiggjort uddannelse og fundet et job. Vil være økonomisk stabil, da jeg vil give mit barn det han eller hun har brug for«* (Interview, studerende Kamilia).

For at Mor112 skal kunne blive betragtet som **en ressourcestærk ung mor** og som klar til at varetage rollen som mor, spiller alderen herfor ind i et "sindsspørgsmål" og i et spørgsmål om at nå at opfylde de krav eller mål, som der sættes i fællesskaberne. Som jeg indledningsvist gjorde klart, var afhandlingens forståelse af begrebet 'ung mor' blot en mor, der var ung af alder. Men som jeg hidtil har fremvist er mine respondents forståelse en helt anden. Jeg gjorde det endogså indledningsvist klart, at unge mødre efterfølgende kunne inddeles i henholdsvis sårbare unge mødre og ressourcestærke unge mødre. Det synes dog at være således, at kun sårbare unge mødre træder frem i

kommunikationen blandt mine respondenter. Hvorfor fx Mor112, iagttages af Kamilla som nærmest uformeliggjort og fastlåst i sit dannelsesforløb.

Mor112 har ifølge Kamilla taget et valg om at tilsidesætte alle selvrealiserende mål, da de kvindelige studerende ikke tror det er muligt at de unge mødre efterfølgende kan tage sig en god uddannelse, få sig en sund økonomi etc.

Ønsket om ikke at blive betragtet som ung mor begrundes med, at det som nævnt ses som en belastning i store dele af samfundet. Jeg behøver da heller ikke blot at antage, at unge mødre i de fællesskaber, hvori de kvindelige studerende indgår i, tillægges en række dårlige egenskaber. Samtidigt er det også et faktum, at livsbetingelserne for den kvinde, der stemples som ung mor, forringes, da det er svært at se unge mødre som ligeværdige i ovennævnte fællesskaber (jr. Møller, 2009).

Konflikten mellem den potentielt stemplede og den potentielle stempler leder mig videre til at se nærmere på stigmatiseringen af unge mødre, og hvilken *sociale identitet* stigmatiseringen medfører.

4.3.1.1 Stigmatisering

Ovenstående berørte, hvordan der opstilles måder at inddele mennesker i kategorier på samt hvilke egenskaber, der opfattes som sædvanlige og naturlige for medlemmerne af disse kategorier (Goffman, 2014: 43). Antager vi herfor, at Mor112 starter på en uddannelse og skal præsentere sig selv som mor (ung mor), skiller hun sig netop ud fra andre personer i denne kategori.

Følelsen af at være indplaceret blev bekræftet i mine adspurgte mødres svar på følgende spørgsmål: Har du følt eller føler du en manglende accept fra dine medstuderende grundet din titel som mor?

»Ja, helt klart. De unge mødre kører i fjernsynet – ergo er alle unge mødre sådan« (Interview, mor AL-123).

»Ja visse medstuderende ville ikke danne gruppe med mig, da man ikke kunne regne med en mor, da de aldrig laver lektier« (Interview, mor AL-144).

Det ses her, hvordan man som ung mor, ressourcestærk såvel som sårbar, oplever at blive paralleliseret med deltagerne i DUM – og derfor stemplet som doven og uambitiøs. Det tilhørsforhold, de unge mødre har til denne bestemte

samfundsgruppe af unge mødre, opleves derfor af omgivelserne som indeholdende ikke accepterede egenskaber og adfærdsformer.

Tages der udgangspunkt i Goffmans forståelse af forskellige former for stigmatisering, iagttages der ovenfor to af de tre førnævnte former: **den tribale fejl** – med andre ord tilhørsforholdet til gruppen af unge mødre, og **de karaktermæssige fejl** – med andre ord at de er uambitiøse og dovne og derfor afvigere fra den sociale norm (jf. Goffman, 2014). Gennemgående for alle iagttagelserne er, at den unge mor ikke genkender sig selv i måden, hvorpå hun bliver iagttaget. Som Mor114, der læser på VUC, påpeger: *"Jeg er lige så meget mor som alle andre mødre, uanset alder, og lader ingen fortælle mig andet. Jeg ved jeg er en god mor!"* (Interview, mor AL-114). Ej heller Mor26 genkender det billede, der tegnes af unge mødre:

»Jeg har aldrig følt mig som en ung mor, det tror jeg mere er samfundet der ser sådan på det fordi jeg var under 25. Men derfor har jeg alligevel ofte følt mig usikker og utilstrækkelig som mor, præcis som alle andre. Jeg arbejder bare dobbelt så meget og dobbelt så hårdt, da jeg både har en uddannelse og et barn« (Interview, mor AL-26).

Det iagttages herved, at de adspurgte kategoriseres som unge mødre i negativ forstand. Dette sker på baggrund af deres *tilsyneladende sociale identitet* – altså fælleskabets bedømmelse af disse, der forventes at blive bekræftet ved senere iagttagelse (Goffman, 2014: 44). Den studerende reduceres herved i de medstuderendes bevidsthed fra at være en normal medstuderende til en miskrediteret medstuderende. Ovenstående stempling iagttages som en stigmatisering og en uoverensstemmelse mellem mødrenes *tilsyneladende* og deres faktiske sociale identitet.

Kategoriseringen af unge mødre kunne endogså iagttages både i og udenfor uddannelsesområdet. Mor155 har eksempelvis oplevet at blive stemplet både på studiet og på gaden: *»Jeg har oplevet at folk troede jeg bare var en dum ung mor, uden de havde nogen anelse om hvem jeg er som person«* (Interview, mor AE-155). Mor155 gør det klart, at hun føler en uoverensstemmelsen mellem de to identiteter. Til spørgsmålet om, hvorvidt Mor155 opfyldte de opstillede mål svarer hun: *»Jeg følte mig moden, intet andet«* (Interview, mor AB-155). Mor155 har ligesom de andre **91.5 pct.** adspurgte herfor ikke opfyldt de opstillede mål for

dannelse, hvilket iagttages som at højne chancerne for at den unge mors omgivelser stigmatiserer hende. Der synes derfor at tegne sig et billede af; jo færre af de ovenstående mål opfyldt, jo større sandsynlighed for at blive stigmatiseret.

Ser jeg hertil på de **8,5 pct.** der faktisk opfyldte alle mål, eller rettere de 13 unge mødre der opfyldte dem, iagttages det, at endog fem af disse har følt sig stigmatiseret. Procentvis er sandsynligheden dog langt større for at blive stigmatiseret hvis ovenstående mål ikke er opfyldt.

Den 23-årige Mor38, som er færdiguddannet i statskundskab, bosiddende i København og opfyldte alle mål/krav ved terminsdatoen, har aldrig følt sig stigmatiseret. Hun kategoriserer sig selv ud fra job og uddannelse fremfor ud fra sin titel som mor:

»Jeg har ikke oplevet stigmatisering, men nærmere en underen. Derudover tror jeg typen af stigmatisering varierer på tværs af socialgrupper« (Interview, mødre AB-38).

Det må alt andet lige antages, at Mor38 kun indfinder sig i denne 'socialgruppe' grundet de valg hun har gjort sig i sit dannelsesforløb. Havde hun ikke opfyldt de opstillede mål for dannelse, havde hun måske kategoriseret sig selv ud fra sin status som mor, hvortil hun med stor sandsynlighed havde oplevet at blive stigmatiseret.

Til spørgsmålet om hvorfor **45 pct.** af de unge mødre der alle havde opfyldt de opstillede mål alligevel havde følt sig stigmatiserede, er svaret at finde i den føromtalte 'tilsyneladende sociale identitet'. Forstået på den måde, at på offentlige steder fx i Metroen og i Netto, bærer den unge mor blot sit barn og ikke sit eksamensbevis eller sin ansættelseskontakt. Iagttagelsen af den unge mor bliver herfor gjort på baggrund af det iagttagbare ved den unge mor. Dette leder mig videre til at se nærmere på, hvordan de unge mødre forsøger at ændre denne iagttagbare identitet, for at nedsætte sandsynligheden for stigmatisering.

4.3.2 STIGMAANALYSE 2 - "Jeg har ændret udseende"

Mor155 læser en HG, opfyldte ingen af ovenstående mål og betegner sig selv som mor fremfor studerende, arbejdende osv. Hun følte sig stemplet som unormal da *»... det er ikke alle der kan sætte sig ind i, at børn er før alt andet.«* (Interview, mor, AL-155). Stigmatiseringen fandt sted, når hendes omgivelser bemærkede at hun

satte sit barn før alt andet og som den studerende Ilse beskriver kan hun ikke forstå Mor155:

»Det jeg ville frygte mest ved at få et barn nu, er manglende frihed. Det med at kunne tage i byen, uden at skulle tænke over at skulle hjem. Selv det at have en hund, ville være frihedsberøvende for mig« (Interview, studerende, Ilse).

Ilse's forståelse af normerne er derfor ikke at sætte børn før alt andet i hendes alder. Som allerede berørt opstår der ofte konflikter, når normerne i fællesskaberne ikke ses opfyldt hos deltagerne. Men med ovenstående eksempel ønsker jeg snarere at belyse, hvad der gør at fælleskabet bliver opmærksommen på uoverensstemmelsen:

»...det er muligt at forhold kommer til vores, de normales, kendskab, inden vi kommer i kontakt med ham eller at det bliver åbenbart for os, når vi ser ham for første gang« (Goffman, 2014: 83).

Dette er fx tilfældet, da Janne og Ilse's miskrediterede unge mødre de tilfældigt mødte på gaden, men det er ikke tilfældet i eksemplet med Mor155. Mor155 var ikke miskrediteret på sit studie, det var nødvendigvis ikke muligt at se hendes stigma, da hun ikke bar barnet rundt på studiet. Derfor er Mor155 blot potentielt miskrediteret. Goffman fremlagde i sit værk 'Stigma', at Mor155 har en mulighed for at undgå stigmatiseringen ved at overveje, om hun skal vise sit stigma eller ej, om hun vil fortælle om sit stigma eller ej og om hun vil lyve om sit stigma eller ej. (jf. Goffman, 2014: 84). Den unge mor kan hertil bevidst eller ubevidst tilbageholde information om sin virkelige sociale identitet og sikre, at en eventuel miskrediterende information ikke røbes: *»Den type information, der kan afgøre, hvorvidt et individ besidder et stigma eller ej, betegner Goffman som social information, som er karakteriseret ved at være mere blivende kendetegn ved et individ, til forskel fra stemninger, følelser eller intentioner, som vedkommende måtte have på et givet tidspunkt« (Møller, 2009: 45).*

Når der i afhandlingen iagttages social information i tegn, forstås disse tegn som symboler og kan ydermere kategoriseres som enten frivillige eller permanente (Møller, 2009:45).

Den unge mors barn antages alt andet lige som et tegn, der beskriver social information og det er et symbol af mere eller mindre permanent karakter. Den sociale information som barnet bærer vil tjene til at bekræfte det, som andre tegn fortæller om den unge mor. Derfor fungerer symbolet blot til at udfylde billedet;

Hun laver ikke sine lektier, det er også fordi hun er ung mor, hun er ikke sammen med faren til sit barn, det er også fordi hun er ung mor, hun deltager ikke i festerne, det er også fordi hun er ung mor osv. Et andet eksempel kan hentes fra mine gruppeobservationer:

»Ser jeg en ung mor i bussen, tænker jeg 'hvordan klare hun mon opgaven'. Føler lidt jeg ser DUM, bare i virkeligheden. Men, ja.. Altså, har hun grimme sko på, tænker jeg 'du burde nok have haft ventet med at få børn, til du havde fået styr på økonomien' og har hun dyre sko på tænker jeg 'du burde nok bruge penge på dit barn i stedet'« (Interview, studerende Sally).

Det er herved tydeligt, at barnet som symbol gør, at Sally starter med at analysere andre tegn den unge mor måtte have med sig. Denne analyse gør at Sally danner et billede af den unge mor som helhed. Derfor iagttages den unge mors barn ikke blot som et symbol, men et *stigmasymbol*. Et symbol der leder Sannes opmærksomhed hen mod et nedværdigende brist af den unge mor (jr. Goffman, 2014).

Hos alle mine adspurgte studerende fungerer barnet som et stigmasymbol, men i mine iagttagelser af de unge mødres iagttagelser blev barnet i nogen tilfælde iagttaget som et præstigesymbol:

»Folk bliver chokerede når de finder ud af at jeg er mor til to. De mener det må være et uheld og går næsten i gulvet når de finder ud af at begge er planlagte, faren er den samme, vi er stadig sammen og ingen af os er på kontanthjælp. Som førstegangsmor med barnevognen på gågaden, mødte jeg mange fordømmende sjæle. Men sjovt nok har jeg kun mødt anerkendelse fra den ældre generation, der finder det fornuftigt ikke at vente alt for længe med at få børn« (Interview, mor AD-53).

Det ses herfor, at den ældre del af befolkningen iagttager barnet som et præstigesymbol snarere end et stigmasymbol. Dette kan skyldes, at der er *»flere kvinder end mænd i seergruppen (til DUM red.) og en stor overrepræsentation i aldersgruppen fra 20-29 år«* (Webmagasin, 2010), og at jeg tidligere har iagttaget netop DUM som en af årsagerne til stigmatiseringen af unge mødre. Man kan herfor sige, at stigmatiseringen af unge mødre forekommer hyppigere i miljøer, hvor kendskabet til DUM er godt.

Jeg kunne ydermere iagttage stigmasymboler, der blev anvendt mere frivilligt, men som ikke af den grund er mindre synlige markører, fx beklædning, hårfarve og kropsudsmykning. Det blev iagttaget, at nogle unge mødre benyttede en

strategi til at nedtone stigmatiseringen ved at benytte frivillige symboler. Som Mor15 udtrykker det:

»Jeg har ændret udseende, for ikke at folk skulle tænke værre om mig, eller stemple mig som ung mor. Har fjernet alle piercinger og skåret meget ned på makeup. Det var ikke fordi jeg lignede en billig tøs. Men jeg ville tages seriøst som mor. Og jeg er stolt af at være mor og er glad for min unge alder«
(Interview, mor AL-15).

Det iagttages herfor, at mine respondenter ikke ser sig selv som unge mødre, men at de samtidig er velvidende om, at deres omgivelser har dette blik på dem. Hvilket gør at en stor del aktivt forsøger at få deres omgivelser til at ændre dette syn på dem. Denne aktive indsats beskrev Simon Østergaard Møller i sin analyse af etnisk stigmatisering. Her iagttog han ligeledes et gennemgående tema: forsøget på at distancere sig fra den stigmatiserede stereotyp, der konstrueres i den offentlige debat (Møller, 2009: 47). Som allerede nævnt iagttog jeg lige så en distancering til 'andre' stigmatiserede stereotype unge mødre;

»Ung mor. Men IKKE som de unge mødre. Jeg prioriterer i højere grad end dem at gøre noget ud af mit udseende, ikke stille mig tilfreds med mit parforhold, tage en uddannelse mv.« (Interview, mor AH-4).

»Jeg er mor og jeg er ung, men jeg er ikke 'ung mor'..« (Interview, mor AH-53).

»Delvist mor og delvis ung mor. Hader bare at sige det, altså ung mor. Vil ikke i bås med "de" unge mødre. Er så meget mere end det« (Interview, mor AH-3).

Interessant er det ydermere, at distanceringen ikke blot er en distancering, men at distanceringen også indebærer at pålægge sig de samme holdninger til de stigmatiserede, som de 'normale' har til hende (jr. Møller, 2009). Den stigmatiserede unge mor stigmatiserer herfor selv andre unge mødre, for på den måde at blive iagttaget som "normal" eller i håb om at opnå følelsen af at 'høre til'. Grundlæggende blev der iagttaget to typer af defensive forsøg på at handle på stigmatiseringen.

Første type af defensivt forsøg på at lindre den stigmatiserede at krybe sammen og skjule sit stigma ved at skjule sig selv:

»Efter min søn blev født, så er der ikke mange der kigger skævt. Det var værst under graviditeten og da min søn var nyfødt. Jeg har altid set meget ung ud og det endte faktisk med at jeg helst ikke gik nogle steder, mens jeg var gravid pga. utilpasheden« (Interview, mor AJ-92).

At den stigmatiserede således forsøger at undgå interaktion med 'normale' for herved at undgå det smertefulde i at blive konfronteret med sin afvigelse, blev kun iagttaget i enkelte tilfælde. Næste type af defensiv handling påvirkede, at den stigmatiserede igennem interaktionen med 'normale' *»glorificerer sit stigma og herigennem somme tider hævder et bedreværd i forhold til de 'normale'»* (Møller, 2009: 49). Denne type blev iagttaget i langt de fleste tilfælde, som ses i nedenstående udsagn;

»Unge mennesker i dag har glemt at mange af deres forældre også sad stramt i det de første år, at huset også først kom på plads senere og at rejserne to gange om året til Maldiverne først rigtig fandt sted da børnene var gamle nok til at kunne huske dem og økonomien var stabiliseret« (Interview, mor AC-53).

»Jeg synes det er forkert at unge mødre skal stemples, de kan bestemt være lige så gode mødre som en på 30. Nogle gange faktisk bedre fordi de gider tage gode råd til sig, de "ældre" vil nogle gange se det som en fornærmelse« (Interview, mor AL-67).

»Jeg er stolt af at være mor og er glad for min unge alder. Jeg har mange år med mine børn og mine forældre kan nyde deres børnebørn i rigtig mange år! Selv deres tipoldemor lever endnu« (Interview-mor AL-15).

Det iagttages da, at de unge mødre, når denne har følt sig stigmatiseret, påbegynder en håndteringsstrategi for at undgå fremtidige stigmatiseringer. Hidtil er det dog kun iagttaget, at disse håndteringsstrategier er møntet på at undgå stigmatiseringer fra fremmede. Der foreligger nemlig en forestilling om, at:

»... kontakter mellem fremmede er særligt udsatte for stereotype reaktioner, men at denne kategoriske indstilling svækkes, efterhånden som folk lærer hinanden bedre at kende, for til sidst at blive erstattet af sympati, forståelse og en realistisk bedømmelse af personlige egenskaber« (Goffman, 2014: 92).

Jeg iagttog da også, at de unge mødre mødte flest problemer med deres stigma i deres færden ude i samfundet – altså i deres kontakt med fremmede og flygtige bekendtskaber. Mor49 beretter, at hendes familie og tætte venner blev »meget glade på vores vegne. Vi har ikke mødt nogen negative kommentarer. Hverken da vi annoncerede graviditeten med vores første eller vores andet barn« og udtrykker samtidigt, at hun flere gange har følt sig ”stemplet”. Hun siger efterfølgende: ”Jeg kan også tage mig selv i at være fordømmende, hvis ikke jeg synes at forældrene er modne nok”. Slutteligt har den 22-årige mor fra Randers oplevet at: »Der kom en dalen i invitationer, men havde nok alligevel måttet takke nej i mange tilfælde« (Interview, mor 49-AF-AD-Y).

Mor49 bekræfter herved, at stigmatiseringen oftest forekommer i kontakten med fremmede eller rettere i ”vores stereotype menneskeopfattelser, eller ”profileringen” af vores normative forventninger med hensyn til andres opførsel og karakter” (Goffman, 2014: 92).

Det må herfor antages, at hvis en god veninde til en ung mor ser den unge mor med hendes barnevogn i fx Metroen, profilere hun hende ikke ud fra dennes forventninger til stereotypen, men ud fra dennes viden og kendskab til den unge mor og hendes faktiske sociale identitet.

Ydermere er tid og sted også relevant. De forventninger, der ligger til en fx potentielt miskrediteret, kan ifølge Goffman være bestemt af den geografiske placering personen har. Som Mor38 så fint påpegede tidligere, antager jeg lige så, at stigmatisering varierer på tværs af socialgrupper.

Langt størstedelen af Danmarks unge mødre er bosiddende i Udkantsdanmark. I fx »Vordingborg, Mariager Fjord og Morsø kommuner, er der næsten tre gange så mange førstegangsfødende teenagere i forhold til landsgennemsnittet på tre pct.« (Dr, 2010). **53.5 pct.** af de deltagende mødre i min kvantitative undersøgelse kom fra byer, hvor følgende var opfyldt: Et indbyggertal på mindst 40.000 og mindst et universitet. Jeg selekterede i de iagttagende stigmatiseringen og fandt frem til, at **67.8 pct.** af de unge mødre, der følte eller havde følt sig stemplet, kom fra netop en af ovenstående større byer.

Goffman mener herudover, at en »beskyttende indstilling formodentligt kan udvikles over for hele kategorier af stigmatiserede« (Goffman, 2014, 93). Som

Goffman nævner, kan folk der bor i nærheden af visse klinikker være i stand til helt uberørt at omgås mennesker med fx vansirede ansigter (Goffman, 2014, 93). På samme måde ser jeg, at det faldende antal fødsler hos kvinder under 25 år og den stigende interesse for DUM gør, at vi i byer eller fællesskaber, hvor der ikke er mange unge mødre at se, ikke har "lært" at omgås de unge mødre uberørt. Hermed ikke sagt at vi ved at lære at omgås unge mødre uberørt herved også fralægger os fordommene, men at de fordømmende blikke ville mindskes (jf. Goffman, 2014, 94). Jeg kan derfor antage, at stigmatiseringsrisikoen er størst i større byer, hvor der er flere universiteter og et lavere antal unge mødre end gennemsnittet. Må tilmed også tilføje at det har en væsentlig indflydelse på udfaldet af stigmahåndteringen, hvorvidt den stigmatiserede kender personen i mødet personligt. Det leder mig videre til at se nærmere på *personlig identitet*.

4.3.2.1 'Jeg er en enestående ung mor'

"Det er bredt anerkendt, at det enkelte medlem af små, varige sociale grupper af de øvrige medlemmer efterhånden bliver betragtet som en 'enestående' person" (Goffman, 2014, 96). Enestående forstås her som en forestilling om et positivt mærke eller en identitetsknage som fx et fotografisk billede af et individ, der eksisterer i andres hukommelse. Specifikke kendetegn der er at finde hos et givent individ kan endogså findes hos andre, men den kombinerede sammensætning af kendetegn hos et kendt individ vil umuligt kunne findes andetsteds.

Herfor ses et middel til at skelne individet entydigt fra alle andre, hvilket er hvad der danner rammen for *personlig identitet*. Altså positive mærker eller identitetsknager samt individets enestående kombination af personhistorisk data, som tilknyttes personen ved brug af 'knager' (Goffman, 2014: 96-97).

Herfor bevæger vi os fra den sociale identitet mod den personlige identitet. Den studerende Ilse udtrykker fx at hun kender mange, der fik børn i en tidlig alder (eller som hun siger det 'kender og kender'), og at de faktisk klarer det rigtig godt. Men på baggrund af hvad antager hun dette? Jeg iagttog, at Facebook fungerede som en slags identifikationssystem, som en brugbar identitetsknage, hvor tilgængeligt materiale kan hænges op. Som nævnt består Facebook i, at individet kan foretage en form for selvanalyse af hvad individet er "nødt til" at dele og orienterer sig mod subjektive forskelle mellem individer. Det var endogså

igennem dette identifikationssystem, at Ilse vurderede, at hendes veninder klarer rollen som mødre ganske godt. Altså igennem de tegn, prestige som stigma, der fremvises som hendes sociale identitet på Facebook.

Når jeg tidligere har påvist, at de unge mødre benytter identitetsknager til at tage afstand fra stereotypen 'ung mor', antages det også, at informationen de deler på de sociale medier støtter op om denne distancering. Samtidigt antages det også at deres fælleskab benytter sig af denne information til at tildele selvsamme unge mor specifikke kendetegn. Jeg iagttog da også, at alle de studerende respondenter mente at have bekendtskaber i deres onlinefællesskab, som klarede morrollen godt - trods deres unge alder. Samtidigt med at alle respondenter mente, at unge mødre i helhed ikke klarede det godt. Dette leder mig videre til at se nærmere på *genkendelse* og hvordan vi genkender.

4.3.2.2 'Hun er en ung mor, intet andet'

Skønt den unge mor flittigt og ihærdigt benytter sig af de sociale medier i forsøget på at profilere sig og at fx Ilse ser positivt på de unge mødre hun kender. Kan stigmatiserende individer, ifølge Goffman, kun have én biografi (Goffman, 2014: 103).

Min indledende antagelse var hertil, at denne biografi var bygget op om deres titel som mor. Dette blev også delvist bekræftet, da de unge mødre fik muligheden for at beskrive sig selv med blot et ord. Her valgte **41,6 pct.** at beskrive dem selv som 'mor'. Til spørgsmålet om hvilket ord deres omgivelser ville benytte, valgte **66,6 pct.** at tro deres omgivelser ville beskrive dem som 'mor'. Skønt ovenstående ikke siger meget, italesætter det problemstillingen om, at unge mødre ønsker at blive set igennem deres mange jeg'er og ikke blot stemples som 'hende den unge mor'. Når fx de studerende Janne og Ilse stempler unge mødre på gaden, bliver her spørgsmålet;

»Hvis vi forudsætter en vis mængde af sociale oplysninger om et individ, i hvilket omfang kender de, som kender til nogle få af disse oplysninger, samtidigt til mange af de andre?« (Goffman, 2014: 104).

I Ilse og Jannes tilfælde må det siges, at de ikke kender til mange dele af de sociale oplysninger, de danner på baggrund af spinkle oplysninger, såsom barnet kunne være hendes, hun ser ikke gammel ud, hun har noget bestemt tøj på, et billede af den unge mor. Var Janne og Ilse fx stødt ind i Mor129, som er 22 år og

fra Randers, ville hun næsten med garanti blive kategoriseret på baggrund af sin søn på halvandet og hendes højgravide mave. Men højst sandsynligt ikke på baggrund af, at hun læser Language International Studies på 6. semester. Som jeg tidligere har været inde på, *»så gælder det generelt, at de normer, der vedrører den sociale identitet, er direkte forbundet med den type af rolleprofiler, som vi finder acceptable for et givent individ at gennemføre«* (Goffman, 2014: 104). Vi forventer nok næppe, at Mor129 er i gang med en længere videregående uddannelse, da dette ikke er tilfældet blandt deltagerne i DUM. Vi bliver derimod ikke overraskede over, at fx Mor119, der har et barn på 4 år og 22 år gammel, endnu engang forsøger at tage en HF-uddannelse. De iagttagende forventninger stammer som nævnt fra den viden, de unge kvindelige studerende havde tilegnet sig igennem fx DUM, hvor seeren bliver præsenteret for en nøje udvalgt og manipuleret information; ikke nok til at kunne kende deltagerne i DUM's specifikke sociale oplysninger og bestemt ikke nok til at kunne generalisere andre unge mødre. Ikke desto mindre er det, hvad der sker.

Her kan fx nævnes Mor26, som har et barn og har droppet at færdiguddanne sig til farmakonom: *»Jeg tror at mange betragter mig kun som en mor, mens jeg selv betragter mig som meget andet«* (Interview, mor AE-26). Mor26 er her bekendt med, at noget gør at hun bliver betragtet som en mor og intet andet og lægger samtidigt op til, at den der iagttager hende således må være uvidende. Altså at iagttageren ikke burde være i stand til personligt at identificere hende. Men som allerede fremvist behøver iagttageren blot at se hende for at være "vidende" og herefter benytte denne tilegnede viden til at kategorisere hende til en bestemt social gruppe, fx den gruppe af unge mødre, der ikke formår at færdiggøre deres uddannelse.

Når Mor26 færdes på offentlige steder eller i selskaber, hvor hun endnu er ukendt for de deltagende andre, er spørgsmålet således; vil deltagerne begynder at sammensætte en *social identificering* af hende eller ej. I tilfældet hvor de studerende respondenter 'placerer' en tilfældig ung mor på grundlag af hendes umiddelbart åbenbare sociale identitet, ligger det virkelige problem i om respondenterne også sammensætter en personlig identificering af hendes eller ej. Det antages nemlig, at der næppe findes en fuldstændig anonymitet på dette område. Mine respondenter kan ligge inde med informationer om individer, uden

individet er opmærksom på dette. Enhver deltager i fx DUM står overfor et indlysende problem; mange ubekendte personer, mener at besidde information om hende. Altså om hendes specifikke *sociale identitet* og hendes specifikke *personlige identitet*. Herved 'mener' personer at kunne identificere hende personligt. Denne genkendelse kalder Goffman for *kognitiv genkendelse*, som betyder at kunne 'placere' et fremmed individ, endogså personligt. (Goffman, 2014: 108).

Jeg vælger at bruge Goffmans begreb kognitiv genkendelse, til at beskrive den *fælles biografi* unge mødre synes at have. Jeg er bekendt med at genkendelsen gennem en fælles biografien hovedsageligt ligger i at 'placerer' den unge mor på baggrund af hendes medlemskab til en bestemt social kategori, altså gruppens fælles karakteristika (Social identitet), men argumentere samtidigt også for at den unge mor, bliver 'placeret' på baggrund af den viden iagttager, **mener** at have om den unge mors individuelle karakteristika (Personlig identitet). (Goffman, 2014: 109)

Det tænkes herfor at DUM har opbygget en fælles biografi for alle unge mødre, så uanset hvor de færdes, vil iagttageren af den unge mor føler at kender hende personligt, og vil herfor kunne "genkende" hende ud fra den unge mors fælles biografien. Jeg antager også at dette er årsagen til at møderne, forsøger at fremvise deres sande personlige identitet som fx iagttaget i brugen af identitetsknager på Facebook og i forsøget på at omskrive sin identitet ved at beskrive den gruppe hun tilhører som 'studerende' frem for 'mødre' eller 'unge mødre'.

FEMTE KAPITEL – DISKUSSIONSAFSNIT

Kommende diskussion har til formål at uddrage nogle af de mest relevante punkter fra hhv. de to formanalyser og stigmatiseringsanalysen for hertil at diskutere, hvilken indflydelse DUM har haft på mine respondenters forståelse af moderskabet. Diskussionen vil som nævnt indeholde to eksterne undersøgelser: en undersøgelse af ungdommens oprør med karriereræset og en undersøgelse af kvinders færden på arbejdsmarkedet.

Afhandlingen har primært haft fokus på stigmatiseringen af unge mødre i og omkring uddannelsesmiljøet, samt forståelsen af moderskabet i fællesskaberne heri. Men som min analyse fremviste, havde de adspurgte studerende mange selvrealiserende mål, der helst skulle være opfyldt inden de ville stifte familie. Frygten for at stifte familie lå derfor ikke, som Janne nævnte det, blot i at blive set ned på som ung mor, men i lige så høj grad i frygten for at uformeliggøre sig. Det er klart, at hvis Janne blev mor som 26-årig, ville hun ikke tilhøre gruppen af unge mødre, men som det fremgik af hendes udtalelser, ville hun ej heller være klar til at varetage rollen som mor her. Her ses argumentationen for inddragelsen af de to eksterne aspekter. For skønt frygten for at blive set ned på som ung mor stopper, når man er over 26, stopper de adspurgtes søgen efter at realisere sig selv langt fra her.

Undersøgelsen af kvinders færden på arbejdsmarkedet skal derfor bidrage til diskussionen om forståelsen af moderskabet. Jeg søger på ingen måde at skulle klarlægge mine respondenters fremtid, men i stedet at gøre diskussionen mere samfundsrelevant og saglig.

5.1 Unge gør oprør mod karriereræset

Da jeg en tirsdag morgen stod med dagens Metroxpress i hånden tænkte jeg: Hvordan kan min indsamlede data være så misvisende? Det var disse ord jeg blev mødt med: »Knap to ud af tre af de 17 til 20-årige foretrækker at være en god forælder, frem for at have en fed karriere« (MX, 2015). Skønt min analyse ikke siger noget generelt om den danske ungdom, men snarere noget om det lille udsnit af denne ungdom jeg har iagttaget, synes dette alligevel langt fra det

billede, der blev tegnet af mine respondenter i analysen. Undersøgelsen er udarbejdet af Copenhagen Business Academy (CBA), er baseret på 500 respondenter og omhandler unges forhold til uddannelse, arbejdsliv, karriere og familieliv. Undersøgelsen viste, at **60 pct.** ønskede at være "en god forælder", **25 pct.** ønskede at have "en fed karriere" og **14 pct.** angav, at de ikke vidste hvad de ønskede (MX, 2015).

Det interessante ved ovenstående ligger *ikke* i, at der sker et skift i holdningen til moderskabet blandt kvinder, der læser på en gymnasial uddannelse og kvinder, der læser på en videregående uddannelse, men nærmere hvorfor dette skift er sket. Som nævnt er DUM's primære seergruppe 20 til 29 år, og som fremvist har DUM en klar indflydelse på de mål, de adspurgte kvindelige studerende satte sig selv og andre. Ydermere fremviste min analyse også, at den yngre del af befolkningen rigtigt nok ønskede i gennemsnit 2,5 børn, men at der samtidigt i realiteten kun bliver født 1,73 børn pr. kvinde (Birk, 2013). Jeg vil ikke kalde undersøgelsen for direkte misvisende, men at opsætte det at være en god forælder mod det at have en fed karriere, for dernæst at snakke om et oprør mod karriereræset, virker måske en smule søgt.

Mine respondenter ytrede jo heller ikke, at de ønskede at vægte karrieren højere end familien – langt fra faktisk. De ønskede blot de rigtige rammer for deres familie. Havde de spurgt de 17 til 20-årige hvordan de stod i forhold til selvrealiserende mål og moderskabet eller det at blive mor i en ung alder, havde billedet måske været et andet. Men ikke desto mindre bliver resultatet af Niels-Henrik Møller Hansen, lektor på Aalborg Universitet København ved Center for Ungdomsforskning, kaldt for en modreaktion på 00'ernes forbrugsfest. Hansen mener herfor at kunne sige, at 'andre værdier er på vej frem' (MX, 2015).

Modreaktionen er baseret på det jeg iagttog i analysen som de langsigtede mål; altså familien eller karrieren. Men problemet var i min analyse at finde de kortsigtede mål, altså i de selvrealiserende mål; i uddannelsen, i at finde den rette partner etc., der konstant udskød tanken om at stifte familie. Her kan Sannes kommentar om, at hun hele tiden føler at grænsen rykker sig, nævnes. Det var netop frygten for at miste sin formelighed og herfor ikke at kunne opfylde sine selvrealiserende mål, som mine respondenter vægtede i dialogen.

Blev der herimod observeret en ændring i holdningen til unge mødre, er det min overbevisning, at det ville være en reel modreaktion på forbrugs- og karriereræset. Ifølge min analyse kunne dannelse af den unge kvinde ikke eksistere uden eksterne påvirkninger. Fremviste endogså i analysen, at dannelse jo netop bestod i usynligt at overtage de valgmuligheder, fællesskaberne stillede til rådighed. Som jeg fremviste i stigmatiseringsanalysen var det langt fra sikkert, at man forsat kunne 'høre til' i fællesskaberne, hvis man valgte at få barn i en tidlig alder. Sagt med andre ord: de 'normale' får ikke børn som unge, hvilket gør, den kvinde der får barn som ung, til potentielt miskrediteret.

Selvfølgelig umuliggøre fællesskaberne langt fra det at blive ung mor, men de besværliggør det og i et sådant omfang at du rent faktisk risikerer at bliver stigmatiseret og stemplet som mindreværdig.

Undersøgelsen udarbejdet af CBA viser intet om, hvorvidt modreaktionen på forbrug og karriere ændrer de unges holdning til, hvornår de ønsker at stifte familie. Men antager vi at modreaktionen netop ændrer dette, ville man groft sagt kunne sige, at frygten for at uformeliggøre sig også havde ændret sig. Herfor kunne det tænkes, at chancen for at den enkelte kvinde ville få det antal børn hun rent faktisk ønskede sig, mere ville være reglen end undtagelsen.

Ser vi igen på mine adspurgte kvindelige studerende, var dette ikke tilfældet. Når Sanne fx udtaler følgende: *»Hus, have, to børn, en hund og en masse penge. Rigtigt mange penge. To biler. Han skal også være tidligt hjemme«*, må man, uden at kende Sannes fulde historie, antage at det ikke bliver en realitet, da det forekommer en smule urealistisk. Respondentens selvrealiserende mål blev herfor iagttaget som ustabilitet, som noget der ikke hørte op, men samtidigt også kunne stoppe med et brag. Opfyldte den studerende respondent sit langsigtede mål om at få børn, før hun havde opfyldt sine selvrealiserende kortsigtede mål, iagttog hun sig selv som uformeliggjort og ikke længere i stand til at opfylde de kortsigtede mål.

Ovenstående delte vandene i to: dem der ikke tog en uddannelse og ikke opfyldte de mål og krav fællesskaberne opsatte, og os der tog denne uddannelse og havde kurs mod at opfylde de mål fællesskaberne opsatte. Vigtigt for diskussionen er det at understrege 'havde kurs mod', for som nævnt blev det iagttaget, at de

mange kortsigtende selvrealiserende mål fællesskaberne opsatte, medvirkede til, at de langsigtende mål om familie og børn risikerede ikke at blive opfyldt.

De mange selvrealiserende mål blev løbende tilskrevet mening af fællesskaberne, hvor målet netop var at udstråle det perfekte i modsætning til fx DUM, som fremviste det uperfekte.

5.1.1 Jeg 'deler', derfor er jeg.

Som nævnt blev den pædagogiske kode overkodet af kærlighedens kode. Når vi iagttager denne overkodning var et vigtigt fællesskab Facebook. Dette onlinefællesskab muliggjorde, at individet igennem bidrag til fællesskabet blev dannet som individ og forstået som individ. Facebook fungerer som en identitetsknage, hvor den enkelte kan have en medbestemmelse i, hvad fællesskabet skal tillægge vedkommende af identitet.

Jeg iagttog som nævnt også, at der var stor forskel på den tilsyneladende og den faktiske sociale identitet i ikke-onlinefællesskaber, altså en stor forskel på, hvad fx mor112 var og hvad mor112 blev iagttaget som. Dette kan sammenlignes med, hvad identitetsknagerne på Facebook bidrager med. For det må alt andet lige antages, at der er stor forskel på, hvordan den enkeltes hverdag reelt set er og hvordan den enkeltes hverdag bliver fremvist på Facebook. Forskellen ligger i, at den unge mor selv kan styre, hvad der skal hænges på hendes identitetsknager på Facebook, men at hun kun i begrænset omfang kan styre, hvad der tillægges hendes tilsyneladende identitet i det offentlige rum.

Identitetsknagerne på Facebook anses som værende endnu en årsag til yderligere potentiel miskreditering i ikke-onlinefællesskaberne, da den selvstyrende tilsyneladende identitet på Facebook blot forhøjer fællesskabernes krav til den faktiske identitet for andre i samme socialgruppe. Onlinefællesskaberne og fællesskaberne påvirker herfor hinanden på kryds og tværs, og DUM synes at have indflydelse på, hvordan mine respondenter handler begge steder.

Når dannelse bliver til et spørgsmål om at være elsket og at høre til, iagttog jeg kommunikation uden egentlig kommunikation, der lå i forventninger til deltagere i fællesskaberne. Denne proces var opdelt i seks faser, hvor første fase blev beskrevet som 'et socialt spil'.

Første fase dannede hele fundamentet i fremtidige stigmatiseringen af unge mødre. Men tager vi igen udgangspunkt i CBA's undersøgelse, ville en ændring i holdningerne til de mange selvrealiserende mål, tilmed ændre reglerne for hele det sociale spil. Iagttagelserne i de konkrete situationer ville derfor ikke være, at fx Janne, der passede sin nevø, ikke lignede en mor, da hun herved ikke længere var 12 år yngre end den gennemsnitslige førstegangsfødende mor. Derfor bliver de næstkommende fem faser irrelevante, da Janne ej heller udpeges og defineres ud fra sin anormale adfærd, men i stedet iagttages som 'normal'. Dog ses det ikke, at holdningsændringen i CBA's undersøgelse også skulle påvirke de kortsigtede selvrealiserende mål. Havde det været tilfældet, ville det være en mulig løsning på stigmatiseringen af unge mødre og det samfundsmæssige problem med den stigende alder på førstegangsfødende.

Spændende havde det også været at se, om en sådan holdningsændring ville medføre at unge mødre herved kunne bære flere jeg'er i form af job, uddannelse og status, og ikke blot være 'den unge mor'. Som det blev fremvist syntes det nemlig tilnærmelsesvist irrelevant hvad den unge mor valgte at gøre: ændre sit udseende, begynde på en uddannelse, deltage i fester etc., for de unge mødres fælles biografi ville altid underminere den unge mors faktiske sociale identitet – dog hovedsageligt blandt løse bekendtskaber og fremmede. Men en modreaktion kunne tænkes at ændre denne fælles biografi, så genkendelse af unge mødre ikke fandt sted, hvilket kunne bidrage til, at Mor3 med følgende bemærkning ikke stemples som en ung mor i negativ forstand, men som ung mor i en positiv forstand:

»Jeg havde fundet den dejligste kæreste som jeg ønskede at stifte familie med. Vi følte os klar til at blive forældre og til at prioritere vores barn højere end noget andet. Vi var stadig under uddannelse og manglede en større lejlighed, men det var ting vi tog hen ad vejen. Vi vægtede tiden højere end økonomien. Vi havde meget mere tid med vores barn da det var lille fordi at vi var under uddannelse. Og det var det vigtige for mig« (Interview, mor AL-23)

Mor3's jeg'er ville derfor ikke blot være 'ung mor', men ung mor med masser af tid til sit barn, en mor der er i gang med en god uddannelse og en ung mor der stadig er formelig.

En sådan modreaktion ville egentligt ikke være så krævende; opskriften er meget simpel: flere unge mødre og mindre DUM. Som jeg berettede tidligere, ville det at

se flere unge mødre i bybilledet også ændre måden hvorpå der integreres med dem. Men så længe DUM har den indflydelse den har i dag, så længe vil DUM bidrage til en øget stigmatisering af unge mødre – især i storbyer.

5.2 Køkken eller karriere?

Det som CBA's undersøgelse i bund og grund viste var, at et flertal af de 17 til 20-årige fremtidsmæssigt ville vælge "køkkenet" fremfor karrieren. Derfor ønskes det kort at inddrage observationer af netop kvinderne på arbejdsmarkedet for at sætte yderligere gang i diskussionen.

Ved læsning af 'Køkken eller Karriere' af Lone Ryg Olsen synes det klart, at et stort flertal af kvinderne på arbejdsmarkedet satte familien fremfor karrieren. Det skal dog tilføjes, at de kvinder der droppende karriereræset ikke droppede arbejdsmarkedet. De fleste kvinder er stadig udearbejdende; det er i stedet et spørgsmål om ambitionsniveauet: *»At arbejde deltid fremfor heltid, at arbejde 37 timer om ugen fremfor 50 timer om ugen«* (Olsen, 2003: 43). En meget interessant analyse af de 800 mest lovende unge erhvervsfolk i Danmark viste, at kvinder udgjorde omkring **10 pct.** og at disse kvinder i gennemsnit arbejdede 49,2 timer om ugen. Analysen viste samtidig, at mændene arbejdede 53,2 timer om ugen. Kvinderne var slet ikke repræsenterede i gruppen med de højeste lønninger og længste arbejdstider (60 timer om ugen). *»Magt og indflydelse koster, og det er til at forstå, at kvinder ikke vil betale«*, sådan siger Kasper Rørsted, daværende chef for Hewlett-Packards i Europa, Mellemøsten og Afrika (Olsen, 2003: 35).

Der er her en lighed mellem det, der blev fremvist i analysen foretaget af CBA og det vi ser blandt kvinderne i erhvervslivet, samt det at mine respondenter som nævnt også vægtede familielivet højt, måske endda højst. Som Sanne udtrykte det: *»Hus, have, to børn, en hund og en masse penge. Rigtigt mange penge. To biler. Han skal også være tidligt hjemme«* (Interview, studerende Sanne). Eller Ilse der ønskede tre børn og udtrykte: *»Mit drømme senarie ville være at arbejde på et projekt i en periode, og i mellemtiden tage ud og rejse, måske bo i udlandet. Min mand skulle gøre det samme. Købe en båd eller en bil man kunne bo i, rejse hele verden rundt«* (Interview, studerende Ilse). Det fremgår her tydeligt, at mine respondenter ikke har den førmtalte 'magt og indflydelse' i kikkerten, men at det måske bare er ideen om at være økonomisk uafhængig og frie de søger.

Et eksempel med en kvindelig stjernearkitekt beskriver dilemmaet mellem drøm og virkelighed ganske godt; Hun var *»på vej til sin livs opgave i Saudi Arabien, da hun møder en mandlig kok med bløde værdier. Ved et uheld bliver hun gravid. De vil egentlig gerne have barnet og hinanden, men hvad med Saudi Arabien? Kokken tilbyder: Vi får barnet, jeg tager mig af det, og du tager af sted. Arkitekten siger ja tak, får barnet, tager efter en stærkt forkortet orlov af sted... Og tæres i ørkenen op af længsel efter barnet. Dropper Saudi Arabien og karrieren, tager hjem til mand og barn og lever lykkeligt«* (Olsen, 2003: 37). Om de så lever lykkeligt eller ej er som sådan irrelevant, men det at de 17 til 21-årige unge kvinder sætter sig nogle mål om familie, der varer ved hos kvinden gennem hele livet, men i en kortere periode erstattes af frygten for at uformeliggøres, er relevant. Som det fremgik var mine respondents langsigtede karrieremål jo at arbejde fra otte til to, for herved at have god tid til familie. At flyde jorden rundt med tre børn og et godt job der tillod det. Samt at have uendelige mængder af penge og en mand, der også var tidligt hjemme. Om dette så er realistisk skal jeg faktisk ikke kunne sige, men det er deres mål.

Så hvad enten kvinden befinder sig på en gymnasial uddannelse, på en videregående uddannelse eller på arbejdsmarkedet ønsker flertallet altså at sætte familien fremfor karrieren. Det interessante er dog, at det blandt mine respondenter ikke blev anset som nok bare at være mor. Uddannelse, job, partner, rejser, penge, fester etc. var alle punkter i respondentens kortsigtede selvrealiserende mål, som blev brugt på tværs af fællesskaberne til at måle og veje hinanden. Samtidigt blev det iagttaget i bogen 'Køkken eller Karriere' at efter endt uddannelse var det hovedsageligt de langsigtede mål (familien), der blev brugt som målestok. Hvilket ses i følgende eksempel:

En mor til to børn med en familiebevidst far blev forfremmet flere gange inden for kort tid og gik fra at være menig til at være chef for en stor afdeling. Her fortæller hun om de reaktioner, hun mødte fra andre kvinder i omgangskredsen, for i stedet for en reel begejstring eller beundring lød det: *»'Har du nu hjertet med?', 'Nu må du ikke løbe hurtigere, end du slev kan følge med', 'du er jo aldrig hjemme?', 'hvad siger børnene?' og 'det må være hårdt for din mand'«* (Olsen, 2003: 46). Hun antog, at en mand i en lignende situation i stedet var blevet mødt at tilråb som: 'Godt gået', 'din kone må være stolt', 'så kommer der penge, hva?'

og 'hvad bliver det næste?' (Olsen, 2003: 46). Det iagttages herfor, at der i ovenstående eksempel nu stilles krav til, at en mor er der for sine børn snarere end for sin karriere. Så mens det blandt mine respondenter blev anset som normbrydende, hvis en veninde valgte at få barn under uddannelse, bliver det her set som tilnærmelsesvist normbrydende, hvis kvinden vælger karrieren fremfor familien.

Der begynder herfor at tegne sig et billede af, at størstedelen af kvinderne, uanset de kortsigtede mål, vil vægte familien højere end karrieren - og at de iagttagende fællesskaber ser dette som normen. Bemærkelsesværdigt er det herfor, at to ud af mine fem adspurgte studerende helt ville fravælge at få børn, hvis valget stod på nu eller aldrig. Dette begrundede de med at de ikke følte, de var klar. På mange punkter var det de kortsigtede mål, der styrede mine respondenter i deres gøre, men de langsigtede mål der var af størst betydning.

SJETTE KAPITEL – KONKLUSIONSAFSNIT

En overordnet konklusion er; Stigmatiseringen af unge mødre danner fundamentet for udstødelsen af disse fra fællesskaberne. Dette skal ses i lyset af at årsagen til stigmatiseringen er at finde blandt de 20 til 25-åriges kortsigtede selvrealiserende mål, der er styret af ideen om det omformelige perfekte ideal.

Jeg kan hertil konkludere, at hvis der skal ændres på denne stigmatisering, må det ske i form af en ændring i fx lovgivningen og vigtigst af alt i selve holdningen.

Mit mål har som nævnt aldrig været at sige noget generelt om målgruppen, skønt afhandlingens diskussion berørte en generalisering af kvindernes forhold til moderskab i aldersgruppen 15 til 45 år. Dette så jeg nødvendigt for at kunne konkludere på DUM's egentlige påvirkning af mine respondents forhold til moderskabet og de selvrealiserende mål.

At DUM har en indflydelse på de kvindelige studerendes forhold til moderskabet, er på dette plan i afhandlingen indiskutabelt. På baggrund af DUM lod respondenterne sin holdning til andre unge mødre ændre, og lod samtidigt også sine mål til sig selv ændre. Dette påvirkede i sidste ende også de krav respondenterne satte til individer i sine omgivelser. Samtidigt blev det også iagttaget, at de faktiske unge mødre også lod sig påvirke af DUM i det omfang at de både distancerede sig fra deltagerne i DUM og tilmed selv stemplede deltagerne som mindreværdige.

Hertil berettede Bent Madsen også at en stigmatiseringen, påvirker den stigmatiseredes dannelse. Jeg kan herfor antage at DUM endogså er skyld i at mange unge mødre, ikke tage en uddannelse, ofte er på sociale ydelser etc.

Ydermere kan jeg konkludere; DUM's påvirkning af respondentens selvrealiserende mål, finder sted i respondentens mest fertile alder. Hvilket herfor ikke kun har en indflydelse på respondentens kortsigtende mål, men hermed også risikerer at påvirke respondentens langsigtende mål. Sagt med andre ord: hvis den unge kvinde ønsker at være ung og formelig til hun er 34, som i lilles tilfælde, risikerer hun i sidste ende ikke at få det antal børn og den familie, hun ønsker.

Afslutningsvist kan jeg herfor konkludere, at DUM påvirkede de unge kvindelige studerendes forhold til moderskabet, og at DUM har en indflydelse på den stigende gennemsnitsalder på førstegangsfødende i Danmark.

SYVENDE KAPITEL – PERSPEKTIVERINGS-AFSNIT

Der er selvfølgelig et hav af forskellige måder at gribe et emne som dette an, afsnittet her har blot til formål at beskrive en alternativ tilgang jeg indledningsvist havde overvejet og afgrænset mig fra.

Her tænkes på *den semantiske analyse*. (Andersen, 1999: 142) Min personlige motivation til emnet gjorde, at jeg interesserede mig for, hvad vi i dag tillagde begreber som 'ung mor' og 'moderskab' af værdi. Indledningsvist havde jeg herfor en forestilling om, at DUM påvirkede unge kvinder og at det førte til en stigmatisering af unge mødre. Men da DUM er et relativt nyt fænomen, eller rettere fra 2005, kunne en anden indgangsvinkel have været at analysere følgende;

Hvordan begreberne 'moderskab' og 'unge mødre' er blevet forskudt gennem de sidste 50 år, fra en familiesemantik til en semantik om den selvrealiserende ego-teenager. (Jr. Andersen, 2002)

Det interessante ville ligge i at iagttage nogle centrale forskydninger, der har været i familiesemantikken og forståelsen i moderskabet, for her at iagttage, hvorvidt den negativitet der ses forbundet med fænomenet unge mødre, tog til efter lanceringen af DUM. Den semantiske analyse kunne have taget udgangspunkt i trykte mediers kommunikation om mødre i aldersgruppen 16 til 25 år. For herved at iagttage, om der dukkede nogle bestemte semantikker frem, og om disse medførte et nyt reservoir af begreber om moderskabet. (Andersen, 2002: 21)

BØGER - LITTEATURLISTEN

- Atikonson, Rowland & Flint, John (2001): Accessing Hidden and Hard-to-Reach Populations: Snowball Research Strategies. Department of Sociology, University of Surrey (Research paper)
- Andersen, Heine (2004): Klassisk og moderne samfundsteori. Hans Reitzels forlag.
- Bjerregaard, Suzanne (2009): Seksualundervisning – inspiration og metoder. 2. Udgave, 1. oplag. Center for Sex & Sundhed.
- Borch, Christian (2009): Inklusion og eksklusion af kriminelle. I: Mortensen, Nils (f. 1945) Elm Larsen, Jørgen: udenfor eller indenfor: sociale marginaliseringsprocessers mangfoldighed.. Hans Reitzel. 1. Udgave, 1. Oplag
- Collier, John (2007): Visual Anthropology- Photography as a Research Method. UNM Press. 1986
- Duus, Gitte: I gang med uddannelse eller arbejde – som ung mor. Rapport udarbejdet for Mødrehjælpen.
- Eskjær Fugl, Mikkel (2010): Fra massemedier til mediesystem – om kodediskussionen i systemteoretisk medieforskning. MedieKultur 2010, 49, 11-25. Journal of media and communication research. SMID (ONLINE VERSION)
- Fuglsang, Lars, Olsen, Poul Bitsch og Rasborg Klaus(2013): (RED.) Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer. 3. Udgave. 1. Oplag Frederiksberg.
- Forebyggelsessekretariatet: UNGE 99 En seksuel profil, Frederiksberg, Rapport 3, 2000.
- Goffman, Erving (2014): STIGMA – om afvigerens sociale identitet. 2. Udgave. 3. Oplag. Samfundslitteratur. Oversat af Brian Gooseman.
- Gorm, Harste (1994). Kærlighedens paradoksale system. Niklas Luhmanns analyse af den selvreferentielle konstruktion af kærlighedens koder. I: Tendens – tidsskrift for kultursociologi 6 årg. Nr.1
- Grøftehauge, Marlene (2005): MOR15+. CDR FORLAG.
- Haliker, Bente (2002): Fokusgrupper. Samfundslitteratur & Roskilde Universitetsforlag. 1. Udgave.
- Hejgaard, Janne (1991): Sex i skolen – Om at undervise de 13-16-årige i sex. 1. oplag Modtryk..
- Hansen, Jørgen Erik & Andersen, Hjort Bjarne (2009). Et Sociologisk Værkøj. Introduktion til den kvantitative metode. 2. Udgave. 1. Oplag. Hans Reitzels forlag.
- Jensen, Bjarne Bruun (1986): Sundhed og skole – en analyse af folkeskolens undervisning i sundhedslære. Komiteen for Sundhedsoplysning.
- Jensen, Poul Erik & Rasmussen, Bjarne (1991): Unges Seksuelle adfærd. AIDS-SEKRETARIATET, Rapport 1..
- Kjær, Nina Kanstrup, Pedersen, Hans Cajus & Kristiansen, Erik (2011): Guide til spørgeskemaundersøgelser, interview og observationer. Forlaget '94, 3. Udgave, 1. Oplag.
- Kongstad, Martin & Vesterberg, Henrik (2003): Dengang i 80'erne
- Kure, Nikolaj (2011). Arbejdslivets meningsfulde meningsløshed – om religionen som den nye kodning af relationen mellem medarbejder og organisation anno 2011. Aalborgs universitet.
- Luhmann, Niklas (1997): Iagttagelse og paradoks – Essays om autopoietiske systemer. Gyldendal, udgave 2.
- Luhmann, Niklas (2002): Massemediernes realitet. Oversat af Nils Mortensen. Hansreitzels Forlag.
- Lundahl, Flemming og Jansen, Mogens (1988): Livsformer og kærlighed, Fordomme og tryghed, Skolens ansvar? Klasselærerens ansvar! Særtryk af læsepædagogens nr. 6.
- Luhmann, Niklas (1988): Sociale Systemer. Oversat af John Cederstrøm, Nils Mortensen og Jens Rasmussen. Hans Reitzels forlag
- Luhmann, Niklas (1995): Christian Jacobsen, Jens (red.): Autopoiesis II. Udvalgte tekster af Niklas Luhmann. Forlaget politisk revy
- Madsen, Bent (2005): Socialpædagogik: integration og inklusion i det moderne samfund. Hans Reitzels Forlag. Socialpædagogisk bibliotek.
- Mortensen, Nils (f. 1945) Elm Larsen, Jørgen (2009): udenfor eller indenfor: sociale marginaliseringsprocessers mangfoldighed.. Hans Reitzel. 1. Udgave, 1. Oplag.
- Møller, Simon Østergaard (2009): Etnisk stigmatisering og outsideridentitet i Danmark. I: Mortensen, Nils (f. 1945) Elm Larsen, Jørgen: udenfor eller indenfor: sociale marginaliseringsprocessers mangfoldighed.. Hans Reitzel. 1. Udgave, 1. Oplag.
- Møller, Simon Østergaard(2009): Etnisk stigmatisering og outsideridentitet i Danmark. I: Mortensen, Nils (f. 1945) Elm Larsen, Jørgen: udenfor eller indenfor: sociale marginaliseringsprocessers mangfoldighed.. Hans Reitzel. 1. Udgave, 1. Oplag.

- Mortensen, Nils (2009): Kortlægning af social marginalisering. I: Mortensen, Nils (f. 1945) Elm Larsen, Jørgen: udenfor eller indenfor: sociale marginaliseringsprocessers mangfoldighed.. Hans Reitzel. 1. Udgave, 1. Oplag.
- Nygaard, Claus (2012): Samfundsvidenskabelige analysemetoder. Samfundslitteratur. 2. Udgave.
- Olsen, Lone Ryg (2003): Køkken eller karriere - Hvordan kvinders valg i privatlivet ødelægger deres muligheder i erhvervslivet. JPBøger, 1. Udgave.
- Paulsen, Michael & Qvorstrup, Lars (RED.) (2007): Luhmann og dannelse. Unge Pædagoger 1. udgave 1. Oplag
- Qvorstrup, Lars (2007): Dannelsesbegrebet hos Luhmann – en kritisk præsentation. I: Paulsen, Michael & Qvorstrup, Lars (RED.) – Luhmann og dannelse. Unge Pædagoger 1. udgave 1. Oplag
- Rasmussen, Stig & Østergaard, Per (2005): Samfundsvidenskabelige metoder – en introduktion. Syddansk Universitetsforlag. 2. Udgave, 1. Oplag.
- Rasmussen, Kim & Gitz-Johansen (2005): FOTO-INTERVIEW – et bidrag til gymnasiepædagogikken og den almene studieforberedelse. Institut for Uddannelsesforskning. Roskilde Universitetscenter.
- Stahlschmidt, Anders & Christensen, Peter Knoop (2014): Spørgeteknik. Akademisk forlag business. 2. Udgave 1. Oplag.
- Seksualoplysningsudvalget: Seksualundervisning i folkeskolen. J. Jørgensen & co. Betænkning nr. 484, 1968.
- Thomsen, Lea Gaulshøj: Prostitution. Antropolog. Speciale: <http://antropologisk.dk/specialedatabase/lea-gaulshoj-thomsen-prostitution/>
- Thyssen, Ole (2007): Selvdannelse. I: Paulsen, Michael & Qvorstrup, Lars (RED.) – Luhmann og dannelse. Unge Pædagoger 1. udgave 1. Oplag
- Thyssen, Ole (2001): Dannelse i moderniteten. I Grundbog i pædagogik til lærerfaget Af Claus Madsen.
- Tækker, Jesper (2007): Selvets dannelse – 6 stadier på vejen mod selvrefleksivitet. I: Paulsen, Michael & Qvorstrup, Lars (RED.) – Luhmann og dannelse. Unge Pædagoger 1. udgave 1. Oplag.
- Tække, Jesper (2010): Facebook – et netværk i fællesskabet. SMID. Journal of media and communication research
- Villadsen, Kaspar (2008): Velfærdsledelse: ledelse og styring i den selvstyrende velfærdsstat. Hans Reitzels Forlag.
- Voxsted, Søren (2006). Valg der skaber viden – om samfundsvidenskabelige metoder. Hans Reitzels forlag. 1 udgave, 6. Oplad.
- Åkerstrøm Andersen, Niels (2002): Medarbejdernes pædagogisering. WORKING PAPERS.
- Åkerstrøm Andersen, Niels og W. Born, Asmund (2001): Kærlighed og omstilling. Italesættelsen af den offentligt ansatte. Nyt fra samfundsvidenskaberne. Frederiksberg.
- Åkerstrøm Andersen, Niels (1999): Diskursive analysestrategier. Nyt fra samfundsvidenskaberne. Frederiksberg.

INTERNETKILDER - LITTEATURLISTEN

- (Alt for Damerne, 2014) <http://www.altfordamerne.dk/mit-liv/samfund/barnlose-astrid-derfor-venter-jeg-med-at-fa-born/> set d. 04.10.14
- (AFD, 2013) <http://www.altfordamerne.dk/mit-liv/karriere/karriere-eller-born--skal-du-virkelig-valge/>
- (Apotek, 2014) <http://www.apoteket.dk/Sygdomsleksikon/SygdommeEgenproduktion/Polycystisk%20ovariesyndrom%20PCO.aspx> set d. 12.11.14
- (AE, 2014) <http://www.ae.dk/publikationer/uddannelse-er-noeglen-til-fremtidens-velfaerd> set d. 11.03.15
- (B, 2008 1) <http://www.b.dk/danmark/boern-under-uddannelsen-nej-tak> set d. 04.09.14
- (Berlingske, 2008) <http://www.b.dk/danmark/boern-under-uddannelsen-nej-tak> Set d. 06.10.14
- (B, 2014) <http://www.b.dk/nationalt/unge-foraeldre-uddannelse-udelukker-ikke-boern> set d. 04.09.14
- (Birk, 2013 - <http://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/nu-skal-unge-laere-fa-børn-tidligere>) Set d. 26.10.14
- (DST, 2001) <http://www.dst.dk/da/Statistik/bagtal/2001/2001-10-17-Nordens-modre.aspx> set d. 12.11.14
- (DR, 2014) <http://www.dr.dk/Nyheder/Politik/2014/09/25/112241.htm> set d. 01.09.14

- (DRa, 2014) <http://www.dr.dk/Nyheder/Regionale/Sjaelland/2014/01/02/120203.htm> set d. 14.11.14
- (Dr, 2010) <http://www.dr.dk/Nyheder/Indland/2010/04/29/131348.htm> set d. 02.03.14
- (Etik, 2013) <http://www.etik.dk/danmark/nu-skal-unge-lære-få-børn-tidligere>
- (Google, 2015) https://www.google.dk/?gws_rd=cr&ei=iDk9VYUwyLCwAf-igcAM#q='Vi+er+holdt+op+med+at+reproducere+os'+set.D.25.04.2015
- (information, 2014) <http://www.information.dk/514203> set d. 11.03.15
- (Information, 2010) <http://www.information.dk/155252> set. D. 12.03.15
- (JP, 2015) <http://jyllands-posten.dk/indland/ECE7429319/Flugten+fra+Udkantsdanmark++til+storbyerne+er+taget+til+i+styrke>
- (KL, 2014) <http://www.kl.dk/menu/Politikere-vil-belyse-faldende-fodselstal-id148748/> set d. 01.09.14
- (KD, 2012) <http://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/stadig-flere-kvinder-får-aldrig-børn> set d. 12.11.14
- (KD, 2011) <http://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/unge-er-fanget-i-kravet-om-perfektion> set d. 13.03.15
- (Modkraft, 2013) <http://modkraft.dk/artikel/barnl-se-kvinder-er-intelligente-tabere>
- (Politikken, 2009) <http://politiken.dk/indland/ECE1859080/su-udgifterne-er-fordoblet-paa-10-aar/> set. D. 30.04.15)
- (Politikken, 2013) <http://politiken.dk/debat/debatindlaeg/ECE2069771/ekspert-de-unge-er-preset-i-bund/> set d. 04.02.15
- (Politikken, 2005) <http://politiken.dk/kultur/ECE109155/tv-hjaelper-folk-med-at-faa-styr-paa-livet/> Set d. 26.10.14
- (Politikken, 2014) <http://politiken.dk/oekonomi/dkoekonomi/ECE2253414/danmark-er-nummer-ni-paa-ny-rangliste-over-velfaerd/> set d. 04.12.14
- (Politikken, 2012) <http://politiken.dk/debat/debatindlaeg/ECE1835524/vi-maa-have-en-ny-familiepolitik/> set. D. 12.03.15
- (Retsinformationen, 1999) <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=93216> Set d. 06.10.14
- (S, 2011) <http://sundhedsstyrelsen.dk/publ/Publ2012/03mar/Foedselsstatistik2011.pdf> s. 11.03.15
- (SU, 2013) <http://www.su.dk/Nyheder/Sider/su-reformenervedtaget.aspx> s. 12.03.15
- (Statistikbanken, 2015) <http://www.statistikbanken.dk/Statbank5a/SelectVarVal/saveselections.asp> Set d. 25.03.15
- (TV2 finans, 2013) <http://finans.tv2.dk/nyheder/article.php/id-63752114:økonom-vent-med-de-børn-kvinder.html?rss> set d. 04.09.14
- (tv2, 2010) <http://tv2id.tv2.dk/nytomtv/article.php/id-32942674.html> set d. 01.07.2014)
- (Videnskab, 2011) <http://videnskab.dk/kultur-samfund/born-haemmer-uddannelse> set d. 06.10.14
- (Webmagasin, 2010) <http://webmagasin.kvinfo.dk/artikler/medieret-moderskab-tv-dokumentaren-de-unge-modre> set d. 26.02.15
- (Videnskab, 2014) <http://videnskab.dk/politologisk-arbog-2014/uligevaegt-mellem-arbejde-og-familie-i-europa> set d.18.03.15
- (Videnskab, 2011a) <http://videnskab.dk/kultur-samfund/hvad-er-socialkonstruktivisme> set. 18.03.14

